

Palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

LXIII. évfolyam 2017/4.

SZÉPIRODALOM

Petróczi Éva / Turczi István / Fellingner Károly / Filip Tamás

KÉPZŐMŰVÉSZET

Lencsés Zsolt freskófestő / Dancsó István népi iparművész / Kun Péter grafikus

REFORMÁCIÓ 500

MIKSZÁTH 170

1956 NÓGRÁDBAN

TARTALOMJEGYZÉK

SZÉPIRODALOM

Turczi István: A sámán születése	3
Zsibói Gergely: Korpusz	10
Filip Tamás: Történet gyorsírással – a másvilágról? Mutasd Könnyebb és erősebb – Kincses sziget – Éj és hajnal között	18 19
Kalász István: Megállók és szívek	20
Pálfi Ágnes: Verspárosok	24
Petróczi Éva: Felvidéki gyászdal	28
Versválaszok: Jóna Dávid: szaxofonszóló	44
Szentjánosi Csaba: Palócföldi köszöntés	45
Nagy Judit Áfonya: Némasága lesz	46
Fellinger Károly: Vasgolyó – Névsorolvasás	103
Újrajátszom – Anyajegy	104

REFORMÁCIÓ 500

Kovács Krisztián: Protestáns gyökerek (3. rész) – Egy vérből valók: Ri- may János–Madách Gáspár–Ráday Pál	29
--	----

MŰFORDÍTÁS

Latzkó Andor: Tűzkeresztység (részlet) – Kállay Kotász Zoltán fordítása	35
---	----

KÉPZŐMŰVÉSZET

Lencsés Zsolt: Aranymadár freskó tolla	47
--	----

MIKSZÁTH 170

Suhai Pál: Mikszáth Kálmán versei (4. rész)	54
Varga Mária: A mikszáthi értékek átértelmezése	80

PORTRÉ

Balás Róbert: Szent Koronát is formázott a „fajátékos” (Dancsó István)	86
--	----

1956 NÓGRÁDBAN

Szabó Endre: „Édesanyám nádfedelel háza...” – Osztrólcuzki Mi- hály 56-os emlékei	93
--	----

ZENE

Kerekes Endre László: A rapszodiáról	97
--------------------------------------	----

SZEMLE

Pallai Károly Sándor: Énfogalom és személyes lét körvonalazódása a másik tekintetén keresztül (Fellinger Károly: <i>Köti a sötétséget</i>)	105
Páros recenzió (Zentai László: <i>Mikor jön az öreg?</i>)	
Madár János: Látomások testamentuma	109
Drescher J. Attila: A széppróza esélyeiről és az olvasás öröméről	115
Csongrády Béla: Egy hallhatatlan barátság tanújelei (Praznovszky Mi- hály: <i>Madách arany évei</i>)	122

Lapszámunk külső és belső borítóoldalain Lencsés Zsolt alkotásai láthatók.
Az első borítóoldalt a balassagyarmati Szent Imre Keresztény Általános Iskolában
látható freskórészlet díszíti, a hátsó borítóoldalon a pálos szerzetesek kérésére
készült Fra Angelico-interpretáció látható (márianosztrai freskó).
A belső borítóoldalakon az őrhalmi templom freskói láthatók.
A lapszám belvívét Kun Péter grafikáival és linómetszeteivel illusztráltuk.

Főszerkesztő:
GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Főmunkatárs:
NAGY PÁL (Párizs)

Szerkesztő:
SZÁVAI ATTILA

Blogszerkesztő:
MRÁZIK ISTVÁN

Borítótervező:
RÁDULY CSABA

Tördelőszerkesztő:
HERNÁDINÉ BAKOS MARIANNA

Készült
a Polar Stúdióban (Salgótarján)

Fenntartó:

Salgótarján Megyei Jogú Város
Önkormányzata

Támogatóink:

Nemzeti Kulturális Alap

FEKETE ZSOLT
Salgótarján Megyei Jogú Város
polgármestere

Pásztó Városi Önkormányzat

Médiapartnerünk:
NÓGRÁD MEGYEI HÍRLAP

gömörilap
(www.gomorilap.sk)

Kiadja: Balassi Bálint Megyei Könyvtár (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)
Felelős kiadó: MOLNÁR ÉVA igazgató

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése

A lap díjai:

Nógrád Megye Madách-díja

Salgótarján Pro Urbe-díja

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ♦ Telefon: 32/521-560 ♦ Fax: 32/521-555
Internet: www.palocfold.wordpress.com ♦ Elektronikus cím: palocfold@bbmk.hu
Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ♦ Egy szám ára: 500,- Ft ♦
Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban és az elérhetőségeinken.
A Palócföld Könyvek sorozatban megjelent könyvek ugyanítt megrendelhetők. ♦
Kéziratokat és rajzokat megőrizzük, de nem küldünk vissza.
ISSN 0555-8867 ♦ INDEX 25925

TURCZI ISTVÁN*

A sámán születése
(*teremtésének finnugor népmesei motívumokra*)

„Égtől született fa partján
ketten heverésztek titkon:
fehér hajú, fekete szakállú apám,
szeder szemöldökű, szelid anyám.
Csudálatos fa volt, mondják,
hét a gyökere, hét az ága,
és a mindentudó lakásáig ért.
Úgyannyi madár ült az ágán,
úgyannyi apró állat a gyökerén.
Rügyes, égi fa magaslott
tetejetlen, hegyek s folyók ölén.
Reggel a kövér nap csörtetett
bátran hét ágai közt,
este hasára fordulva, sandán
hunyorogott a hold ágai hegyén.
Szikrát hányt a fa, kérgéről
szünet nélkül patakozott a forrás.
Az élet vizében vidrák siklottak,
kacsák mártóztak, eső pihent.
Madár cirpelése, békák tanácsa
zavarta néha a szél árva csöndjét.
Így lettem – én. Kócosan furcsán,
hat ujjal, a számban sok kis fehér egér.
A föld köldökéhez kötözve gajdoltam,
bár még csak alunni járt belém
a kíváncsi csecsemő-lélek.

Fehér és gyöngye voltam, mint a hóvirág.
Fekete szemem még az öröklétben lapult,
de bölcsőmben már kígyók diskuráltak,

---

* A Palócföld szerkesztősége szeretettel köszönti a költőt 60. születésnapján.

apró medvebocs-tagjaim rúgkapáltak,
anyaszóra nehezen csillapultak,
máris sasmadár vitte tova hírem.
Nőttem, mint az lenni szokott.
Öt éjemen, jaj, csillaghullás,
a hatodikon nagy fényesség.
Meg mért nem vakulok, atyácskám,
magasló, fönséges atyácskám?
A teremtés mért ad előnyt
érdemtől érdemetlen?
Mért lettem bölcsőkerülő,
nyughatlan táltos-gyerek?
Kihagyó szívdobbanásaim
mért dobolnak mindig sátrunk falán?
Micsoda bűbáj menekít
ürdögös, ájult álmaim felé?
Mért vagyok más, félszeg
garabonciás, mint ez a sok göndör,
játékába felejtkezett kölyök?
Én én akarok lenni -----
hiába jönnek a látomások!
legyek magamnak én:
áldozók közt győzelmes áldozat.

Ágyacskám előtt szüntelen
angyalok, ürdögök táncolnak,
éppen akkorák, mint énmagam.
Hallod, atyám, figyelmezz,
nem kiválasztott akarok lenni!
Hiába jönnek a látomások,
oltalmazó szellem hiába hív;
korhadó fa korhadása,
sorvadó csontok sorvadása,
jelek a kezemen, a homlokomon.
Látom az elején: ez lesz a sorsom.
Bokros lovak, kétféjú bikák
el tőlem, messze el...
Elloptátok a gyerekkorom,
nyomomba' marcona óriások
néznek le rám vigyázón

jegenyék szürke csúcsáról.
Halod, atyám, ember fölötti a csend,
fülembé viaszt tapaszt a félelem,
megnyomorítanak az éjszakák,
lásd, sosincs nyugodalmam,
kínlódnak nyurga tagjaim,
érezem a vihart, a déli szelet,
még nem láttam holtat,
már félem a halált.

Szememben micsoda tűz ég,
micsoda bűbáj sodor felétek,
oltalmazó vendég szellemek.
Félek a felhőktől: bekerítenek,
félek a szavaktól: leterítenek.
Félek az élettől is, atyám,
cölöpön kúsó, vézna napjaim
mért vájnak kezemre rovátkát?
Kezem nyomán szél mért furulyáz?
Lábam nyomán őz mért lépdel?
Ha iszom, megárad az ér,
ha eszem, állatok hullanak el.
Mért nem én pusztulok el, mondd?
Mért én pusztulnék el, mondd!
Keresgéltem a szívárványt,
de csak fájó fájdalom jutott.
Barna arcom most fénybe mártom,
leszek magam a szívárvány!
Fönséges, magasló atyácskám,
segíts, oldozd el álmaimat!

Szeder szemöldökű, szelid anyácskám,
segíts, oldozd el vágyaimat!
Jöjjenek azok a híres látomások!

Nől már a csecsemő-lélek fája,
tребélyesedik minden szuszogás,
mint út mentén a szárnyas hópehely,
lelket belém az idő lehel,

eső bennem esik, szél is kerekedik,
lelkem kívül-belül nem nyugoszik.
Közeledik a nap, mikor a fiú,
se szó, se beszéd, táltossá leszen.
Sötét, gyapjas szellemek elragadnak,
altatnak három nap, három éj,
eszmélet nélkül fekszem, öntudatlan,
merev tagjaimban kétségbeesés.
Tüzes rőzsére fektetnek,
izmaim háromrét felhajtják,
húsomat háromszor megvágják,
csontjaim háromszor szaggatják,
ujjaim háromszor számlálják...
Csontjaim soknak találják,
ujjaim többnek találják,
rettentő kínjaim látva
három nap elteltét várva
minden tagomat egyenként
kímélet nélkül újra összerakják.
Meghallottam, hogy azt mondják:
'Sámán lesz a fiú, vége,
ez lett a rendeltetése.'

Arcom kék, mint az ég,
csak az ég tudja, milyen kék.
Most meghaltam, ha ilyen a halál,
de elég, hiszen most látást kaptam,
e rejtezésben minden tudományom.
Ha egyszer majd visszajövök,
enyém lesz ez a föld, az a tenger,
nem csúfolnak akkor az emberek,
nem üldöznek semmi szellemek,
hétszer erősebb leszek,
hátamon hegyek terhével,
mérföldek rámragadt porával,
testem minden széttépett ízével,
földarabolt sorsom súlyával,
mert bennem a szellem immár
gyökerestől, kitéphetetlen.
Lettem, amit féltem:

hamuban heverő sámán.
Kutyahúst ennem kellett,
szarvasvért innom kellett,
és megadatott az ébredés.
A lélek még kicsiny bennem,
torkomba szorult szívverésem
csak a föld hallja... és anyám.

Ám még nagy út áll előttem,
fiatal életem újabb próbája,
évigérő fa törzsére kúsznom,
égbenyúló fa csúcsára másznom,
el sorsom nem kerülhetem.
A hat öles lajtorját büszkén
szent fa hasához támasztom,
delejes út áll előttem:
háromszázhatvanöt lélegzet
földtől eloldva az égig.
Ott fönny hangomat a szél
égi fa derekára csavarja,
villám sújtotta ághoz
fekete szemem vétlen szögezi.
Vedd magadhoz, suttogja a fa,
készíts belőle díszes dobot,
egész idődben szolgál téged,
készíts belőle sámános dobot,
de letedd előbb a sámánhúséget!
Kötésem oldásom, sujj,
ürdög alatt futásom, sujj,
vihár elől szökésem, sujj,
átkos nagy utazásom, sujj,
kedvem szerint való
kapott mesterségem. Sujj, sujj.

Sámános dobomon vágatok
messzi szellemek honába,
táltoslovamon száguldok
messzi fellegek után.
Keresztút előtt megállok,
keresztútnál szellem vár.

Hétfelé ágazik életem:
betegségek útjai,
állatok csapásai,
Élet anyó lakhelye,
balra sziklák szelleme,
jobbra mocsár bűzlene.
Pálinkás butykosom
a szellemnek átadom,
cserébe gürcös utamat
jó ösvényen folytatom
sámánősök után.
Fekete sziklák nyílódtak,
fekete sziklák csukódtak,
szemem pillaperemén
máris ott gubbaszt figyelőn
derék jó nemzetségem.
Madárlátta perceimben
mertem volna csak remélni,
hogyan ily hamar itthon leszek?!

Ölemben egyfenekű dobom,
hejgető sámános dobom,
kávája háromszáz éves fából
szarvasbika bőrével befedve,
langyos sörrel behintve,
zurgók, zengők a kerekén.
Göcsörtös evező-dobverőm
lapjával kék, hátával piros.
Az Élet fáját kilencszer
veled körbefutom:
bemutatlak őseimnek.
Bagolytollból főkötőm,
irhaszalagján gyíkok,
rókaprém a szegélye,
gyöngyös bojt is ékesít,
sámántükröm fénye.
Eszemvesztve kurjantok,
darázscsípő medvebocs,
téged hívlak, jósorsom!
Megigézett a gondviselés,

kimondva, kimondatlanul
ezt a napot vártam!
Hálát adok a napnak,
a nyelv alatt bújkáló szónak,
főnséges, magasló atyámnak,
szeder szemöldökű, szelid anyámnak,

varázs-skatulyámnak,
tapasztott házamnak,
szénaboglyámnak,
pelyvás csűrőmnek,
asszonyok méhébe
hatoló madárnak,
hálát adok érted is,
piros pálinkádért,
sok veritékedért,
ékes-szép hajadért,
ölelő fehér karodért,
sírba süppedő szemedért,
értem-halálaidért,
nyavalya ne nyaggasson,
baj máskor se bántson,
kórság kushadjon,
fájás kifakadjon,
zúzos kór kerüljön,
ne félsz neveljen,
panasz feledjen,
öröm cseperedjen.
Most kicsit elmegyek,
kakukkszóra itt leszek,
pokrócom, ígérem,
sátrad elé terítem,
pipára gyűjtök,
pálinkámból húzok,
és lassan elmesélem,
újra végigélem
sámán-születésem.”

ZSIBÓI GERGELY

Korpusz

A nap éppen hanyatlani kezdett a Kopasz-hegy túloldalán, amikor a törődött öregember a völgybe megérkezett. Szemét kezével árnyékolva hunyorgott a lenyugvó napba. A hegy kopár, puszta csúcsát figyelte egyre.

– Hát megtaláltalak... – mosolygott öregesen, s az örömből támaszt nyerve megindult a csúcs felé a meredek kaptatón.

Már alacsonyan járt a nap, mire ő felérkezett, de még szemre megkülönböztethető volt a lenti világ: egy kis falu – úgy harminc-negyven ház –, amely készült éppen nyugovóra térni. Álmos állatbőgést, egy-egy kutya vakkantását hozta fel a szél. A falut három oldalról erdők vették körül, meg az erdőből kihasított szántó és legelő. A völgyet, honnan a Kopasz-hegy magányosan kiemelkedett, körös-körül magas csúcsok koszorúzták. Jól látszott: egyetlen bejárat van csupán, az, amelyen ő maga is megérkezett nemrég. Jó volt ülni itt egy kicsit – olyan ember nyugalomával megpihenni, aki nehéz úttal maga mögött már látja a távolban az ismerős házakat, az erdők otthoni zöldjét. A Kopasz-hegy túlsó oldala menedékesbben ereszkedett, lennebb egy dombba szélesedett. Rajta egy tenyérszerű tisztás és azon egy fakalyiba – vette számba a látottakat.

– Éppen jó lesz – nevetett hangtalanul, s a haza érkezett ember komótoságával megindult az árva házikó felé.

Másnap már híre ment a faluban: füstöt pipál a kunyhó – az egykori szénégetők szállása – bizonyára valami csavargó vagy menekült szállhatta meg; sok kószál errefelé, mióta annyi ínséget vajúdott a háború. Három öregebb férfi – kik már katonának sem kellett – kiballagott hát a dombra szemügyre venni a jövevényt.

– Becsületes képe van, nem akar ez rosszat – mondták megtérve. – De minek jött? És mért éppen ide? – faggatták őket az asszonyok a párálló vacsora felett. – Hát hiszen... – szürcsölték az esti levest – valahová csak mennie kellett... Meg aztán elvállalta, hogy szenet éget; abból úgymint nagy hiány van, mióta az égetőket elvitte a háború. Fával is ügyesen bánik, éppen zsidelyezte a kunyhót, mire felértünk. A szerszámairól is látni – egyebe nincs is –, valaha gondos mester lehetett. Legalább lesz, ki elvégezze a faluban, amit kell.

– Megkéri majd biztosan az árát...

– Csak egy kevés ételt fizetséggül, néha egy rend ruhát, mert pénzt elfogadni nem akar. Meg két szál fát, a legszebbikből – jutott eszükbe. – Minek az neki? – gyanakodtak az asszonyok. – Nem mondta – vonogatták vállukat a férfiak.

– Bolond egy ember lehet, vagy valami vaj van a fején – suttozták szemük forgatva az özvegyek estelente a kapu szájában. – Még az se volna baj, csak olyan élemedett korú ne volna – sóhajtozták aztán fejés közben a tehénnek.

Még meg sem virradt, mikor a jövevény számba vette, mi elvégeznivaló van a házban s akörül: egy rozszant szék asztallal, tavalyi derék alj rothadt szalmából, s a zsindelyek foghíjain betekintenek az elkésett csillagok. Munkához látott hát, s megállni is csak annyira állt meg, míg szóba elegyedett a látására kióvakodott falubeliekkel. Meg is egyezett velük rendre, csak a két szál fáról kérdezték amazok hümmögve, mire az neki, de mivel válasz nélkül hagyta, hát ők sem firtatták; egyébként is van itt fa bőven, jószerevével más sincsen: ami nem falu, szántó, legelő vagy maga a Kopasz-hegy, az mind erdő. Kapott is a szón a jövevény:

– Hogy lehet, hogy ennek a hegynek ilyen tar a csúcsa? – A három falubeli sűrűn hányta magára a keresztet: biz ők nem tudják. Sűrű erdő borította egykor, aztán hirtelen mind kipusztult, valami rontás lehet ezen a helyen. Akkortájt történt, mikor ez a háború elindult, vagyis régen. A falubeliek azóta elkerültek, hát ő se nagyon kerülgesse, ha nem muszáj. Aztán meglett az este is – friss derék aljjal, s másnap már füstöltek a szénégető gödrök.

Teltek a hetek, rá a hónapok; a falu lassan megszokta a kalyibás embert. Megszokta, mert hasznát látta. A szája keveset járt, a keze ügyesen dolgozott. Elvégezt mindent, ami fából való volt, s igen keveset kért érte: azt az ételt, amit megevett, s néha ruhát, abból meg volt bőven: az özvegyek szívesen adtak. Adtak volna mást is, többet is, de az ember ügyesen kitért előlük. A faluszéli üres házat is csak nagy sokára tudták rábeszélteni, akkor is csak abba egyezett bele:

– Téltre – s amint az első jégcsapok kezdtek megvizesedni az eresz alatt, szó nélkül otthagya a falut, s már lehetett hallani a fejsze csattogását a dombon túlról.

Szót nem keresett senkivel, hát a falu is kerülte, a kalyibánál sem igen zavarták, csak ha éppen sürgős munka adódott; inkább ő ereszkedett alá a völgybe: számba vette, mi dolog van, s azt elvégezte egy-két hét alatt. Aztán eltűnt újra, s csak a kopogás visszhangja jelezte, hogy a domb megett van.

– Mit csinál ez folyton? – firtatták az asszonyok.

– Szénnek való fát vág biztosan.

– De mindig ugyanott?

A férfiak is tanácstalanok voltak, s habár a kíváncsibbak megpróbálták kifürkészni a kalyibás dolgát, nem jártak sikerrel, így lassan a falu belenyugodott ebbe is.

Éppen tavaszra járt az idő, de még rügytelenül, és sűrű gondok füstje ülte meg a falut. A háború beszedte a maga adóját emberben, állatban, terményben a tavaly őszen, s most félegetett falvakról jött a hír és szökevényekről, kóborlókról, akik elvadulva járták a hegyeken túli erdőket. Bebecsaptak a lakott helyekre rabolva, s ha szükség hozta, hát gyilkolva is. Óvta is a falu a kalyibás embert: – Igaz ugyan, hogy védett ez a völgy, de nem érinthetetlen, s ott kinn a dombon, magányosan... Az öreg csak nevetett azzal a hangtalan nevetéssel: tőle amúgy sincs mit ellopni. – De egyikük különösen vészett. Hogy ki ő, nem tudni, de jelét, a keresztet otthagya az áldozatain. – Keresztet – tűnődött az ember –, mi értelme lehet ennek? – de a falu sem tudta rá a választ.

Ezen tűnődött akkor is, mikor éppen a kalyiba felé tartott, s amint a hazatartó ösvényre tért belépve az erdő sűrűjébe, hirtelen egy ózsuta keresztet az útját. Az állat nem ugrott meg, csontsoványan, felborzolt szőrrel kereste az ember tekintetét és fájdalmasan felsírt – olyan kétségbeesett emberi hangon, hogy a kalyibás szíve mélyéig megborzongott tőle. Kitért volna, de nem bírta a lába, mintha arra lenne ítélve, hogy végignézze ezt a borzalmat: az állat a szeme láttára aszott össze, a szőre lemállott róla, majd a bőre is, kiütkezve alóla a nyúzott hús, és alatta az egyre feketedő csontok – mint a tűzre vetett áldozatoké. Végül nem maradt belőle más, csak a gödréből kifordult két véres szem és a bőgés, a rettenetes, a fájdalmas. A szörnyűség elől eltakarta arcát, s mindaddig így maradt, míg a zokogás el nem ült a fák között. Hideg szél kelt, s ő magára gombolva ruháját elindult gyors léptekkel.

– Sietnem kell, nem késlekedhetek többé – mormogta.

Már a domb alját járta, amikor megérezte, hogy a kalyiba nem üres úgy, ahogyan hagyta. Az idegen valóban az asztalánál ült, s kevéske ennivalóját prédálta. A kalyiba földjén szerteszórva néhány ruhadarabja, edénye.

– Adjon Isten – köszönt, s míg a másik szuszogott valamit bizalmatlanul, ő lekuporodott a fekhelye sarkára, az egyetlen szék foglalt volt, onnan fűrkészte a kéretlen vendéget. Nagy, szögletes ember, hatalmas csontozattal és izmokkal.

– Ha felállna, ki sem tudna egyenesedni a kalyibában – gondolta. Az ábrázatát nem látta, csak pillanatokra, mikor a másik gyanakodva hátra-hátrapislantott. Végül a betolakodó megelégette a helyzetet, felállt, s a széket

átrakta az asztal túloldalára, így folytatva az evést. Szólni egyikük sem szólt, csak a fogak szüntelen rágása, s később az eltelni készülő ember elégedett szuszogása töltötte be a kalyibát.

– Adj innom! – parancsolta, mihelyt mindent elpusztított az asztról. A hangja rekedt, karcos – olyan emberé, ki beszédre rég nem nyitotta száját. A kalyibás egy korsó forrásvizet hozott.

– Poharam nincs.

A másik orrát fintorgatta:

– Bort adj! Vagy pálinkát.

– Azokkal nem élek.

– Azokkal nem... – állapította meg, s mint akinek eszébe jut valami, szét-nézett a szétszórt holmik között. – Hát elég nyomorult vagy, az már igaz – legyintett, s meghúzta a korsót. – Tőled el sem igen lehetne vinni valamit.

– Legfeljebb a szerszámokat... de azokkal mit kezdenél.

– Mutasd!

Az öreg kiborította zsákja tartalmát a másik elébe, aki aztán kelleetlenül kotorászott egy darabig az eszközök között. – Talán kapnék valamit attól az ácsból, akinek leégett a műhelye a hegyen túl. De nem sokat – legyintett. – Pénzed nincs?

– Láthattad – nézett végig a feltúrt kalyibán, s aztán a másik szemébe nézett mélyen, kutatón: – Te vagy, aki a kereszt jelével gyilkolsz?

– Honnan tudsz te erről? – szorult ökölbe a keze, de úgy, hogy belefehéredtek az ujjai. De aztán mégsem ütött.

– A falu mondja.

– A falu... – tűnődött, míg megfeszült izmai elernyedtek. – Milyen ez a te falud?

– Mint akármelyik másik, ilyen időben. És félnek. Tőled félnek.

– Tőlem? – nevetett karcosan. – Féljenek a háborútól!

– Te itt vagy. A háború távol. Egyelőre.

Aztán sokáig nem szóltak egymáshoz, csak ültek egymással szemközt a barnuló estében. Mindegyiket a maga baja foglalta le. A kalyibás úgy vizsgálgatta a másikat, mint aki erősen gondolkodik valamin. Jó sokára ő törte meg a csendet:

– A segítségedre van szükségem. Az erődre. Egyedül nem tudom véghezvinni.

– Micsodát? – hökkent meg a másik, majd felnevetett a helyzet képtelenségén: Te nem félsz tőlem?

– Nem félek – rázta fejét –, és kell a karod ereje, az enyém gyenge már, és alig maradt időm – és elmondta, mit élt át hazafelé jövet, az erdőn. A másik rosszkedvűen hallgatta végig, s végül csak annyit kérdezett:

– Mivel magyarázod?

– Nem tudom, de valami szörnyűséges közeledik, érzem. Sietnem kell.

– Te akarod elhárítani? – kérdezte a másik félig döbbenet, félig nevetve. – Hogyan?

– Holnap majd megtudod – s kezdte összeszedni a földön szétszórt lomokat. – Ha ki is térsz a kérés elől, azért itt megalhatsz – mutatott a derékaljra.

– Csak nem fogok ezen a бүdös, rohadt szalmán éjszakázni – köpött a földre, s megindult kifelé.

– Ahogy kívánod – mondta a kalyibás olyan hangon, amitől a másik zavartan visszafordult.

– És te?... – aztán legyintett. – Hozzászoktam már a kinti alváshoz.

Másnap reggel az éppen múlt héten megszolgált eleségből porciózott két adagot az asztalra, mikor a nagycsontú ember belépett; s mintha a szeméből valami puhaság nézett volna őrá.

– Hát mégsem mentél – nyugtázta.

– Megmondod végre... –, de leintette. – Egyél. Utána indulunk.

Megreggeliztek, s a kalyibás egy, a dombtól távolabb levő apró, rejtett tisztásra vezette társát, aki gyanakodva fürkészte őt meg az ismeretlen erdőben. A tisztáson aztán kigöngyölített két gondosan bebugyolált fát. A rövidebb ember nagyságú volt, a hosszabb kétakkora, s mindkettő gyönyörűen megfaragva.

– Mit akarsz te ezekkel? – döbbenet meg a társa.

– Felállítani a hegy tetején. De egyedül nem bírnam, és még nincs kész az alak sem. Azt még legalább egy hétbe telik megfaragni.

A másik még mindig tanácstalanul állt: – Nem értem.

– Vannak gyermekeid?

– Voltak.

– Nekem is voltak – bólintott.

Aztán több szó nem esett. A kalyibás nekilátott az alak kifaragásának, társa figyelte, hogyan ölt alakot a test. A munka lassan haladt, az öreg mind nehezebben tartotta kezében a szerszámokat, ráadásul az első próbálkozás balul ütött ki: látni lehetett a fából kibomló figurán az elmért emberi arányokat. – Rossz előjel! – vetette földre eszközeit. – A kezem nem engedelmeskedik. Megpróbálhatnád te is...

A nagycsontú ember bizonytalanul látott hozzá, de amint a napok teltek, mind több hasznát látta a kalyibás. A második alak szépen formálódott, s ennek nagyobbik felét, a durvább munkákat, már ő végezte el. Két nap elteltével kiköltöztek a tisztásra, hogy minél kevesebb idejüket fecsérjék el. A kalyibást szerencsére nem keresték a faluból, vagy ha keresték is, nem találták. Egy hét múltával készen állt minden.

Már valóban tavaszt ígért az erdő, s a madárdalú tisztáson kedvtelve nézegették művüket.

– Csak annyit kérek: sötétedés után állítsuk fel a hegyen – kérte a fiatalabb –, megláthat a falu.

Az idő is kedvükre játszott: nagyholdas éjszaka ígérkezett. Tanakodtak: itt ácsolják össze vagy csak odafenn. Időt nyerhetnek, ha az előbbit választják: ebben maradtak. Az alapot a Kopasz-hegyen már előző este kiásták.

Erős szürkület volt, mikor a tisztásról megindultak, és komor sötét, mire a kalyibához értek. A szűk erdei csapáson kiálló, alattomos gyökereken botlottak, ellenséges bozótok vesszei csaptak arcukba, s a mind mélyebbre szálló alkonyatban az öregebb egyre nehezebben lépett, majd bukdácsolt, végül esett is – társa hiába vállalt minden lépésnél többet a teherből. A kalyibánál belátta: társa végképp elkészült erejével: erősen zihált és a mellkasát markolászta.

– Pihenjünk – ajánlotta, de az öregebb intett:

– Nem szabad.

Vállára vette hát az ácsolatot, s megindult a Kopasz-hegy oldalán, fölfelé. Az ébredő hold hatalmas, fényes korongjában egyedül húzta-vonta a rettenetes terhet a csúcsra; társa mögötte bukdácsolt.

Mire felértek, már ő is végső erejét erőltette, s riadtan ismételte magában: a neheze hátra van, fel is kell állítani. A társára – tudta – nem számíthat, a társára, aki arrébb kuporgott, hörögve kapkodva a levegőt. Szája szélén vörös szalag – vére folyt. Megszakadhatott benne valami.

Egyedül állt neki, pattanó izmokkal és inakkal, s akkor – már szinte állt a helyén – érezte: nincs tovább, karja elernyed, s a hatalmas ácsolat a földre zuhan. Levegőért kapkodva, fektében hallotta: szeme előtt vörösbe forduló csillagokkal társa odakúszik és vinnyogó, állati hangon felsír: – A test... – mutatta a holdnak a darabokra hullott korpuszt. Ő tehetetlenül a földet verte öklével, s – maga is alig hitte – sírni kezdett.

A kalyibában kuporgott a földön, a derékaljon társa feküdt, haldokolva. Karjában hozta idáig, csitítva a félrebeszélő embert. – Percei lehetnek hát-

ra, talán öntudatra sem tér többé. S úgy lenne jobb – gondolta, de a hal-
dokló kisvártatva kinyitotta a szemét.

– Bánom, hogy nem vitted végig, amit akartál, öreg.

– Sose bánd – próbált mosolyogni –, megvette ugyan rajtam vámját a
gonosz hegy, de az Úr gondoskodott arról, hogy a gyenge testet egy erős
váltsa, és az út legyen végigjárva.

Olyan képtelennek tűnt a szó, hogy nem is válaszolt rá.

– A félig faragott test ott van a tisztáson – rendelkezett. – Reggelig meg-
faragod, meg fogod faragni. Ne késlekedj, indulj! – társa lezárta szemét.

Az égbolt keleti sávja már fényt és új nappalt ígért, de az éjszaka utóvé-
dei – néhány tompa csillag – még láthatta, amint idegen egyenruhák soka-
sága szállja meg a völgybejárat szűk torkát. A század nyugtalanul topor-
gott. Fáradtak voltak és mocskosak: két nap erőltetett menet – három fel-
perzselt falu sikolyának visszhangja lelkükben. Elégedettek lehettek volna,
de inkább vastag csömör ült ki szájuk sarkára. A kapitány fel s alá járt
előttük: az előőrs híreit várta, s csak néha-néha pillantott gondterhelten a
Kopasz-hegy irányába.

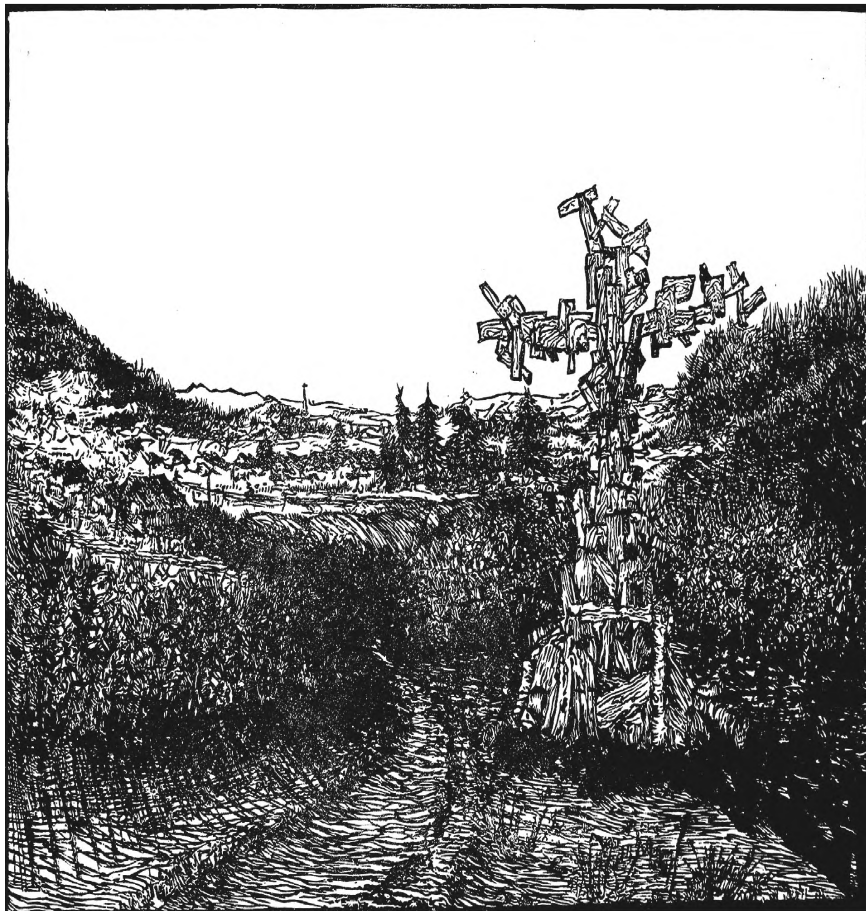
– Kapitány úr! – jelentették a megtérők. – A falu csendesen alszik, mit
sem sejt mirőlunk. Könnyű prédának ígérkezik.

Az első fénysugár ebben a pillanatban folyt át a keleti hegyek gerincén, s
megpillantotta a Kopasz-hegy tetejét. Állt a kereszt. Állt úgy, ahogyan a
kalyibás ember megálmodta. Igaz, a korpusz elnagyolt volt, durván fara-
gott, elütött a kereszt szárainak finom mívességétől, de állt, s karját kitar-
ta a gyanútlan falu felé.

– Nézzétek – kiabálták elhűlve a bakák, testükben különös remegéssel.
A kapitány szótlánul róttá köreit, s mikor megállt is, csak ennyit mondott:

– Szedelőzködjétek, visszavonulunk.

Az első facsemete – mondják – ezen a napon ütötte fel fejét a Kopasz-
hegyen.

Kun Péter: A falu keresztye

FILIP TAMÁS

Történet gyorsírással

Belepillantva a koponyákba,
ragacsos kristálynak látszik az agy.
Ahogy megszületik a gondolat,
mindjárt meg is fagy. Sok élet telik
el, mire kiolvad egy másik agyban.
A rövidzárlat hosszú sötétség.
Fekete táblákon csikorog a Szilur,
a Devon, a Jura, a Kréta. A kéz
belefeledkezik a rajzolásba.

Amit villámoknak látunk, csillagok
szilánkjai, amit csillagoknak, talán
csak káprázatok. Lassan szállunk,
eggyé váltunk a géppel. Nem ugrunk,
az ég vet ki magából, de hálóként
felfog egy másik, ismeretlen égbolt.
Aztán a téridő-napló utolsó oldalára
jutva tovább élünk egy örökké tartó
szelíd becsapódásban.

a másvilágról? Mutasd

Felhorzsolódott fény a házfalon.
Nyugtalan megint az alkonyat.
Ülünk a megperzselt lampion alatt.

Felettünk pókhálóban legyenek
múmiái ringanak. És tigrisek
úsznak ereink algás folyóiban.

Azt mondod, sziámi ikrem írt
a másvilágról?
Mutasd.

Pulzusom megugrik, hiszem is,
meg nem is. A betűk tényleg
övéi, de kiéi a szavak?

FILIP TAMÁS

Könnyebb és erősebb

Azt mondják, egy veszekedésből
születtél, a két összeadódott harag
lehúzott a földre, mindig úgy érezted,
a kabátod nehéz, a cipőd ólomból van.
Birkóztál eleget a kicsinyes gravitációval,
de minden csatától úgy lettél könnyebb
és erősebb, hogy most Flow-ugrásban
szökelsz a sakktábla-város felett, és
tudod az összes lépést a mattig.
Nem engeded, hogy a két szín gyűljön
egymást, más sorsot szánsz nekik,
harcoljanak, hulljanak el a csatatéren,
de legyen egy kéz, a nagymesteré,
mely mindig a helyükre állítja őket.

Kincses sziget

Vége a türelemnek, kibírhatatlan,
hogy még mindig együtt vagyunk.
Amikor fenyegetőzünk, cápák
köröznek beszédünk tengerében.

Hajótörést szenvedünk épp,
amikor a fiú azt kiabálja: *Föld!*

Úszunk önkívületben, tudónk
majd szétreped, szigonyként vág
belénk az oxigénhiány, holtan
húznak partra a kincses szigeten.

Éj és hajnal között

Tombol a hold.
Rossz álom
fulladt belém,
hánykolódom tőle,
mint egy mentőöv
a tajtékos tengeren.
De emlékszik
rám egy tavasz;
akkor hegyezte
zöldre a ceruzám,
mikor még írni sem
tudtam, és örökhajtós
volt a bringám.

KALÁSZ ISTVÁN

Megállók és szívek

Tíz órára értem haza, félórával később, mint ígértem, délelőtt volt, vasárnap. Ágnes azt mondta, vártalak, a reggeli az asztalon, mennem kell. Mennie kell, szombaton jön. Este, délután megint. Nem tudja, majd... jövök.

Kint fúj a szél, sütött a nap, az égen pirinyó, fekete felhők rohantak, Ágnes az előszobában állt, megöleltem, mondtam, sajnálom, hogy oda a közös vasárnap, de át kellett mennem. G. lázas lett, és azt mondta az orvos, hogy napjai vannak hátra. Vittem neki vizet, cigarettát. Írt mailt, ezeket kérte. Ágnes erre azt akarta tudni, hogy G. barátnője hol a francban van. Ilyenkor. Mit csinál az a szőke szépség? Mondtam, hogy ott volt, valamit fordítania kellett vagy antológiát szerkeszt? Nem tudom. De még így is jobb, ha van ott valaki, hogy G. nincs egyedül. Azzal az öreg macskával. A lakásban. G. már hetek, mondta Ágnes, igen, hetek óta csakis hal-dok-lik, ugráltat, te meg minden vasárnap rohansz hozzá, viszel vizet, narancslevet. Kenyeret. Meg bort is. Miért nem megy G. vissza a kórházba? Ott kapna enni. És tiszta ágyat, vizet. Cigarettát azt nem, mondtam halkán, pizzát sem kapna, G. beteg, de jól akar élni. Ágnes hallgatott.

Ülj le, mondtam, igyunk még egy kávét, ne rohanj el így. És Ágnes maradt. Ültünk a konyhában, az ablakon besütött az őszi nap, Ágnes mondta, hogy a fia elköltözik valami lányhoz. Csoporttársához. Együtt fognak élni. Akkor szabad lesz a hátsó szoba. És igen, tudja ő, hogy sötét, hogy szűk az a hely, de akkor is... Az a szoba fent van a hegyen. Jó a levegő. Csönd van. Kert van, terasz.

Hallgattam. Az a hátsó szoba szűk volt, sötét, rossz szagú, Ágnes fia, ki tudja, mit művelt benne. Ágy sem volt, csak keskeny heverő, tákolt íróasztal. A falon térképek. Amerikáról. Los Angelesről. Ahol a fiú apja élt. Ágnes azt kérdezte, hogy nem lenne jobb ott, nála élni? Még a kocsma is jobb a környékemen, te magad mondtad, nézett rám. Nem olyan koszosak, mint ezek feléd. Ágnesnek igaza volt. Koszos környéken éltem. Romos házak között. Keskeny utcákon kellett mennem. Mindig imbolygott egy hajléktalan az ember előtt. A bolt előtt itták a sört. Egy döglött galamb napokig feküdt a járdán. Ágnes várt, végül azt mondta, el kell dönteni a dolgokat, felállt, megcsókolt, elment.

Kint sütött a nap. A kis fekete felhők egyre rohantak keletnek, és ekkor megszólalt a telefon. G. hívott, kérlek, mondta, gyere át. Nevettem, már megint? Mít felejtettél el? G. azt mondta, ha a barátja vagyok, megyek. Kérdés nélkül. Mert ilyen a barát. Jön. Hallgattam, aztán mentem. Ezúttal gyalog, nem busszal. A H. utcán, az R. térig, nem volt kedvem buszra szállni. Lassan akartam haladni. Átmentem a téren, a nap tűzött, a szél enyhült, leültem egy padra. A templommal szemben. Egyszer régen ültünk ezen a padon Ágnessel. Valami miatt veszekedtünk. En azt üvöltöttem, nem megyünk innen, addig beszélünk itt, amíg megoldást találunk. És megbékéltünk. Min veszekedtünk akkor? Nem tudtam. Azt sem tudtam, ez jó vagy rossz jel, hogy a veszekedésre igen, arra, hogy Ágnes sírt, igen, de a veszekedés okára nem emlékeztem. Dél lett, harangozni kezdett a torony, mentem tovább, átvágtam a pályaudvar mögötti üres parkolón.

G. még nálam is rosszabb környéken élt, égett kukák álltak a házak előtt, már nappal is bogarak futottak a járdán. Hogy lehet egy ilyen házban élni, mondta egyszer Ágnes. Erre mondtam én akkor, hogy G. nem a gazdagsággal foglalkozik, ő szegényekről ír tanulmányokat. G. nem hajbókol senkinek. Ezért sikertelen. Ezért...

Ágnes azt mondta, ez hülyeség, az ember lakhat villában a dombon, elmehet a tengerhez, lehet jó autója, ehet étteremben, lehet államtitkár haverja, és mégis érti a dolgokat. Így mondta: érti a lenti dolgokat.

Bementem a sötét házba, felmentem a lépcsőn. Fiala lány jött szembe, megállt, kérdezte, hogy van a barátom. Mondtam, nem jól. A lány sóhajtott, átölelt, ezt az ölelést küldöm, adja át neki, mondta, majd leszaladt a lépcsőn. Arra gondoltam, hogy ez a G. milyen mázlista, hogy ilyen kedves, szép lány lakik vele egy házban.

A szőke nő ajtót nyitott, nem mosolygott, gyere csak, intett, nézd meg, mit művelt. A barátod, ez a drága jó ember. Nézd csak. A macska a fürdőszobában feküdt. A kövön, sárga tócsában. Megmérgezte, mondta a nő, miután elmentél, adott neki valamit, a macska okádott, bevonzolta magát ide, hörgött, vergődött. Fél órája döglött meg. Szívós állat volt. Mi legyen? G. kiabált ki ekkor a szobából, egy ilyen öreg macska senkinek sem kell. Az utcán verték volna agyon. Mondtam, hogy kerestem volna helyet a macskájának, és azért, mert ő hetek óta szenved, nem tehet ilyet, ez a macska, üvöltöttem, ez a macska élhetett volna. MÉG ÉLT VOLNA. G. kiabálta, hogy menjek be hozzá, ne így beszéljünk. A szőke nő fintorgott, elfogyott a morfium, az orvos nem ad többet. G. összeveszett vele telefonon, elküldte a francba, lehülyézte, pénzéhesnek nevezte, az or-

SZÉPIRODALOM

---

vos erre azt mondta, addig nem jön, amíg G. bocsánatot kér. De ő persze nem és nem. Mindig ilyen konok volt? Mosolyogtam, legyintettem.

Nem akarom, kiabált G. a szobából, hogy a macskám szenvedjen utánam, itt tekergett az utcán. Sebes volt a háta. Befogadtam, ettettem. Önző vagyok? Mit sutyorogtok ti ketten? A macskát meg vidd innen, nem akarom látni. Mondtam, hogy elviszem a macskát, eltemetem. Még nem tudom, hol, de ez a macska sokat ült az ölemben, jó macska volt, nem karmolt. És, üvöltöttem G.-nek, mi vagy te, hogy veled kell halni? Irigyled mástól az életet? G. azt kiabálta vissza, hogy semmit sem tudok a betegségről. Mit tudsz te a fájdalomról? Te jókat alszol, tudsz fürödni, moziba menni, a nőddel ágyba mész. A szőke nő nevetett, mondta, hoz egy dobozt, beletesszük a macskát, vihetem. Csönd lett, aztán G. hívott, menjek be hozzá. Nem mentem. Vasárnap van, másodszor jöttem át hozzád, élni akarok, Ágnes üdvözl, hazudtam, de ma már nem akarlak látni. Viszem a macskádat, eltemetem, te pedig... A szőke nő azt mondta, menjek, ne idegesítsem fel a beteget, rosszabb lesz, G. ilyenkor üvölt, hogy igazságtalan, hogy itt fekszik az ágyban, hogy neki kell meghalnia, várni a halált a tablettákkal, ő még nem élt eleget, ő el akar utazni a tengerhez, hegyet sem mászott még, soha. Na! És G. azt üvöltötte utánam, ha meghal, minden másképpen lesz. Minden. Csak ezt te nem tudod. A lépcsőházban ott ült a lány. Leültem mellé a lépcsőre, mondtam, hogy G. macskáját viszem, el kell temetni, megdöglött, és G. el akar utazni, hegyet akar mászni, a francba, mi van ezzel az emberrel. Miért bánt mindenkit? A lány azt mondta, G. beteg, boldogtalan, ő segítene, de G. kidobta, takarodj, üvöltötte, keress más férfit magadnak. G. két éve költözött ide, ő egy emelettel feljebb lakik, igen, olyan jól indult a kapcsolatuk, három hónapig voltak együtt, úgy volt, hogy elutaznak nyaralni, aztán G. beteg lett, lázas, lefogyott, őt elküldte, és jött ez a szőke nő, azt mondta, hogy ápolni fogja, de nem tett semmit, az a nő soha nem tesz semmit, csak ül, telefonál, nem takarít, néha főz teát, őt nem engedi be a lakásba, a macskát utálta, a macska feljárt hozzá, ez is baj volt. G. kiabált, G. mindig sokat kiabál, ő hallja a fenti szobájában, ez egy ilyen ház, hallani, ha valamelyik lakásban kiabálnak, ha nevetnek, ha tévét néznek. Még G. mondta, amikor egészséges volt, hogy szép, ha hallani az életet.

Hazafelé átmentem a parkon, mentem a templom előtt. Gyerekek, öregek álltak a buszmegállóban, eljátszottam magamban azzal, hogy ki hal meg ezek közül legelőbb, aztán arra gondoltam, felmegyek Ágneshez, fel a hegyre, csöndes utcákat akartam, fák között akartam lenni, tiszta levegőre vágytam, igen, ma éjjel nála alszom a sötét szobában, ma éjjel nem maradok egyedül, majd hajnalban visszajövök. Le a városba. Ekkor szólalt

meg a telefon, G. hívott. Azt mondta, hogy ne haragudjak, hülye volt, G. köhögött, a barátod vagyok, mondta, és bosszantja, hogy azzal a lánnyal vagyok, Ágnes törtető némbér, gyere vissza, iszunk bort, olyan régen beszélgettünk. Mondtam, hogy harmadszor nem megyek. Majd. A jövő héten. Valamikor.

És kinyomtam a telefont.

G. két órával később halt meg. Elővette a rejtett morfiumot. Akkor állhatott meg a szíve, amikor Ágnessel ültem a teraszon, bort ittunk, a lenti kertben, a bokrok között rigó ugrált, mi arról beszélgettünk, hogy eltemetjük a telek végében G. macskáját, és Ágnes azt mondta, megérti, hogy G. megölte az állatot, hogy nem akart fájdalmat hagyni maga mögött, és a jövő héten eljön velem G.-hez. Aztán arról beszélgettünk, hogy nem fogok a hátsó szobában lakni, ott sötét van, hideg, és sok dolgot kell még tisztáznunk egymással, de együtt maradhatunk, ha bírjuk tovább így. Ezt.

Kun Péter: Magunk mögött hagyva

PÁLFI ÁGNES

Verspárosok
Ferenczi Lacinak, ideátról*

(1)
*Minden nap haladék. Tegnap óta. Negyven év óta.
négyezer év óta. Minden nap haladék és lassan
Örökkévalóság. Generációk jönnek, tűnnek.
Isa pur... És halhatatlanság az Úr színe előtt.*
*Add meg, hogy objektív legyek magammal szemben is.
És másokkal szemben. Add meg, hogy időtlenül
Örüljek a másodpercnek. Minden másodperc haladék
És a haladékban lássak fogyatékos ismereteimmel.*
*Te összerakod magadnak az ima szavait,
És, ha nem, megérted úgy is.*

„Minden nap haladék...”

Ötvennégy év: hetvennégy könyvomat
dátumok nélkül. Végtelen imaszőnyeg
ez a kis könyv. Tán még van idő
kiteríteni mind. Kinyitni, kulcsra
zární. Belemaratni a fémbe, a fába
tünékeny szavaidat.

---

* Ferenczi László (1937–2015) 74 című, hetvennégy verset tartalmazó kötetét Kállai Zsanett állította össze és jelentette meg a szerző hetvennegyedik születésnapjára. Pálfi Ágnes ciklusa, melyből most válogatást közlünk, e kötetből való versekkel folytatott párbeszéd.

(28)

*Az egyik arckép nagyapám vonásait őrzi
Fényképe nem maradt, ha maradt is fel nem ismerem
Most elmondhatom hogy ő volt (ez volt) a nagyapám
Fiatalabb volt tőlem amikor meggyilkolták
Szépség és irgalom leánya
Arcot adsz arctalan őseimnek
Simogatásoddal az én arcom ceruzáddal az ő arcuk
Formálsz újra
Nem csodálom, hogy akadnak emberek, akik tagadják.
Felfoghatatlan.
Még az én számomra is felfoghatatlan
És az elkövetkező kétezer évben meghatározza életünk.

Ha belegondolsz: megőrülsz.
Ha belegondolsz: fejjel a falnak
Rettenetes örökségünk kétezer évre
És még emlékezni is tiltják barátaink.*

*„Nem csodálom, hogy akadnak
emberek, akik tagadják.”*

„Kemény a menny” –
akadnak, akik azt tanítják,
hogy ez a két fogalom
durván kiüti egymást,
mondván: ez egy képtelen kép,
egy tipikus oxymoron.

De ha valaki csuromvizes,
és azt állítja, hogy nem is esik,
s történetesen éppen annak,
kivel az imént bőrig ázott,
attól zavarba jön a másik:
„lehet valami benne, hátha...”

(míg ki nem tör rajta a nátha)

(57)

Meglepő hogy itt vagyok

Hányféle időben és hány városban

És emlékszem egy hangra

Noha csak később hallottam meg.

Isten, te tudod csak nyomorúságom,

És talán orvosom tudja csak,

És néhány nő, aki már elbogyott.

Ma még enyéme a régi és ősrégi dátumok.

*„És emlékszem egy hangra
Noha csak később hallottam meg.”*

Én is emlékszem bizonyos hangokra,
melyek elébe mentek önmaguknak
(talán a versek éppen erre valók).
Meg a cselédszobára is emlékszem,
ahol ötévesen kinyilatkoztattam,
hogy ez az egész itt körülöttünk
igazából nincs, nem létezik.
És ettől hirtelen minden olyan
konkrét lett, mint a beton;
mintha egy valóságos kriptában
találkoztunk volna össze:
egy fiatal nő (a feleség)
egy fiatal férfi (apám öccse),
aki még nem volt negyven,
amikor a hetvenes évek elején
nem is olyan váratlanul öngyilkos lett),
meg én, aki azóta tudom, hogy a metafizika,
bár magát a szót még tíz évvel később sem ismerem,
épp olyan valóságos, mint az a bizonyos méreg,
mely percek alatt végzett a nagybátyámmal,
aki iránt néha még ma is megfoghatatlan vonzalmat érzek...

(74)

Hajnal felé

Teljesen egyedül a szobában

Megtelve társakkal

*Egy kutató öreg, egy gyékénykosárban született öreg,
és a többiek,*

*Van, akinek maradtak legendái, és most legendáival
népesíti be a halottak helyét,*

*Van, akinek csak puszta tudása van arról, hogy
lehetnének legendái, hát a puszta tudás tudatával
népesíti be a halottak helyét.*

*Mindent tudtak ők, a régi próféták. Vagy egyszerűen
fűnél makacsabb krónikások, vereséget el nem fogadók.*

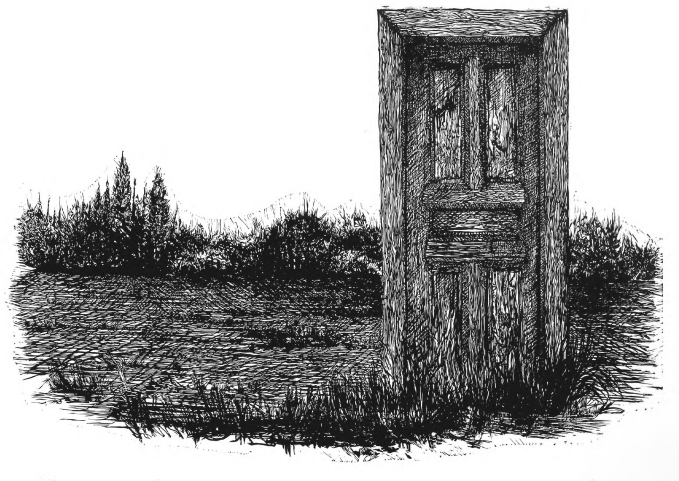
Néhány évet, néhány variációt tudhatunk tudásukhoz hozzá,

Újabb el nem fogadott vereséget

Néha győzelmet is.

„Fűnél makacsabb krónikások”

Győzelemmel ért föl a vereségük.
Most már közéjük tartozol te is.

Kun Péter: Átjáró

PETRŐCZI ÉVA

Felvidéki gyászdal

*„Eva Rosina Clementis,
ultima mea delicia”*

*Clementis János
fancsali evangélikus lelkész
1739-es naplójeljegyzése*

Eva Rosina
volt az utolsó,
pusztító pányvájába
legvégül őt fogta a pestis,
a négyesztendő, aprócska virágot.

Könnytelen maradt
ez a búcsú,
hisz gyöngysornyi gyermekemet,
jó asszonyomat és hűséges
házi cselédünk tetemit
én adtam át a fancsali földnek.

De nem és nem,
mindez mégse tör meg –
gyászom nem tarthat örökké.

Hiszem, s tudom:
enyémért az Úrnak
szárnyas angyali jőnek,
nem Belzebúb fiai.

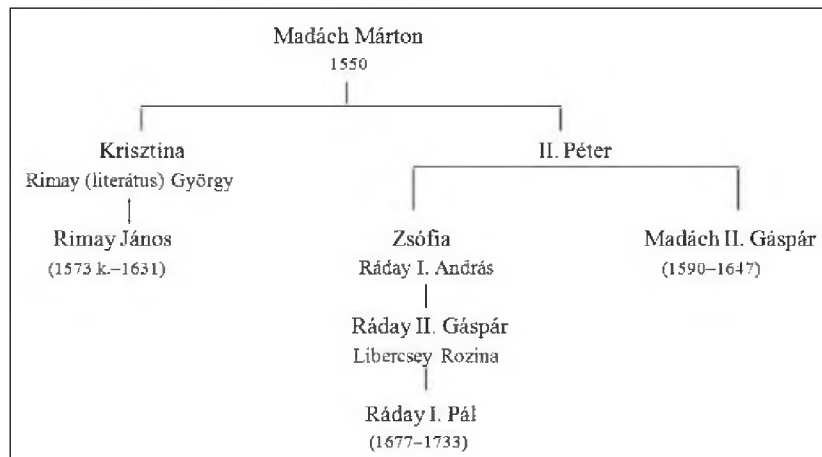
Csak drága nevüket,
a Fekete Halál
göröngy-kopogású lajstromát
ne kellett volna
újra meg újra *nekem* kimondani.

KOVÁCS KRISZTIÁN

Protestáns gyökerek 3.

Egy vérből valók: Rimay János–Madách Gáspár–Ráday Pál

Az idei esztendőben a reformáció megindulásának félévezredes évfordulója kapcsán már írtam, a Palócföld hasábjain a református és az evangélikus egyházak 16–17. századi nógrádi megjelenéséről és elterjedéséről.¹ Jelen írásomban – ennek a sorozatnak a zárásaként – Nógrád vármegye három jeles, protestáns szülöttjét idézem meg, akikben – amellet, hogy protestánsok – közös az is, hogy egy vérből valók. E három személyiség: Rimay János, Madách Gáspár és Ráday Pál három generációt képviselt a zűrzavaros 17. századtól kezdődően a 18. század első feléig, életük és működésük végigkísérte a protestáns egyházak súlyos megpróbáltatásait. Rimay és Madách az evangélikus, Ráday a református egyház képviselőjeként fordult a mélyebb vallásosság és a kegyességi irodalom felé, nemcsak a magyar, de a protestáns egyháztörténeti hagyományban is jelentős nyomokat hagyva.

Rimay János, Madách (II.) Gáspár és Ráday Pál származása

¹ Kovács Krisztián 2017. *Protestáns gyökerek – A Balassa család szerepe a lutheri egyház elterjesztésében Nógrád vármegyében a 16. század folyamán.* In: Palócföld LXIII. évf. 2. – Kovács Krisztián 2017. *Protestáns gyökerek (2. rész) – Nógrádi mezővárosok a kálvini egyház szolgálatában.* In: Palócföld LXIII. évf. 3.

Mindháromuk közös őse Madách Márton volt, akinek leányától, Madách Krisztinától és Rimay Györgytől származott alsósztrégovai és rimai Rimay János. Krisztina fivérének, Péternek gyermeke volt Madách Gáspár, akinek a nővére, Madách Zsófia volt Ráday Pál nagyanyja. A Madách-vér magasabb célra és a költészetre, írásra való fogékonysága már a 17. század elejétől megnyilvánult, majd két évszázaddal később csúcsonodott ki Madách Imre személyében – akinek Gáspár hetedíziglieni dédapja volt –, Alsósztrégova pedig már ekkortól, a 17. század végétől mintegy szellemi fáklyaként került fel a térképre.

Rimay János is itt, Alsósztrégován látta meg a napvilágot a 16. század második felében. Születési dátumát egyesek 1550 és 1560 közé teszik, mások 1573-ra. Fiatalon igen jó nevelésben részesült, a grazi és a bécsi egyetemeken tanult, majd iskolai elvégzése után ecsedi Báthory István országbíró udvarába került, ahol a fegyverforgatást sajátította el. Az országbírói udvarban jó alkalom nyílt kapcsolatainak kiépítésére, így került ezután Erdélybe, ahol a fejedelmek udvaránál és táborában töltötte élete nagy részét. 1605 tavaszától Bocskai István szolgálatában főkomornyk, majd emelkedve a ranglétrán előbb titkár, majd kamarás, belső tanácsos és a fejedelem megbízottja volt a zsitvatoroki békekötésnél (1606). A fejedelmek követeként többször járt a Portánál.²

Rimay János életében az erdélyi fejedelmek mellett Balassi Bálint volt a másik meghatározó személyiség, akinek nemcsak tanítványa volt, de hozzá őszinte barátság is fűzte.³ Mint hatást és példaképet mindenképp meg kell említeni Justus Lipsius holland jogfilozófust, filológust is, aki korának egyik legjelentősebb humanistája volt.⁴ Balassit olyannyira tisztelte Rimay, hogy saját munkáinak összegyűjtésével nem foglalkozott, egyedül Balassi dicsőségét akarta az utódokra hagyományozni – 1629-ben maga Ráday András – Pál nagyatyja is sürgette, eredménytelenül, verseinek kinyomtatására. Életében mindössze a *Gyarmati Balassa Bálintnak Esztergam alá való készületi* című költeménysorozata jelent meg nyomtatásban 1597–98 körül, valamint 1600 táján a *Balassa Testvérek Apológiája* alkalmi művei. Saját szerze-

² Rimay János életére vonatkozóan: Ferenczi Zoltán 1911. *Rimay János 1573–1631. Magyar Történeti Életrajzok*. Bp. 7–17.; Ipolyi Arnold (szerk.) 1887. *Alsó sztrégovai és rimai[!] Rimay János államiratai és levelezése*. Bp.; Nagy Iván 1862. *Magyarország családai. Czímerekkel és nemzékrendi táblákkal*. 9. kötet. 753–754.; Szinyeyi József 1906. *Magyar írók élete és munkái*. XI. kötet. Bp. 1004–1008.; Váczy János 1905. *Rimay János*. In: Egyetemes Filológiai Közlöny XXIX. évf. 1905. 737–752.

³ Csáky Károly 1992. *Nógrádi tájakon*. Pozsony. 105.

⁴ Komlovszki Tibor 1988. *Rimay költészete és Ecsedi Báthory István*. In: *Discussiones Neogradenses* 5. Salgótarján. 26.

ményei közül viszont – ezeken kívül – egyet sem nyomtatott ki. Műveinek pusztulása pedig már életében megkezdődött, amikor verses gyűjteménye a Tiszába esett, majd később sztrigovai házát a törökök felprédálták.

Rimay egyik nagy érdeme az, hogy – bár kiadni nem sikerült neki – sajtó alá rendezte Balassi Bálint összes költeményét. Ez a tisztelet ugyanakkor kölcsönös is volt, hiszen maga Balassi is kiváló költőnek tartotta Rimayt, úgy vélte, ha a megkezdett irányban halad, akkor nemcsak hogy eléri őt, de meg is haladja.⁵ Rimay János töredékes életművében szerelmes versek (*Kiben Cupidóval feddik; Én édes Ilonám tizedik bölcs Muzsám...; Ne csudáld szívemet*, etc.) és vitézi énekek (*Katonák hadnagya, Istennek jobb kardja*) is találhatóak, mindezek mellett jelentős volt istenes és bölcselkedő költészete.⁶ Ez az irány jól beleillett a kor szellemi áramlatába, hiszen a 16. század végétől kezdett megerősödni a vallásos és a morális kérdések iránti érdeklődés; a főrangú és arisztokrata szerzők egyre inkább a vallásos elmélkedések műfajához fordultak, mellyel egy-egy sorscsapás (családi tragédia, politikai kudarc) által keltett belső válságot szerettek volna feloldani.⁷ Rimay istenes énekeiben magát gyarló, bűnös embernek festi meg, aki vezeklés után közeledhet csak az Isten irgalmasságához. Rimay mint a fejedelmek érdekeinek kifejezője sokszor szembesülhetett az ember törekvéseinek sikertelenségével, melyért kárpótlást csak az öröklét kútfejénél, Istennél kereshetett.⁸ Szintén hadakozik írásaiban a pénz, a nagyravagyás és a hiúság ellen, a józan mértéktartás mellett. Munkájának máig ható jelentőségét jelzi az, hogy az evangélikus énekeskönyvben a mai napig használatosak szerzeményei.⁹

Rimay János nem akarta, Madách Gáspár pedig nem tudta Rimay életművét az utókorra hagyományozni, melyek nagyrészt szétszóródtak és elvesztek. Madách Rimayt tekintette mesterének, és szintén kapcsolatban állt egy

⁵ Borovszky Samu (szerk.) [1911]. *Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye.* Országos Monográfiai Társaság Bp. 305–306.; Váczy i. m. 738.

⁶ Rimay János munkáit a Radvánszky (Balassa) és Sajókazai kódexek alapján báró Radvánszky Béla adta ki 1904-ben. báró Radvánszky i. m.; kritikai kiadása: Eckhardt Sándor 1955. *Rimay János összes művei.* Bp. Összes munkája digitalizálva: <http://mek.niif.hu/01000/01060/01060.htm#3> (letöltve: 2017. november 8.)

⁷ Komlovszki i. m. 26–27.

⁸ Váczy János 1888. *Rimay János.* In: Irodalomtörténeti Közlöny. Figyelő 24. (1888) 156–160.

⁹ Csanda Sándor 1981. *Rimay János.* In: Irodalmi Szemle 1981/4. 358.; <http://enekeskonyv.lutheran.hu/> (letöltve: 2017. november 8.) 233. sz. ének: Mi Urunk s édes Atyánk...; 409. sz. ének: Reménségem te légy nékem...

Balassával: Simonnal, akinek mindenben megbízottja volt.¹⁰ Életműve kevésbé mondható jelentősnek, mint a másik két tárgyalt személyiségnek, ugyanakkor munkássága képviseli a Madách-vérvonalból való irányt.¹¹

Gáspár 1590 körül született Madách Péter gyalogkapitány és Sallay Anna gyermekeként. Előbb Nógrád vármegye szolgálta, majd táblabírája, többször viselte Nógrád alispáni tisztét is. Ahogy Rimay mestere Balassi Bálint volt, úgy Madách Gáspáré Rimay János, bár költészetében nem érte őt utol. Munkássága kétirányú; egyrészt működött mint műfordító, másrészt saját verseket is szerzett. Rimay hátrahagyott műveiből fordított magyarra egy latin nyelvű vallásos költeményt, négy vallásos éneket cseh nyelvből ültetett át magyarra Czobor Anna tiszteletére. Magyar nyelven főként elmélkedéseket írt, verses krónikájában a hazudozásokat és hiúságokat ostorozta. 1638-ban cseh nyelvből fordította a *Calabria tartományra bocsátott isten ostora* című tankölteményt, legsikerültebb munkája az 1646 körül Wesselényi Ferenc nevére írt fohászkodása.¹²

Ahogy Rimay munkái is nagyrészt elkallódtak, úgy Madách Gáspár életműve is jobbára a történelem homályába vész. Torzóként az utókorra hagyományozódott néhány versét – köztük a fentebb említettek is – báró Radvánszky Béla tette közzé az Irodalomtörténeti Közleményekben 1901-ben.¹³

Madách Gáspár halála után egy generációval később, 1677-ben Losoncon látta meg a napvilágot Ráday II. Gáspár és Libercsey Rozina gyermeke, Ráday I. Pál. Róla közismert, hogy a Rákóczi-szabadságharc alatt a fejedelem kancellárja volt; Rákóczi és az ő szellemi alkotásai voltak a mozgalom alatt keletkezett publicisztikai iratok – köztük az első magyar hírlap, a *Mercurius Veridicus ex Hungaria*.¹⁴ Majd később a protestáns egyházak

¹⁰ báró Radvánszky i. m. III.; Szinnyei József 1902. *Magyar írók élete és munkái. VIII. kötet*. Bp. 199–200.

¹¹ Szükséges megjegyezni, hogy ebben az időben élt egy másik Madách Gáspár is, a család keletcsényi ágából, Miklós és Bossányi Zsófia gyermeke, orvosdoktor, aki szintén fogékony volt az írásra; orvosi munkája az 1628-ban cseh nyelvből fordított herbáriumos könyv volt, címe: *Haazy Apateka*. Ezen kívül egy értekezést is írt *De asparagi virtute* címmel. A család ezen ága később kihalt. Borovszky i. m. 286.; Szinnyei 1902. i. m. 199.

¹² Szinnyei 1902. i. m. 199–200.; Jankovics József 1988. *A Madách Gáspár-jelenség*. In: *Discussiones Neogradienses 5*. Salgótarján. 63–70.; Borovszky i. m. 286.

¹³ báró Radvánszky Béla 1901. *Sztrégovai Madách Gáspár versei 1590–1647*. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*. 11. évf. 2. füzet.

¹⁴ Hopp Lajos 1978. *Ráday Pál, a publicista*. In: *Magyar Könyvszemle*. 94. évf. 2. sz. 125–133.

nagy védelmezőjeként lépett fel a Habsburgok erőteljes ellenreformációs törekvései idején, családja fényének növelésére pedig lefektette a híres Ráday-könyvtár alapjait ludányi kastélyában. Pálnak későbbi vallásos életére is nagy hatással volt iskolai neveltetése. A losonci református iskolában kezdte okulását, majd ezek után evangélikus tanítók kezei alá került; előbb Rimaráhón a neves evangélikus tanító, Braxatoris (alias Bánóczi) János, majd Losoncra visszatérve Missovitz Mihály vette szárnyai alá. Legnagyobb hatása a két evangélikus jellegű felvidéki bányavárosban, Selmecbányán és Körmöcbányán töltött két tanulmányi évnek volt. Az itt elsajátított „felsőbb scientiák” nagy belső átformálódással és mélyen érző keresztyéni lelkület kialakulásával jártak Pál személyiségében.¹⁵ Ez a belső átformálódás és lelkület igen korán szárba szökken, hiszen már 1700 körül – ekkor mindössze 23 éves – a buzgó imaéletet élő fiatal Ráday szombati áhítatai számára egy kis latin imakönyvet készített.¹⁶ Amikor megnősült, a kis imagyűjteményt felesége, Kajali Klára kedvéért magyarra fordította. Később ezt a magánhasználatra szánt gyűjteményt kibővítette, átdolgozta és énekekkel látta el, majd 1709-ben a törökországi benderi követségben kötötté formálta; ahogy naplójában is megjegyzi: „Anno 1709. Küldtettem (...) Benderbe (...), aholott még megjött a Portáról a válasz, csináltam nagyobb részről a Lelki Hódulás nevet viselő imádságos könyvecskét.”¹⁷ Vagyis ekkor öltött formát Ráday Pál jelentős, pietisztikus¹⁸ szellemben megírt imádságait és istenes énekeit magába foglaló gyűjteménye: *A Lelki Hódulás avagy az igaz keresztyénhez illő buzgó imádságok, melyekkel mintegy parancsolat szerint való bizonyos adóval, az ő Urának s Istenének behódolni tartozik, melyet már azelőtt maga gyakorlására (in privato) elkészítvén, most némely hozzátartozóinak kívánságokra, és másoknak is hasznokra, abhoz alkalmaztatott Istenes Új Énekekkel kiadott Ráday Pál*, amelyet 1710-ben Kassán adott ki.¹⁹

¹⁵ Fabiny Tibor 1980. *Ráday Pál iskoláztatása*. In: Ráday Pál emlékkönyv. Bp. 261–280.

¹⁶ Hogy ezeknek az imáknak a szerzője maga Ráday Pál, bizonyítja: Gorzó Geléért 1915. *Ráday Pál imádságai*. In: Irodalomtörténeti Közlemények 25. évf. 2. füzet. Bp. 151–172.

¹⁷ Benda Kálmán–Esze Tamás–Maksay Ferenc–Pap László 1955. *Ráday Pál iratai 1703–1706*. Bp. 40.

¹⁸ Pietizmus: Az egyéni jámborságot és a protestáns egyház egészét megújítani akaró mozgalom, amely a reformációt nem lezárt ténynek, hanem folyamatnak tekintette, a hitből fakadó tevékenységben kereste a folytatását. (Magyar Katolikus Lexikon. X. köt. Bp. 2005. 942.)

¹⁹ Czeglédy Sándor 1980. *Ráday Pál lelki arca*. In: Ráday Pál emlékkönyv. Bp., 235–260.

Az imádságok máig ható jelentőségét jelzi, hogy a református énekeskönyv „Hitvalló dicséreték és lelki énekek dicséretei” között megtalálhatóak a Ráday Pál által írt imádságok is.²⁰

Rimay János, Madách Gáspár és Ráday Pál életműve jó példa arra, hogy egy családon – akár a fi-, akár a leányágon – belül generációkon át öröklődhet az írásra és a költészetre való fogékonyság. Hogy mindezen tehetség összefonódott a mély vallásos meggyőződéssel és a – protestáns irányzatok égisze alatt – vallásos énekek, versek szerzésével, ez az adott történelmi időszak sajátosságának is betudható. Egy nyugodalmasabb, virágzó kor minden bizonnyal kevésbé ösztönözte volna felsőbb hatalomhoz fordulásra és az emberi gyarlóság ostromozására a kortársakat. E kor hatására viszont Nógrád vármegye három jeles személyiséggel gazdagodott, akiknek emléke méltán tarthat számot arra, hogy az utókor megőrizze azt.

---

²⁰ 210., 245., 251., 289., 290., 452., 478. számú énekek

LATZKÓ ANDOR

Tűzkeresztség (részlet)

Lábuk előtt ott hevert a vigasztalanul szürke csatatér. Széjjelszabdalt, felhányt kősvatag, egyetlen fa, zsebkendőnyi zöld sziget nélkül. A futóárkok a völgy fenekéről indultak, és felszaladtak a dombtetőre, ahol drótsövények meredeztek karmos, elfogásra kész ujjakkal. Marschner önkéntelenül hátranézett, mögötte zölden ereszkedett a domboldal a ligetig, melynek takarásában a trénjét hagyta. Még messzebb az országút ragyogott mészfehéren, tarka rétekekkel övezve. Előre fordult – és eltűnt minden, ami színes, ami élet. Elsüllyedt nyomtalanul, lehurrogva az ágyuk döngésétől és süvöltésétől, mely valami szörnyű láz érveréseként döngette a völgyet. Gránáttölcsér tátongott gránáttölcsér mellett, időnként szürkésfekete földoszlopok szökelltek a levegőbe, és szétterülve elfedték a halálmező egy-egy részletét. Mikor szétoszlottak, látszott, hogy csonkává égett szénfekete fatörzsek meredeznek itt-ott, gúnyosan kihíva a képzeletet: ismerje fel újra a tájat, mely egykor itt volt, mielőtt az őrülség végigperzselte. Most le kell szállniuk e pokol legmélyére. *Élmi* odalenn öt nap és öt éjszakan át, az ellenségnek odavetett, horogra tűzött, eleven csaliként.

A körülötte tomboló lövedékek – hullottak, mint a záporosó – egészen különleges magányában, senkitől sem figyelve, Marschner szabadon engedte magát, tehetetlen dühét a világ ellen, amely ide rendelte; átkokba fordítva harsogott a süket lármába, majd felugrott, s akkor megpillantotta hangyányi embereit messze lenn, már szinte a völgy alján, nyomukban Weixlerrel, aki karját ökröket terelő mészároslegény módjára lengetve szaladt utánuk. Látta iparkodásukat, látta a sűrűsödő srappelfelhőket a fejük felett, és látta a lejtőn szétszórt kékesszürke kis rakásokat, melyek némelyike mozdulatlanul, mint hátizsák hevert, mások félig elnyomott pókokként vergődtek... és rohanni kezdett. Inaszakadtából száguldott lefelé a lejtőn, talpa alatt alig érezte a földet, a repeszek kopogását se hallotta, már inkább repült, mint szaladt, aztán a lábfeje egy megszenesedett gyökérthurokba akadt, elvágódott, föl pattant és szökellt tovább, nem nézve se jobbra, se balra. Néha – mintha vasúti kocsiból ablakkereten tekintene túlra – egy-egy sápadt, torz arcot látott elsuhanni, egyszer hangot hallott – vízért nyöszörgött? –, de nem, nem és nem, nem akart látni, nem akart hallani,

MÚFORDÍTÁS

---

vágtatott tovább, feltartóztathatatlanul, látszólag süketen és vakon, de mégis a fülében valamivel, a szemrehányó jajdulással: „nagyon fáj”...

Csak egyszer torpant meg, mintha csapóvasba lépett volna, mely acél fogakkal harap a bokába. Szürke és görcsös kéz állította meg, kőből faragott görbe ujjával merőlegesen meredt elé. Arcot nem talált hozzá, nem tudhatta, ki fenyegeti halálában is, csak azt tudhatta, hogy két órával korábban a kéz még élt, kenyérhez kolbászkarikákat szeletelt kényelmesen, vagy sorokat rótt tábori levelezőlapra. Az ujjaktól irtózat szállt rá, a lábai új erőre kaptak, és mint egy suhanc, hatalmas ugrásokkal vágtatott tovább, míg végre zihálva, vörös ködökkel a szeme előtt leért a völgybe, a futóárkok bejáratához.

Weixler hadnagy pattant eléje, és csengő hangon jelentette: tizennégy ember. A veszteség. Domborodott a büszkeség a teljesítés fölött, diadalmas öblösség, kamaszos ujjongás, amely kérkedik a felső ajkon kiserkedt első szőrszálacskákkal, no meg a megtalált basszussal. Sebesültek, kik a lejtőn henteregnek? Ugyan már! A vörös hajú kukac a nyöszörgésével és a gyerekei, akik a kolduslét mocsarának néznek elébe... Ehh! Mindez csak statisztika, elnagyolt díszlet, melynek sötét háttere még szebben kiemeli a hadnagy hősiességét! Tizennégy test a véres ösvényen, melyen ő bátran járt! Árnyalatlan gőg szikrázott a szeméből.

Szó nélkül otthagya. Csak nem ránézni, nem találkozni az elégedettséggel, máskülönben felülkerekedik a düh, a józan ész fölé kerekedik, megoldható a nyelv, megindulhat az ököl... Kesztyűs kézzel kell bánni ezzel az emberrel... Weixler hadnagy most a saját közegében van, igaza fennen hirdetik, kimagaslik mindenki közül, úszik magasan az emberségük súlyától terhes, alámerülő tömegek fölött. Most más törvények érvényesek! Sötét tárnába ereszkedtek alá, mely elvisz a szigethez, melyet csak a halál nyaldos... Aki ide vetődik, nem szabad semmit magánál tartania, ami a másik világban hasznos volt... Csak aki az öklét és bárdját menti át, az a mester... Az a vezető, akinek a gazdagságába, erejébe mások belecsimpaszkodhatnak... Egyre határozottabban úgy érezte, miközben lázálomban tapogatózott előre a csúszós árokban, hogy gyűlölt hadnagyát neki most őriznie kell, miként egy kincset... Mit is kezdene nélküle? Megalvadt vértócsákon gázolt át, cafatos, átázott egyenruha-darabkákon és töltényhüvelyeken tapodott, konzervdobozokon, lövedékroncsokon billent meg a lába, elkanyarodott és tátongó gránáttölcsepek nyíltak előtte, megperzselődött deszkákkal hevenyészetten áthidalva; a tébolyult pusztítás vigyorgott mindenhonnan, elszenesedett törmelékek, drótok, karók, zsákok és tönkrement szerszámok kupacban és széthányva, fojtogató és szédítő zűrzavar, áthatva a porzsölődés fullasztó szagával, lőporfüsttel és szűrős ek-

razit-lehelettel. A föld lépten-nyomon robbanásokkal szétharapdálva, keservesen összefoldozva, megint föltépve, újra beegyengetve, mintha vihar közben tákolnának utat a legkezdetlegesebb módon...

A benyomásoktól összezúzva Marschner féregként kúszott előre az árokban, és gondolatai egyre rémültebben és szenvedélyesebben kanyarodtak vissza a hadnagyhoz. Csak a hadnagy segíthet, csak ő tudja pótolni, vakságával, rideg konokságával, kikezdhethetlen önzésével, mely félresöpör mindent, ami kívül esik Weixler Erik kitüntetésekét és soron kívüli előléptetést ígérő ragyogó jövőképén! Aggodalmasan fordulgatott hátra, és föllélegzett, valahányszor meghallotta a recsegő, hajszólo hangot.

Az árok azonban csak futott, futott végeláthatatlan. Marschner az ereje végén járt, benuzó lábai botladoztak, de mégis inkább lehunyta a szemét, nem akart látni, nem akart tudni... Hirtelen új szag támadt, erre fel kellett kapnia a fejét. Édeskés, émedyítő búz, mely az árokkal egyik félkörös visszakanyarodásánál töményen előtört. Öklendező gyomorral nézett körül, és megpillantotta a kupacnyi piszkos és tépett egyenruhát egymásra hányva, furcsa, merev körvonalakkal. Csak lassan azonosította, mit lát... Halottak feküdtek itt, mint deszkák és kereszttrudak az ácshelyen, egyenesen és görbén, ahogy épp az utolsó tusájukban megrögzültek... Sátorlapokat fektettek rájuk, amelyek azonban félrecsúsztak, felfedték a zöld és szürke, eltorzult arccokat, leesett álkapcsokat, kigúvadó szemeket... A felül fekvők karjai leszakadt korlátként lógtak az alsók arcába, és már a rothadás apró foltjaitól pötyyözödték.

Marschner nyögve felkiáltott, megint öklendett, s tovább vánszorgott. A feje már remegett, térde omladozott, és látta közeledni magához a talajt, amikor váratlanul egy arc bukkant elé, és odavonva a figyelmét rávette, hogy uralkodjék magán. Az arc idegen őrmesterhez tartozott, aki lázasan fénylő szemmel szótlánul meredt a századosra. Ez eltartott néhány másodpercig, aztán nagyra tátotta a száját, tapsolt, felugrott a levegőbe – cirkuszi artista? –, és tisztelgés nélkül, óriási ugrásokkal eliramodott.

– Leváltás! – rikoltotta futtában, lefékezett az árokkal vájt, barlangszájnak beillő lyuk előtt, és a hangjában mindent szétvető ujjongással, mely könnyes-vizenyős artikulációt kapott, bekurjantott a sötétbe: – Leváltás! Főhadnagy úr, megérkezett a leváltás!

A százados csak nézte, hallgatta, és a szeme nedves lett, oly megindító volt a gyermek öröm, a fellélegző kebel harsogása. Lassan az őrmester után lépdelt, a barlangmély sötétjéből halovány arccokat látott előbukkanni és közeledni, totyogva, átvért kötésekkel, fegyvertől lehúzott karral. Hirtelen mindenfelől emberek özönlöttek elő, pislogtak, és hangtalan ajkakkal

MÚFORDÍTÁS

---

formálták az őrmester után a szót, „leváltás”... Aztán az egyik elordította magát, hangja, mint a tűz, tovaterjedt, a torkok visszhangos hurrázással teltek meg... Marschner lehajtotta a fejét, és gyorsan végigtörölte kézfejjével a szemét... Ekkor hátulról, a sötétségből odarohant elé a parancsnok.

Erről az emberről már minden megszokott életjel lefoszlott: az arca hamuszínű, a szeme fénytelen, alatta ujjnyi vastag karikák, a szemhéja nyershús-vörös. Haját és szakállát, ahogy a ruháját is mindenhol, agyagból és koszból összekeveredett szürkésbarna réteg borította, mintha huzamosabb pihenő után most kecmergett volna elő a sírjából. A kéz, amely rövid tisztelgés után túlradó örömmel ragadta meg Marschner jobbját, hidegen és nyirkosan beletapadt a tenyerébe. A rongyokkal teleaggatott és halotti maszkot viselő csontváz kinézetének és ficáncoló, eleven viselkedésének kontrasztja egészen kísértetiesen hatott.

Mint megállíthatatlan vízfolyam áradt a szó a cserepes ajkáról, a hadnagy berángatta a barlangba, és lenyomta valami padkára a századost, Marschner azt sem tudta, hova került, vakon tapogatózott maga körül. Csak azt érzékelte, hogy a másik pillanatnyi szünet nélkül szaladgál előtte, verdesi a combját, hangosan kacag, tánclépésekben szökdel, aztán leveti magát valami távolabbi fekhelyre, de csak azért, hogy felpattanjon ismét, cigarettát kérjen, két szippantás után elhajítsa és máris kérjen egy másikat.

– Három órával később – kukorékolta erőltetett jókedvvel –, három...? Mit három! Egyetlen órával később már elkéstemek volna! Tudod, hány töltényem maradt? Összevissza talán ezeregyszáz! A gépfegyverem tönkreverklizve, a telefon kampec... Már tegnap este óta! Járórt küldeni, hogy keresse meg a hibát, képtelenség, nekem minden emberemre szükség van az árokban! Százhatvannégyen vonultunk le ide, már csak harmincegyen vagyunk, no és tizenegy sebesült, akik harc képtelenek! Harmincegy emberke, és velük tartsam a frontszakaszt! Éjjel még negyvenöten voltunk, de akkor megint nekünk jöttek, el is kergettük őket becsülettel, de ez megint tizennégy emberembe került! Azóta temetni sem tudtunk... Látad a fedezék elé halmozva őket?

A százados hagyta, hadd beszéljen, letámasztotta két könyökét az összetákolt asztallapra, fejét a kezei közé ejtette, és hallgatott. Végigsiklott a szeme a sötét és dohos helyiségen, melyet egyetlen petróleumlámpa világított meg, büdösen füstölögve. A sarokban penészedő szalma, a bejárat mellett felbillent, néma távbeszélő, odébb konzervláda, rajta gyűrött térkép, még odébb fegyverek falhoz támasztva, egyenruhák összecsomózva, néhol cédula fityeg rajtuk... Érezte, hogy dermesztő borzalom lepi el, s szorítja a lélegzetét, mintha a föld, melyet repedt deszkák boltoznak a feje fölé, már leszakadt volna, és mázsás súllyal préselné a mellét... A rém-

álomszerű táncot járó hadnagy vigyori halálfejével nyolc nappal korábban talán még üde és ifjú volt, és a gondolat, hogy most neki kell ugyanebben a sírboltban öt, hat vagy nyolc napig kitartania, átélnie ugyanezen förtelmekeket, melyekről a másik nevetgélve, az elmebomlás határán karattyol, gyáva beletörődését izzó felháborodássá kovácsolta. Üvölni akart, felpattanni, kirohanni és lelke legmélyéről számon kérni az emberiségen, hogy miért vetette ide? Teljesen felfoghatatlan... Hogyan tűrhette, hogy ide kihajtsák? Hiszen a foszló hulláktól csak néhány lépésnyire áll Bécs városa, ahogy két napja elhagyta, csillogó kirakatokkal, villamos kocsikkal, színházakkal és köszöngető emberekkel... Micsoda örület itt gubbasztani, mocsokban és vérben, halálra várva, miközben mások tisztán és derűsen díszes, fényben fürdő termekben ülnek és muzsikálnak maguknak? Aztán a veszedelem legkisebb érzete nélkül puha ágyakba csusszannak, hiszen egy egész világ őrzi nyugalmaikat... Hajuk szála sem görbülhet, hó, nem, azt nem tűrnék... Megőrült már? Vagy a többiek örültek meg?!

A fejében szétpattannak az erek, ha nem ordítja világgá a nyomorúságát, gondolta, amikor Weixler hadnagy robbant be a fedezékbe, és peckesen, mint egy operabáli rendező, jelentette, hogy fönny már minden rendben, elhelyezte az őrszemeket, a gépfegyverfészkeket, és beosztotta az őrséget. A százados rápillantott, és le kellett sunynia a fejét... Arcul verte a nyugalom, a higgadság, ami Weixlerből áradt. Dűhe szégyenné hervadt... Halálfélelemtől kocsonyás itt a levegő, de a hadnagy mégis képes parancsolni, érett és higgadt körültekintéssel rendelkezni, míg ő reszkető kisgyerek módjára elbűjt, aztán ostoba daccal ágaskodott a sors ellen... Gyáva lenne? Maga alá gyűrte a siralmas félelem, az Én vaksága, mely nem tud eltekinteni semmi módon saját magától? Ilyen lenne, érzéketlen a közösség iránt, csak a saját nyomorult életéért nyüsztítő pária?

Nem, nem, nem! Nem csüng jobban az életén, mint bárki más... Oda tudná adni zászló, mámor, taps és éljenzés nélkül is! Ha a túlsó árokrendszer csupa megátalkodott Weixlerekkel volna tele, ha az emberhúson naggyá hízott jelszavak lapulnának ott, a körmönfontan felépített hatalmi gépezet – és nem a védőbástyaként odaszórt kiszolgáltatottak –, csupaszkökökkel vetné magát a küzdelembe, és csak visszafütyülne a süvítő lövedékeknek! Nem, nem gyáva... Vagyis nem úgy, ahogy ők itt ketten gondolják... Látszik, ahogy gúnyosan összehunyorintanak, somolyognak a népfelkelő tatán, aki rakás szerencsétlenségként odaomlott a sarokba! Mít tudnak ők a vívódásairól!? Semmit! Állnak itt mint „hősök”, kántálják visszhangosan a széjjelhintett szavakat, és nevetnek egy emberen, akinek ölnie kéne indulat nélkül, meghalnia lelkesültség nélkül, olyan győzelemért, melyben csak

MÚFORDÍTÁS

---

a hatalom erőszakosságát és nem az igazságát látja... Gúnyolódjanak csak, neki nincs oka szégyenkezni ilyesféle „bátorság” előtt!

Hideg nyugalom és dac hatotta át, melyből erőt merítve felállt, szinte emelte a teher, melyet, úgy érezte, egyedül hordoz. Látta a főhadnagyot, aki még mindig lubickolva, kapkodva gyömöszölte hátizsákjába a holmiját, fennhangon lepirítva a legényét, amiért nem elég serény. Közben mindig újabb epizódokat idézett fel az elmúlt napok borzalmaiból, hogy a csupa fül hallgatóságot, vagyis Weixlert is kielégítse.

– Micsoda? – kiáltott rá épp a hadnagyra. – Az olaszoknak is volt-e vesztesége? Mit képzelsz, mi csak hagytuk itt magunkat halomra lőni, mint a nyuszikák? Kiszámíthatod, mekkora veszteséget szenvedhettek tizenegy rohamban, ha mi leolvadtunk harmincegy emberre, miközben ki se bújtunk az árokból! Csak csinálják ezt tovább még pár hétig, akkor aztán teljesen elkészülnek az emberanyagukkal...

Marschner oda sem akart figyelni, az asztalhoz ment, és a térkép fölé hajolt, de hirtelen kiegyenesedett, amikor fülébe úszott a szó, „emberanyag”. Odacsípett, mintha csak a másik kettő olvasott volna a gondolataiban, és meg akarta volna mutatni, hogy renitens elhajlásoknak itt nincs helye!

A lyukban, melyet átitat a tömény hullaszag, gránátok becsapódása remegtet, és amelyben ott állnak most ketten, az életük pedig mintha tét lenne, valamely játéktermi asztal közepére tolva hever, miközben a kocka pereg... emberanyagról beszélnek. Istenek játszanak felettünk, vagy maguknak isteni jogokat szerző emberek? Emberanyag... Hát akad itt még reménysugár?

Ha a tiszték között nem, talán kinn, az egyszerű ágyúötletelékeknél: igen. Beletörődéssel kuporognak a posztjukon, mindegyikük hazagondol, és még embernek érzi magát. Csendes gyászuk, mely minden heroikus gesztus és csinnadratta nélkül, szinte házikabátban várja a halált, igazi nagyságot rejt-het, melyhez oda lehet hajolni... Marschner szótlánul kilépett a szabadba.

A kijárat előtti árokszakaszon menetkészen felsorakoztak a leváltott század túlélői, két ember között, sátorlapon fekvé, mindig egy-egy halott. Hosszú, hangtalan sor, melyet felül beborít a srápnalek és gránátok sziszegése és durrogása, mint az élőknek szóló fenyegetés. Marschnernak lassan ökölbe keseredett a keze, ahogy tehetetlenül figyelte a várakozókat, ekkor azonban az őrmester bukkant elé, felriasztva elmerültségéből.

– Százados úr, alázatosan jelentem, akad itt még három tetem... Nekünk nincs több emberünk, hogy vigyük őket... Három olasz.

– Itt hagyjuk nektek emlékül – kacagott közbe a főhadnagy, aki ebben a pillanatban hagyta el a fedezéket Weixlerrel. – Fönn, a felső árkok között talán majd el tudjátok őket földelni. Sötétedés után digó úrék hátrébb

vonják a zárótüzüket, akkor fel lehet menni... Örök nyugalomra ugyan nem számíthatnak, mert a gránátok feltépnék mindent, de hát a mieink sem járnak jobban. A kadétomat már háromszor temettem el.

– Hogyan került ez a három ide? – tolakodott előre Weixler. – Árokharc is volt nálatok?

– Hogysisne! – ingatta fejét a főhadnagy. – Odáig nem juthattak őkelmék! Tegnapelőtt éjjel szét akarták vagdosni a drótsövényünket, de az őrszemünk géppuskával véget vetett a huncutkodásuknak...! No, ezután ott nyújtózkodtak az orrunk előtt, az embereink látták, milyen szép új kanárisárga cipő virít a patájukon... Láthatsz is itt – a sápadt altiszt lábára mutatott – egy párat belőle. De most aztán tényleg indulnunk kell! Rajta, őrmester! Respekt, százados úr! Hinnye, a digók mekkorát bámulnak majd, ha este megint jönnek, gondolva, hogy végre kényelmesen ledarálnak minket... Erre százötven fegyver dörren rájuk, két új golyószóróval fűszerezve! Hohohó... Kár, hogy ezt már nem látom! Szervusz, öcskös, minden jó! – ezzel vidáman odacsapott Weixler hátára, és valami orfeumnótát dudorászva az emberei után lódult. Hátra sem nézett, így észre sem vehette, hogy Marschner egy darabon elkíséri.

Mint vasárnapi kiránduláson, úgy kanyargott a menet felfelé a szétdúlt dombon. Marschner százados nagyot sóhajtott: a kigyózó menettel, mely előbb az árkon, majd a dombon vonult végig, mintha a remény is távozott volna... A leghátsó katona háta, ahogy ringva kisebbedik... Ez – a világ! Rátapadt a szeme erre a hátra, aggódalmasan méricskélte a távolságot az árok sarkából, mikor tűnik el... örökre! Talán még utána lehetne kiáltani, utána lehetne futni egy levéllel! Még igen... Még igen... Most már nem. Köddé vált, semmivé lett az utolsó mozzanat, amely két részre osztotta a messzeséget, és Marschner visszahőkölt a végtelen mező előtt, melyen most már egyedül kell boldogulnia.

Egyedül és elhagyatva... Az üres árokban. Segítségkérően nézett körbe, és szeme a mélyedésre siklott, melyet megszabadítottak a testektől. Csak a három olasz volt ott, holtan. Az egyik még mindig kitátotta a száját, a másik kettő felhúzott térdrel feküdt, két karjával az arca előtt. Csupasz, görcsbe szorult szürke lábujjaik némán meredeztek. Messzeség és elhagyatottság terpeszkedett a meztelenségük körül... És ekkor kósza emlékszövevények, homályos arcok tolongtak fel Marschnerban... Evezősök Velencében... Fecserésző kocsisok... Foghíjas kocsmárosné a Posillipón... Két útja Itáliában, amikor szabadságra mehetett... Utolsónak a tulajdon hűgát látta, amint gondtalanul ücsörög a Türken skanzén, zenét

MÚFORDÍTÁS

---

hallgat, miközben a bátyja már mereven fekszik valahol elterülve a földön, és sietős csizmák tolják félre az útból.

Borzadva szaporázta meg a lépteit, és mintha három mezítlábas halott suhant volna szorosan mögötte; egészen fellélegzett, amikor végre az embereihez ért. A gránátéső olyan sűrűvé vált, mintha függönyként vonnák a tájra, a becsapódások között nem volt már szünet, a robaj egyetlen dörgéssé olvadt, a föld pedig rázkódott, mint kiszolgáltatott hajótest a viharos hullámokon. Telitalálatot kapott, és recsegve-ropogva felfordult egy fönti fedezék, két férfi nyögve cipelte le a hullát, nekidöntötték az árokfalnak, és visszamásztak a helyükre. Marschner látta, hogy megjelenik az őrmester, mozog a szája, az egyik zugból előkászálódik egy katona, veszi a fegyverét, és súlyos léptekkel követi a kettőt. Mindez olyan higgadtan és természetesen zajlott, mint gyakorlatozáskor a kaszárnya udvarán, amikor szólítják a „következőt”. Ám itt gyorsan kis csoport verődött össze, hajtotta őket a kíváncsiság, mely gátlástalanul odaterel embereket halottakhoz és temetésekre... Most pedig – határozottan érezte a pillantásukon – neki is oda kellene lépdelnie és tisztelegnie az elhunyt előtt. De nem fog! Eltökélte, hogy nem kérdezi meg a nevét, megtanul uralkodni magán, közönyös marad, történjék bármi is. Amíg nem látja az arcát, nem tudja a nevét, addig csak valaki a sok közül, egyetlen az ezrekből... „Távolságot tarts...!” Ha nem hajol oda, ha nem hagyja, hogy sorsfonalak perdüljenek elé, nem is nehéz közömbösnek maradni...

Konokul caplatott fölfelé a második vonalba, és csak később ébredt rá, hogy mekkora lett a csend, idáig nem hatolt semmilyen hangorkán, fegyverzaj. Ijesztően hatott a hirtelen váltás, és a százados észrevette, hogy a süket, feszült csend várákozást és félelmet lobbant a szemekbe. Szabadulni próbálva a nyomástól, felkúszott a szűk aknán a figyelőállásba.

Rögtön elsőként Weixler görbe gerincét pillantotta meg, szeméhez tartott messzelátójával egy acélpajzsra tapadt. A többiek is odaragadtak a lőréshez, mozdulatlan lapockáik sora baljósan hatott. A hátakon hirtelen vonaglász futott végig, Weixlert szinte ellökte magától a lőrés, nekítaszajtdótt a századosnak, és hörögve felkiáltott: „Jönnek!” Ezzel rohant is tovább az aknához, felfújt pofával riadót sípólva.

Marschner tétován bámult utána, aztán a pajzshoz lépett, és kikukucskált a drótokon túli széles, füstölgő mezőre. Szürke halmok... Mint egy felpuffedt, oszladozó test... Épp lenyugodott a nap, fél tányérja izzó vörös szemként figyelt a horizont mögül. A vakító háttér előtt, ahogy szünyogok a fény körül, pöttöm fekete árnyak táncoltak... Indiánusok, akik tomahowkot lengetnek? Még egészen csöppnyiek, néha eltűnedeznek, aztán felbukkannak, mintha felugrálnának a levegőbe, közelebb érnek, hado-

násznak... Polip csapdos így a karjaival... S lassan a hangjuk is kivehetővé válik, távoli kutyacsaholás magas vonyítással, amikor „avanti”-t kiáltanak, és tompább ugatás, amikor „coraggio”-t...

Marschner most maga elé nézett, az állásaikra, fej-fej mellett tömött vonalban sorakozott a század, krétafehér ajaktalan arcok, kőből metszett valamennyi... S meredező, lövésre kész fegyvercsövek, egyetlen fenevad száz fullánkkal.

– Ne lőjj! Ne lőjj! – ismételte süvöltve Weixler, lélegzetvételnyi szünetet se hagyva magának. Kiáltása végigfutott az árkon, és lefogott minden ravasznak feszülő, mohó ujjat. Berepült az első kézigránát az állásaikba... Marschner jól látta a röptét, aztán látott egy embert kiválni a sorból, az árokkijárat felé szédelegni szétvetett karral, arcán piros fátyol... Ekkor szólt közbe – megváltás! – kattogva a gépfegyver, és nyomában lihegő falakaként elszabadulva a puskák. Az arcokon hideg gyűlölet tükröződött, többen káromkodva felordítottak, amikor a ritkuló sorok mögött újabb csapatok tűntek fel. A fegyverek csöve már izzott, de a kurjongó „coraggio” csak egyre közeledett.

(Kállay Kotász Zoltán fordítása)

JÓNA DÁVID

szaxofonszólo

versed itt büszkén, rítusát játssza,
és szemérmesen csönddé dagad,
a Palócföld korall-boltozatában,
érzékeny szívhez hozzátapad

reméljük persze, hogy rezonál más is,
a teremtett világ, mindig isteni tett,
olvasott festmény; diszciplináris,
üzenetében rejtjelezett

foglyul ejtett mindenség szépül,
a kelyhedben gyűjtött képek szerint,
a kételyekből felemelt múzsa
nászutas csókkal hátralegyint

a sikátor füstben, az ablakezüstben,
forgolódik a sáfrányos múlt,
egymáshoz hajolt házfalak súgják:
gyönyörű, bár néha divatjamúlt

telihold köpeny, melegfény árnyak,
mozdulatában a várakozás,
ketrechrácshoz oroszlánszag jár,
sokkoló látszat, de örök álmodozás

felemelt kéz mutatja csendjét,
a zátony majd egyszer szigetté lesz,
ha a napot látja, több lesz barátja,
és szelíden néha visszakérdez

kitérni, elfutni, tagadni nem megy,
ez egy ihletett élet-stratégia,
lehántolt kéreg, meztelen lélek,
egy szaxofonszólo, egy elégia...

SZENTJÁNOSI CSABA

Palócföldi köszöntés

Jóna Dávid barátomnak

Barátom, régóta írsz,
versednek...
zsámbéki akusztikája van,

Barátom, itt vagy a Palócföldben,
évtizedek kiáltása
és évtizedek hallgatása,
ami a szétnyitott újság
korall-lapjai között úszik,

minden megjelenés:
egy mini-történelem,
ahol a leborotvált idő arcát
megsimogatja a Múzsza,

*

5 emeletnyi kezed
ujjdeszkái közé
befészkelte magát a toll,

a lemenő Napot
a templom tornyának
szelepén át
újra feltöltöm imával,
versednek...

zsámbéki akusztikája van,

*

Micsoda megérkezés
ez az elindulás,
ahogy országok árnyék-versenyén
felragyog Magyarország!

*

A fák összecsomózzák gyökereiket,
hogy el ne felejtsek,
gyümölcsöt kell hozniuk,
versednek...

zsámbéki akusztikája van,

*

Versbennszülöttek (versben szülöttek) vagyunk,
betűk-indáin ugrál a gondolat,
korrekt-túrát adsz az olvasóknak,
versednek...

zsámbéki akusztikája van.

NAGY JUDIT ÁFONYA

Némasága lesz

Ím állok magasztos déli csendben
alanya a jégszobrásznak
van már szemem szám hangszálam is talán
látom ahogy nem messze a dombtetők fokán
lépcsők fokán is túl
égbe gyalogol egy rongyos keménykalap
bizony ilyenkor jön ideje a felemelt végnek
bár szemünk mögött leng még
némi néma tavaszmámor
s levélhajtások ernyője megkopott írásokat idéz
tudni kell a megkésített kívánságok nem teljesülnek soha
évszakok vándorolnak át megtévesztések keresztútján
tudta ezt amott a járdán a kérdőjelhátú anyóka
„utolsó teemet lépem oly csonthideg
körbecsavarja a szívem mint akasztókötel”
mondja az asszony és hazatér
lehajtani fejét
hármasonat haja három út három múlt
szűz volt majd anya és banya
így kell majd cserélnem nekem is a maszkot
bár várok míg ideje jön a körnek
rongykezünk még hajnalt simít
időszámításunk végtelen
hideg házudvarok csendölésben
némasága lesz a földnek
árnyaink pókhálója
rozsdavörös fenyőszőnyeg.

LENCSES ZSOLT

Aranymadár freskó tolla¹

In medias res... csapjunk a közepébe!

„Freskóterápia” – mit is jelenthet? Mi a szerepem benne, hogyan és miért találtuk ki, miként valósult meg és működik sikeresen a mai napig? Párhuzamok, ellentétek, kiegészítések, a profán és a szakrális párhuzama. A freskófestő, aki a fal függvényében él. Függ a technikától és természetesen a témától. Ezekre a gondolatokra próbálok most válaszolni, a megélt élet és a megfestett falfelületek függvényében.

Gyerekkorom vágya, álma mindig valahogy a fal körül mozgott, mindig érdekelt, hogyan lehet egy belső vagy külső teret színeképzéssel, falfestéssel megfogalmazni. Köszönetem és hála szüleimnek – akik már nem élnek –, hogy nagyon boldog, szép gyerekkorom lehetett Balassagyarmaton, szűkebb térségemben, Nógrád megyében, a Palócföldön. Soha nem éltem ezzel vissza. Édesapám szavai a mai napig visszacsengenek; „ne apád szájával lakjál jól”. Így már 14 évesen saját műtermem lehetett, amit a nyári és hétvégi keresetemből építettem fel: egy négyszer négy méteres fa bungit. Majd a gimnázium elvégzése mellett a munkavállalás természetes volt. A keresetemet lehetőség szerint az alkotótevékenységre költöttem. A Képzőművészeti Főiskolára felvételt nyertem, de nem kezdtem meg tanulmányaimat, mivel nem voltam hajlandó politikai gazdaságtant tanulni. Az ezt követő időszakban minden voltam, csak akasztott ember nem. Például rendelkező forgalmiszolgálattévő Ferencvárosban, matróz a Fókánál a Dunán, éjjeli kapuzó az IKV-nál, dekoratőr, takarító kisiparos, az A Galéria képügynöke és még sorolhatnám. Aztán 25 évet önszántamból külföldön töltöttem. Az első állomás a tanulmányok befejezése volt Párizsban a *Beaux-Arts-on*. Az emigrációban töltött évek nem voltak mentesek a nehézségektől, a nélkülözéstől, de azért mindig talpon tudtam maradni. Tanulmányaim finanszírozásához édesapám öröksége biztosította az alapot, aki sajnos korán elhunyt, még nem voltam húszéves. A párizsi évek hamar felemésztették ezt a kis tőkét, ezért igyekeztem a saját lábamra állni. Nappal a műteremben dolgoztam, éjszaka a párizsi Folies Bergère díszle-

¹ Kronauer Éva Lilla 2011. *Aranymadár freskó tolla* (Egy műemlék börtönkáporna nem mindennapi újjászületése). Gondolat Kiadói Kör.

KÉPZŐMŰVÉSZET

---

teit festettem, javítottam. A tanulás évei alatt számos más európai városba is eljutottam. Párizs mellett Madrid, Amszterdam, Szófia, Isztambul, Nürnberg és Düsseldorf művészeti képzéseibe hallgattam be. Volt úgy, hogy hónapokat töltöttem lakókocsiban, egyik városból a másikba jártam portrézni a híres tereken. Hamar világossá vált számomra, hogy a galériák igényeit kiszolgáló táblakép-festészet nem az én világom. Ezután következett 19 év Olaszországban, ahol az első lehetőségek után a freskófestészet kitörőhözhetetlenül az életem részévé vált, elindult a lavina.

Sokszor bele se merek gondolni, hogy ebbe az 57 évbe hogy fért bele ennyi minden! Több ezer négyzetméter falfestészet, oktatás, társadalmi vállalkások, Európa különböző pontjai, tizenkilenc templom és megszámlálhatatlan falfelület, rengeteg arc, emberi kapcsolatok. Párhuzamok, ellentétek, falfestészet, freskóterápia, profán és szakrális terek.

A jó Isten és az élet kegyeltjeként élvezhettem a klasszikus értelemben vett mecénaturát az olasz arisztokráciától a Vatikánig. A Magnani, Pizzolante, Borghese, Bentivoglio, Medici családok által biztosított háttér, a megrendelések tették lehetővé freskófestészeti tanulmányaimat. Az első falfestészeti megbízást Rómában kaptam. A Via della Corso egyik ékszerüzletét kellett megfestenem a megrendelő elvárásai szerint. Nagy kihívás volt, hiszen akkor először volt lehetőségem falon dolgozni. Sikerült megfelelni az elvárásoknak, az üzlet elkészült és újabb és újabb szép munkák vártak rám. Olaszország múltjával, tapintható kultúrájával és egész kiszáradásával nagy hatással volt rám. A freskófestészet évezredek fonáljának felvételéért azonban sokat kellett küzdeni. Hosszú évekig kísérleteztem anyagokkal, technikákkal, míg megtaláltam azt a rendszert, ami egy csodálatos művészeti hagyományhoz köt, ugyanakkor naprakészen lehetővé teszi a freskó kortárs lehetőségeinek megélését.

Rómában többek között a Művészek Éttermét (Re degli Amici, Via della Croce) bízták rám, ahol a régi szokás szerint a Via Marguttán dolgozó művészek egy-egy képért cserébe hetekig betérhettek egy tál spagettire. Az étterem oldalfalain az így gyarapított, ma már óriási értéket képviselő festményeket lehet látni, a mennyezeten és a tavernában az általam készített freskók keretezik be a teret. Az idők változnak, a régi tulajdonosok helyét átvették a fiatalabbak, de azért a régi szokásokból, hangulatokból még mindig megmaradt valami az Örök Városban. Amikor visszatérek az időszaki javításokat elvégezni, ma is szeretettel fogadnak és talán még egy tál spagetti is jut a festőnek.

A közösségi terek mellett a fent említett arisztokrácia – látva az elkészített munkáimat – bizalmat adott számomra. Számos villát, rezidenciát festhettem Rómától a Lago Maggioréig. A mecénatúra alapját mindig a személyes, mély baráti kapcsolatok biztosították. Magnani grófnak, Alessandro de Medicinek fogadott fia lettem. Visszatérve az apai intelemre: soha nem éltem vissza vele.

A római és észak-olaszországi évek után Calabriába kaptam meghívást. Itt szintén egy arisztokrata család felkérésére moziból kellett színházat csinálnunk. Magnani gróf bátorított, hogy mondjak igent a felkérésre, mert Calabria a festészet mellett megtanít az életre is. Így is volt. Calabria azóta is a szívem egyik csücske. Meg kellett harcolni érte, de a barát mellett itt családtagként tekintenek rám, olyan, mintha haza mennék. A színház munkálatait befejeztük, nagy öröömre a mai napig működik. A tervezett pár hónapos munkából évek lettek. Több villát, szállodát, családi rezidenciát festhettem meg. A Medici család a hegyek között lévő ősi családi székhelyének, Martirano Lombardo templomának festését is rám bízta.

A Vatikánba a jubileumi szentév során kaptam felkérést, az Istituto Maestre Pie Filippine, vagyis a Santa Lucia renden keresztül. A római rendház Vatikán Állam része. A rend konferenciatermét és színházát kellett festenem, mely helyszíne volt a szentév eseményeinek is. Később kápolnák, templom és az egész rendház festését is rám bízta. Furcsa és kitüntetett bizalom volt ez, egy szigorú szabályok szerint élő közösség számára alkothattam, részt vehettem mindennapjaikban, szolgálataikban, megfesthettem szentjeiket. Nagy tisztelettel gondolok rájuk. Meg kellett tanulni, és napi szinten az embernek saját bőrén érezni a mindenkori megmérettetést, a „nem téveszthetést”. A mindig nulláról kezdést, a megrendelő igényeit a legmagasabb művészi fokon teljesíteni úgy, hogy önmagam mércéjének is meg kell felelni. Tudomásul kellett venni a freskófestészet felelősségét és annak társadalomformáló erejét. A szakrális terek, a templomi munkák során átéreztem azt az igazán emberi lényegét, amit a hit jelent és a művészetnek szerényen, de határozottan hordozni kell. A jó Isten nagy ajándéka, hogy e munkák során – most már Szent – II. János Pál pápa személyes barátja lehettem. Kérésére édesanyja szülőfaluja kezesztény iskolájának freskóit festettem.

Ha belegondolok, nyilvánvaló, hogy a Magyarországhoz való kötődésem, a párbeszéd és a kapcsolattartás soha nem szakadt meg. Amikor elhagytam az országot, még senki nem merte volna gondolni, hogy rendszerváltás lesz. A rendszerváltás után első dolgom volt, hogy hazajöttem és kiváltottam a

KÉPZŐMŰVÉSZET

---

magyar állampolgárságot, visszautasítva a francia és az olasz papírokat. Maradok „pittore ungherese” (magyar festő) a mai napig is.

A kint töltött évek során számos alkalommal fogadtam vendégeket; segítettem kint munkát vállalni, tapasztalatot szerezeni, nyelvet tanulni azoknak a barátoknak, akik megkerestek. Balassagyarmati és környékbeli művészek, fiatal építészek számára igyekeztem lehetőséget teremteni alkotómunkára, kapcsolatépítésre és szakmai tapasztalatszerzésre. Csemniczky Zoltán és Párkányi Raab Péter szobrai a mai napig láthatók Lamezia Terme színházaiban.

A meghívás és a gyarmati kötelékek oda-vissza működtek. 2002-től kezdtek hazahívni és én igyekeztem megfelelni szülőhazám kérésének. A vándorhajó először csak ki-kikötögetett, majd újra megtalálta kikötőjét az Ipoly-medencében. Az első itthoni munka, amire nem mondhattam nemet, szülővárosom templomának, a balassagyarmati Szentháromság templomnak a megfestése volt. Ezután következtek más templomok is Magyarországon, és a felkérések egyre sűrűbben átszóltak az Ipoly túloldaláról is, egészen Liptóig, Árváig és a Zoboraljáig. A Felvidék fogalma, az anyaország hívása azt eredményezte, hogy a vándor kozmopolita festőből talán lokálpatrióta lett – pedig egyik sem szeretett volna lenni.

A templom és az iskola. Már a balassagyarmati templom munkálatainál megnyitottuk az ajtót a szakmát tanuló fiatalok előtt, hogy részt vegyenek ebben a nem mindennapi munkában. Szakrális térben dolgozni olyan élmény, ami a nevelés igazi célja, hiszen az ember részévé válik. Az iskolákkal, ipartestületekkel való együttműködés azóta is folyamatos, immár 15 éve.

A freskófestészet nem restaurálás. „Kultúrák, amelyek már csak megőrizni akarnak, elhalnak. Élő kultúrák örökké építenek” – írja Márai Sándor *Kassai őrvárat* című művében. Úgy érzem, nekünk is építenünk kell, ha nem akarunk elveszni, elszemélytelenedni. Az évek során, a mögöttem lévő tapasztalatokkal szeretném, ha lenne folytatás, ha tovább lehetne adni a stafétát. A freskónak van helye, igény is van rá, de nem könnyű feladat.

Az itthon megkezdett munkák és édesanyám hosszú betegsége áthelyezték életem súlypontját. A kalandos út visszavezetett a palóc földhöz. Az életem nagyobb részét most már Balassagyarmat és térsége, a Cserhát és Terény tölti ki. Számomra ez a palóc Provence és a toszkán dombvidék egyszerre. A reggeli és az esti fények megigéznek, és olyan energiával töltenek fel, amit másutt ily mértékben nem kaphattam. Hasonlóképp éreznek azok a kedves barátok Európa különböző helyeiről, akik vendégként érkeznek ide. Büszke vagyok arra – a nagy történelmi Nógrád-Hont vármegye történelmébe visszatekintve –, hogy olyan emberek nyomdokain léphetek, aki-

ket számtalanszor illusztrálhattam is: Szeder Fábián, Ipolyi Arnold, Szentgyörgyi Albert, Esterházy János, Csontváry Kosztka Tivadar, Horváth Endre, Szabó Lőrinc, csak egy párat kiemelve a hozzám közel állókból.

A Felvidék és szülőföldem fogalma felértékelődött és rájöttem, hogy nekem itt kell igazán magyarnak lenni. Hisz a 25 év vándorlás (tanulmányút) életem része. Igyekeztem az ott szerzett tapasztalatokat, lehetőségeket hazahozni és szülőhazám felé megnyitni, kamatoztatni. Többek között szakmai vállalkozói, civil egyesületi, alapítványi formában: Arttéma Egyesület, Főnix-Múzsart Kft., Polgárok Balassagyarmatért és a Palócságért Alapítvány, Palóc Szövetség.

Az Arttéma Művészet Határok Nélkül Egyesület már több mint húsz éve működik komoly eredményekkel. Olaszországi zeneművész barátaim bátorítottak annak idején, hogy kezdjünk el civil együttműködésben gondolkodni. Az általuk működtetett AMA Calabria Egyesület testvér szervezetünk. Közös művészeti programjaink a zenét és a képzőművészetet, valamint Calabria és Nógrád megye értékeit igyekeznek felmutatni a művészetek segítségével.

A Polgárok Balassagyarmatért és a Palócságért Alapítvány számára és a Palóc Szövetség megalapításával legsürgetőbb feladatunk, szent ügyünk, hogy a palóc etnikumot feltegyük Európa térképére. Festőemberként, freskófestőként, munkáimon keresztül diplomáciai küldetést is felvállalok, nem a műterem magányában élek. Igyekszem összekötni azokat a szálatokat, amelyeket magammal hordozok, legyen szó testvérkapcsolatokról, iskolák közötti együttműködésről, társadalmi reintegrációról, vidékfejlesztésről vagy bármilyen jó ügyről. Teszem, amíg bírom, szeretettel, hittel és alázattal. Csak így lehet, ezt az alkotómunka megtanította nekem.

„Freskóterápia” – eljutottunk oda, hogy ezt az utópisztikus gondolatot három börtön együttműködésével, a fogvatartottak társadalomba való visszaillesztésén keresztül megvalósíthattuk. A börtön a maga zártságával és befelé fordulásával, a szabályozott és ellenőrzött életével még inkább rávilágított az építés, az alkotómunka és a falfestészet emberpróbáló és lélekformáló hatására. A sokéves program során, több száz elítélttel dolgoztam együtt. A börtönkáporna egy a kommunizmus által lezárt, raktárrá leminősített, omladozó, sötét tér volt. Közös munkával megnyitottuk az elzárt teret. A fogvatartottak szakmai képzésekkel és a kápolnában folyó szakmai gyakorlattal vettek részt a felújításban napi rendszerességgel. A felújítási munkák mellett szerepet kapott a művészet és a hitélet is. A börtönben élők rajzpályázaton vettek részt, ezek az alkotások adták a kiindulást a témák megfogalmazásához. Nyolc ablakot festettünk meg, a meg-

bocsájtás, a gonosz legyőzése, a gyógyítás, az irgalom és a kegyelem által nyert új élet reményének témavilágában. Az omladozó falakból újjászülött a börtön tetején lévő kápolna, a sötétségből fény lett.

A freskóterápia a börtönökben folyó programok mellett freskópedagógiaként számos iskolában teremtett lehetőséget fiatalok számára, hogy részt vegyenek freskófestészeti munkákban, közösségi terek újraalkotásában, építésében. A terápiát jó értelemben önmagunk épülésére is használhatjuk. A freskófestő kihalóban lévő, érdekes fajta, de szükség van rá. Megpróbálom a társadalom felé munkáimon keresztül bebizonyítani mindezt.

Régi gondolatom, sokszor megismétlem: míg egy táblakép vagy felkerül a falra vagy nem, vagy bemegyünk és megtekintjük a kiállított helyen vagy nem, addig a freskófelületet egy közösségi térben nem tudjuk kikerülni, akarva akaratlanul hat ránk. Elraktározódik valahol, hátul a cortexben és bizonyos szinaptikus késésekkel a felszínre kerül. Nem tudjuk biztosan, mi az, de hat ránk. Itt van a freskófestő óriási felelőssége. Itt kell keresni a társadalomformáló erőt.

Dávid Zsuzsanna festőművész, művésztanár a diplomáját Lotz Károly festőművész és Scholtz Róbert festőmester kapcsolatából írta a szakma és a művészet párhuzamában, a freskófestészetről és annak szerepéről a vizuális kultúrában. Nem egyszerű elfogadtatni ezt a gondolatot, hiszen a mai kortárs világ nem erről szól, nem a maradandó értékek teremtéséről – mondja ezt az a Képzőművészeti Egyetem, amelynek sgraffitóját Scholtz, freskóit Lotz festette.

Igaz, a freskófestészetnek is kortársnak kell lennie, át kell alakulnia és szólnia kell a közösségi terek falain, homlokzatain újra a 21. század új nemzedékeinek. Figyelmeztetni kell a pénz istene által irányított értéktelenné váló világot a freskófestészet korszerű eszközeivel is. Mindezt úgy, hogy előtérbe kell újra tenni a természetes anyagok használatát: antikmész, égetett kvarchomok, márványpor, természetes pigmentek. A vakolat szellőzésének visszaállítása kerüljön előtérbe. A freskó nem akar manipulálni, hanem lelket ad egy adott térnek, ünneplőbe öltözteti az életünk eseményeit szegélyező falakat. Tartalmat ad, érzéseket és gondolatokat.

Elragad a hév, bár nem lenne szabad. Vissza kell térni a szeretethez és az alázathoz. Egy festő, aki sokat beszél, gyanús. Beszéljen helyette a festészet!

Boldog embernek kell lennem, hogy még állványon lehetek, szülőházamban szolgálhatok.

28 év freskófestészet után most mertem megengedni magamnak azt az áttetsző lazúrhatást, ami már a színezett friss vakolattal a festés következtében áttetszővé, lebegővé válik. Az antik technika modern alkalmazásával

maradandó is. Nem veszti el a színét, nem öregszik, hanem érik, patinássá válik. A mész páncélosodásának változtatásával, időeltolással lehetővé válik a modern kortárs hatás elérése is.

Munkáimmal találkozhatnak „valahol Európában”, Felvidéken és most már idehaza is.²

A művész munka közben

---

² Jelentősebb munkái: Capo Suvero Conference Hotel, Lamezia Terme, Olaszország; Városháza, díszterem, Balassagyarmat, Magyarország; Ipolyvecei templom, Magyarország; Magyar Külkereskedelmi Bank, Balassagyarmat, Magyarország; Gösser Söröző és Étterem, Balassagyarmat, Magyarország; Szandai és szandaváraljai templomok, Magyarország; Ipolykeszi templom, Szlovákia; Szikszói Szentháromság templom, Magyarország; Pataki Szentháromság templom, Magyarország; Hatvani Szent Adalbert templom, Magyarország; Órhalmi Szent István templom, Magyarország.

SUHAI PÁL

Mikszáth Kálmán versei (4. rész)

II. Hosszabb elbeszélő művek (folytatás) Herceg Eszterházy Miklós további kalandjai

3. A *Herceg Eszterházy Miklós további kalandjai* a sorozat 1883-ban megjelent 18. kötete. Az ígért folytatás. Hogy itt miért nem egymás után jön a két *Eszterházy*, ennek egyszerű az oka: a téma hasonlósága, a főszereplők azonossága ellenére is inkább tekintem két műnek őket, mint egynek. (Persze jöhetnének egymás után is, ebben az esetben *A komáromi fiú*, egy halványabb mű zárná a gyűjteményt.) Azt azért mégse. Kinek lenne ez jó? A sorozatról álljanak még itt Rubinyi Mózesnek a *Mikszáth Kálmán munkái* 33. kötetéből származó sorai: „E füzetek egyszerű és izléses népiessége, józan humora nem méltatlan Mikszáth nagy műveihhez s népies epikai költészetünk legújabb termékeinek sorában e szerény keretek között megjelent művek is méltánylást érdemelnek.” Hogy az alábbi történet a „nagy művekhez” mérhető-e, erre a bevezetőben már utaltam. De hogy „méltánylást igényel”, ezt magamnak is hangsúlyoznom kell. Elvégre Mikszáth Kálmán munkásságával a magyar irodalom klasszikusainak sorába írta be a nevét – már csak a *kultusz* is megköveteli, hogy minden sorára tisztelettel tekintsünk. S főleg, hogy ezeket meg is őrizzük. (Ahogy a versek esetében erre – egy aranyos ígéretekkel – magam máris kísérletet tettem.)

Herceg Eszterházy Miklós további kalandjai

Első fejezet

Eszterházy herceg hazatérése Angliából, s miképpen esik szökváltása Ferenc királlyal.

Ezt a históriát akkor hagytam félbe,
Midőn Eszterházy fogadást nyert végre,
Mikor már készültek nagy lakodalomra
S varrták Editnek a nászholmit halomra;
Akkor jött otthonról üzenet szomorú,
Hogy az ország fölött sötét felhő borul.
Betört a francia s kegyetlenül dúlja,

Már Pozsonynál dörög öldöklő ágyúja.
Amint meghallotta Miklós ennek hírére,
Mindjárt szólította Jancsit, az ő hívét:
„Szaporán eredj ki! Jancsi nyergelj nyomba!”
És elindulának rögtön Magyarhonba.

Gyönyörű Edittől még el sem búcsúztak,
Minden dolgaikon röviden átcsúztak,
Mert a haza elsőbb, mint egyéb akámi,
Nem volt szabad tehát egy percet se várni.

Sebes trappban menve, Bécsbe érkezének,
Bizony rossz dolgokról zengett itt az ének:
A nagy Napóleon, ülven a nyakukon,
Nagy istencsapása volt a sógorokon.
Még maga a császár is meg volt ijedve,
Az uralkodástól is elment a kedve,
Mert nem ért a trónja egy jó pitykegombot,
Hisz az ellenség már Magyarhonba rontott.
Napóleon uram elveszi, amit kap:
Egy országot eszik ebédre mindennap.

„Szegény Magyarország gyönyörű vidéke
Istenem, istenem, de nagy kár lesz érte;
Füvét a francia lovak megtapossák,
Dicsőségét harci kudarok elmossák.”

Amint meghallotta Miklós e bús panaszt,
Felemelte öklét: „Hej, nem addig van az,
Egy csöppet se búsulj, fölséges királyom,
Ne folyjon a könnyü végig az orcádon.
Ösmerem én kedves magyar nemzetemet,
Soha nem hagyja el, kit egyszer megszeret,
S ha nem szeretne is, de ha fűzi kapocs,
Bajban kapcsot nem tör, törvényt meg nem tapos.”

Felvidult az arca kissé a királynak,
S a nyájas szavai, ím, ezek valának:
„Jó hercegem Miklós, az isten megáldjon,
Szavad, mint az ányék, oldalamnál járjon.
Én is tudom minők a magyar fegyverek;
S bár Napóleon sem közönséges gyerek,
A magyarok kardját még tőle sem féltem –
Csakhogy kihúzzák-e ellene, énértem?
Ha te most ott lennél, mind másképpen volna,
Tudnám, a királynak van egy szószólója.”

Beleszólt ebbe egy fő-fő generális:
 „Nehezen jut oda most még a madár is,
 Tele van a határ francia hadakkal,
 Azokon át nem tör csellel, sem attackkal.
 A ki benn van, benn van, az ott be van zárva,
 Vagy megadja magát, vagy megküzd halálra;
 Aki pedig künn van, az meg ki van zárva,
 Ölbe tett kezekkel nézhet hazájára.
 „Ejh, gyerekség! – szólott közbe Miklós hévvel –
 Törődöm is én a frank császár népével,
 Keresztülmegyek én a poklon is végre,
 Otthon leszek uram, holnapután délre.
 Ha milliom ördög tartja is megszállva,
 Mégis bejutok én haza, Galantára!

S hogy így tanakodnak egy márvány szobában,
 Egyszerre zaj támad király udvarában.
 Mi van ott, mi történt? Hamar az ablakhoz!
 Idegesen várták, minden perc hogy mit hoz,
 Mert sokadmagával jár a baj és a bú,
 Nem úgy, mint keselyű, de úgy, mint varjú.

Az ajtókilincset minduntalan nyitják,
 Ferencet szomorú hírekkel búsítják,
 Ha jön már valaki, szinte belesápad,
 Mert tudja, nem hall mást, mint veszített csatákat.

Második fejezet

A királyfi hogyan magyarázza meg apjának a dolgoknak az ő sorját.

Ma baj van, mi történt? Megyen az ablakhoz:
 Hát a kis királyfi, ni, mit csinál, mit hoz?
 Egész összecsóndül az udvari népség,
 S fejüket csóválják, hogy ez már szömyűség.
 A fiatal herceg, kinek neve Nándor,
 Három lovat hajt be maga a vásárból.
 Főherceg létére, jaj hogy nem restelli?
 Vajon mire lesznek? Nevettek: hehehe!
 Az egyik merő vak, a másik meg gebe.
 No de a harmadik, az aztán a kövér,
 Egy hízott ökörrel testvérek közt fölér.

A nagy testességtől alig bírja lábát,
 A lövész mesterek kacagva csodálják,
 Faggatják is nyomban az ifjú herceget:

„Ej főséges uram, hol szedte ezeket?”
Feleli a herceg: „A vásárba vettem!”
S simogatja őket megelégedetten:
„Hát ugye jól vannak összeválogatva?”
Megnyílik az ablak, korholja az apja:
„Fiam, édes fiam, ne is hímezz-hámozz,
Nem illik ilyen tett leendő királyhoz;
Hisz elég lovunk van minden istállóban;
Mí kedved telhetik ilyen hitvány lóban?
Megveszed és magad hajtod Bécsen végig,
Szegény jó apádat mért sérted a vérig?
Csúfságot hozván a királyi fejére,
Kevesled még? Elég más csúfság nem ér-e?”
Elpirult a herceg s kalapját levette:
„Főséges jó atyám! – ekképpen kezdette:
Nem csináltam tréfát, sem ostobaságot,
Neked mutatok be egy nagy igazságot.
Tövises szavakba önteni nem mertem,
Pedig már régóta terheli a lelkem,
Jól érzem én a bajt, a mely minket ére,
S éppen azért szállok le a gyökerére,
Megmutatni neked egyszerű példába’,
Mí az eredete, mi az orvossága.”
„Hadd hallom – mondá a király kíváncsian,
Ha okosat beszélsz, szót fogadok, fiam.
Felbátorodott oszt a főherceg, mire
Az alábbi szavak jöttek a nyelvire:
„Felséges királyom, itt ez a három ló,
De ne vedd rossz néven – mindenben hasonló
Szép Magyarországnak mai helyzetéhez,
Hol az egyik dúskál, míg a másik éhez.
Íme, ez a szegény elcsigázott pára:
Ebben a nép talál a hasonmására;
Amott a kövér ló – terhedre ne essék,
Ha kimondom nyíltan, hogy ez a *nemesség*:
Lusta, tehetetlen, semmire sem való,
A nemesség, mondom, ez a második ló.
Összevonja erre király a homlokát,
És a főhercegre ingerülten kiált
(Figyel is az egész udvar most már oda):
„Jól vigyázz! ... Hát ez a vak ló meg micsoda?”

Gyulladozik Nándor hercegnek orcája,
S amit szíve érez, elmondja a szája:
„Hogyha megbüntetsz is uram és királyom,
Ha fejem veszed is, most egyszer nem bánom;
A vak ló, fölséges atyám, *téged* jelent!”
Elszörnyed e szóra az udvari népség,
Jaj, mi lesz mind ebből? Szörnyű egy merészség!
Hanem ő felsége – csodáknak csodája –
Nem hogy haragudnék – mosolyog fiára:
„Urak! Hallottátok leendő királytok?
Benne visszatérő Mátyás királyt látok.
Büszke vagyok, hogy volt annyi bátorsága,
S saját hibámat is a szemembe vágta.
Fiam, édes fiam! Gyere kebelemre:
Igazad van, hályog borult volt szememre.
Ugy van, jól megmondtad, elmémet megnyitva,
Csakugyan abban van minden bajnak titka:
Ha a nép nem lenne elcsigázott, gyenge,
Az állam szekerén nagyobbat emelne.
S ha nem volna olyan kövér a nemesség,
A teher neki is be könnyebben esnék.
Erős lenne akkor, látom, mind a kettő,
Mint ahogy erőtlen lusta most és meddő.”

Urak miniszterek fejüket csóválták:
„Ninini, a király!” ... Ezt ugyan nem várták!
Arca mindnyájának nyomban felhőssé lett,
De a Miklós szeme nagy örömben fénylett,
S mikor most feléje fordult ő felsége,
Hogy van-e az útra való elesége:
„Mindenem bőven van” – Miklós ezt felelte,
S volt is mindene, mert tele volt a lelke.

„Akkor hát – így szólott a koronásfejű –
Jer utánam, herceg!” Ő maga ment elül.
„A belső szobában megvetem, meghányom
Mít üzenjek tőled, hogy jó vért csináljon.
Magyarok hűségét többé hogy ne féltsem,
S ne szédítse őket semmi kísértés sem.”

Mire azt feleli Galanta hercege:
„Fölség! Sok beszédnek sok a fölöslege.
Nem kell nekem semmi cirkalmazott beszéd,
Hódítsuk a népnek szívét, nemcsak esztét.
Mihelyt hazaérek, ha elmondom ottan

A három lórul azt, amit, ím', hallottam,
 Elég üzenet az! Ha majd elbeszélem,
 Egész Magyarország tapsol örömeiben,
 S nem hogy átpártolna francia császárhoz,
 Fölségedért vagyont, vért, mindent feláldoz.”
 A jó első Ferenc elérzékenyedett:
 „No hát, csak menj! Isten áldjon meg tégedet,
 Csövestől hulljon rád mennyei áldása!
 Íme, e kézadás király kézadása.
 Ha meghalsz az úton a szolgálatomban,
 Mély gyászba járatom ahány cselédem van.
 Királyi pompával lesz a temetésed,
 A római pápa tartson misét érted.
 Ha pedig, mint hiszem, hazatérsz épségben,
 S megtartod a magyart irántam hűségben,
 Úgy, hogy az ellenség baj nélkül elvonul,
 Akkor azt ígérem neked jutalomul,
 Hogy amit csak kívánsz háromféle dolgot,
 Megadom, esküszöm. Úgy legyen én boldog!

Harmadik fejezet

Miképp indulnak Miklós és inasa a francia táborba.

Alig várta Miklós, míg szállására ért,
 Oda se mádért ment, mint csak a Jancsiért:
 „No János készülődj – mondá – nagy utunk van!
 Nehéz dolgok sora áll a mi utunkban.
 Ha török, ha szakad, meg kell neki lenni,
 Francia táboron keresztül kell menni;
 Visszük a királynak nyájas üzenését,
 Lankadó hűségnek a megnövesztését.”
 „Induljunk hát uram!” – ezt feleli János,
 „Csakhogy úgy, mint vagyunk, nem lesz célirányos.
 Vessük le itt legott vitézi ruhánkat,
 Hagyjuk el magunktól kedves paripánkat.
 Ha hallgatod, uram, tudok én egy módot
 (Úgy hallgatta Miklós, akárcsak szent Jóbot),
 Fogadjunk szekeret, vegyünk fel álruhát,
 Vándorkereskedők gyanánt utazzunk át,
 Te, kegyelmes uram öltözz menyecskének,
 S hű szolgálja leszel szolgálódnak, a férjnek.”
 „Teringettel!” – monda a herceg – „nem bánom.
 De a bajuszomat, azt mégis sajnálom.

Inkább vágatnék le otthon kilenc erdőt.”
 De biztatja János: „Ha levágják, megnő.”
 Nőruhát vett Miklós, megegyeztek ebben,
 Igazi menyecske se nézhet ki szebben.
 Illik rá a szoknya, meg a kacabajka
 Ha kicsucsorítja, csókolós az ajka;
 Az ördög se tudná, hogy ez csalás legyen...
 Amint a hold szarva elbújt egy fellemben,
 Megindultak Bécsből egy rozszant szekéren
 Jámbor kereskedő és neje képében.
 Az árucikkeik, galandok, gyolcs vásznak,
 Azokkal, biz Isten, jó vásárt csinálnak,
 Katonák sebére száz annyi elkelne
 Nagyon furfangosan volt az kieszelve.
 Pozsonynál feküdt a francia tábor,
 Azon ugyan földi lélek át nem lábol,
 Köröskörül messze tábortüzek égnek
 Katonák azoknál az éjbe kémlélnek,
 Észreveszik ott a repülő madarat,
 Még az egeret is, ha arra áthalad.
 Átszökni itt? Arra gondolni sem lehet.
 Lesz, ami lesz! Nem kell törődni afelett.
 Mentek, mendegéltek a nagy sötétségben,
 Mert bamálló felhő kóválygott az égen,
 Csak azt vehették ki; elől egy hintó jár,
 S hintó előtt fénylik hat szentjánosbogár.
 A jánosbogarak okos embernek jel,
 Előkelő utast jelentenek éjjel.
 Hat szentjánosbogár hat csatlós lámpása,
 Hogy kocsis az utat könnyebben meglássa.
 A hat fény előttük bolygott meg elveszett,
 Hol közelnek látszott, hol pediglen messzebb,
 Amint a völgybe szállt, vagy a hegyre hágott –
 Miklós folytonosan a fényre vigyázott.
 S mintha átgúrta vón’ az a női szoknya,
 Asszony-kíváncsiság őt is előfogta:
 Vajon ki utazhat ilyen úri szerrel?
 Magától megyen-e, vagy pedig kényszerrel?
 Mihelyest elértek útközben egy csárdát,
 Kikérdezte Miklós azonnal a csárdást:
 „Nem látott-e erre imént egy szekeret?”
 „De biz itt itatott” – vala a felelet –,
 Még utol is érik öcsémasszonyomék,

Mert nemigen járhat valami messze még.”
Mosolygott Miklós az „öcsémasszony” szóra,
Hallván, hogy ez az ő titulusa volna.
S tovább is faggatja az álmos korcsmárost
(Aki kezd is lenni immáron nem álmos),
S míg egy-egy kérdésre incselgő választ ad,
Pajzánul csipkedi a Miklósunk állát.
„Hogy ki ült a hintón? Jaj galambom, lelkem,
Két látó szememmel majd hogy el nem nyeltem:
Egy fiatal nő volt! Azt kérdik, hogy szép-e?
Meghiszem! Beillik a tündémesébe.
Búsan ült az üveghintóban egyedül,
Svalizsér poroszkál oldalt, hátul, elül.
Nem tudom, hol fogták s mit akarnak vele?
De áll, hogy nagyúrnak leánya, vagy neje,
Mert akit megszólít, tisztelettel felel,
Fogoly bár, szolgálják fővegetlen fejjel.
Miklós bús nyilallást érzett a szívéen át,
Így, látatlanban is megsajnálta a lányt.
Felemelte öklét – tán nem is akarva,
Megmozdul ilyenkor magyar férfi karja,
Ha fehércselédet bántanak, elnyomnak
Szúróbb tövise van, mint más bántalomnak.
„Hej, ha lovam lenne, hogyha többen volnánk,
Majd ki is porolnám én rajtok a dolmányt!”
Így motyog magában, míg aztán kienged,
Majd Jancsira nézvéen, mond: „No, alszik kelmed?”
Mert Jancsit ugyancsak a buzgóság nyomja
Feje lehanyatlott mézédés álomra:
... Az egész Galanta eleven előtte
S ami fő, Galantán szeretője képe.
Amint ráncigálni kezdte Miklós Jánost
„Ne is költögesse – szólott a korcsmáros –
Mínd ily szuszimuszik, galambom, a férjek,
Hadd aludjék veszteg, szegény jámbor lélek;
Jobb is, ha már innen tapodtat se mennek,
Nyugosznak egy kicsit s lovak is pihennek.”
Kísérte szavait hamis kacsintása,
Miklósé azonképp vissza a csárdásra,
S mondta a kocsisnak: „Fogj ki, itt megállunk
Holnap napkeltekor megint útra szállunk.”
Nem volt megrontója a pajkos tréfának,

Azért hát ott a kis kocsmában meghálnak.
 Csárdás uram bezzeg sürgött-forgott nagyon,
 Ami jó volt otthon, ott van az asztalon:
 Kalács, sonka, bor és tepertős pogácsa,
 Hogy a szép menyecskét mindennel ellássa.

Negyedik fejezet

Hogyan álltak a dolgok a francia táborban?

Most pedig hagyjuk ott a gyolcsos menyecskét,
 Jancsit s a festett sót nyalogató kecskét;
 Míg ők megpihennek, dévajul tréfálnak,
 Mondjuk el ezalatt, hogy miképpen állnak
 A dolgok odaát, a francia táborban.
 Biz ott sem fürödnek tejben, vajban, borban,
 Mert biz a háború így se, úgy se tréfa,
 Belefájul abba mindenki lágyéka.
 A francia tábor csüggedt is, meg fáradt,
 Pedig alig vett be még néhány rossz várat,
 Hódítási szomját ez még el nem oltja,
 S valamint a napnak is megvan a feltja,
 Napóleon mögött is ott áll egy árnyék,
 Mintha azt sugdosná: „Bizony nem jól jársz még!”
 S ha rámosolyog is a szerencse arca,
 Ha diadalmas is sorban minden harca:
 Igazi örömet egy percre sem érez,
 Azt hiszi, hiányzik a dicsőségéhez
 Még egy rezedaszál: magyarok országa –
 Ezt bírhasa, az a gyötrő kívánsága.
 Ki is adta menten pecsétet levélben:
 „Ide hallgassatok, Magyarország népe,
 Főurak, nemesek, egyszerű jobbágyok,
 Sohse volt nálamnál szeretőbb apátok.
 Ha ti idetértek, a zászlóhoz álltok,
 A menny csillagait aggatom reátok,
 Ősi alkotmánytok esküvel megtartom,
 Országotok nagyra szélesíti kardom.”
 De a mézes beszéd ugyan hiába volt,
 Senki sem érté el a csalogató szót.
 Ott feküdt a frankhad közel Győr városhoz,
 Várva, hogy a fátum önmagától mit hoz.
 Se vissza nem mentek, se tovább nem mentek,
 Attól függ az, hogy a magyar regimentek

Mi tévők lesznek majd? Jönnek harci dobbal,
 Fölemelt karddal-e, vagy baráti jobbal?
 Lamotténak hitták a fővezérüket,
 Magas erős ember, egy fülére süket
 (Valami bolondos ágyútól lett olyan,
 Amelyik elszólta magát túlkomolyan),
 Különben még elég nyalka és nem öreg,
 Legnagyobb vitéznek tiszteli a sereg.
 Hát Lamotte uram bizony unta magát
 Mert roppant szerette a puskapor szagát,
 És a verekedés volt a mulatsága,
 Tehát igazán hogy nagy nehezen várta,
 Míg a magyar nemzet önmagát elszánja
 Az elpártolásra, avagy a csatára.
 Hanem a magyarság nem nagyon habozott,
 Legfeljebb néhanap azon tanakodott,
 Hogyha első Ferenc valamit üzenne,
 Egyszerre kétszer több regementje lenne,
 Mert míg Napóleon sorolja, ki mit kap,
 Addig első Ferencz azt se mondja „bikkmack”.
 Pedig illenék ám egy kis cirógatás,
 Sőt tán el is kelne – mi túrés-tagadás.

Ötödik fejezet

A svalizsér hadnagy találkozik a szép leánnyal.

Amint itt ekképpen fordulnak a sorok,
 Akkor történt egy nap következő dolog:
 Svalizsér csapatok cirkálni kimentek
 S minthogy nem valának holmi jámbor szentek,
 Megakadt a szemük egy gyönyörű lányon,
 Aki egy hintón jött pozsonyi határon.
 Odalovagolnak, szépségén ámulnak:
 Leánya lehet ez valami nagyúrnak,
 Szőke selyem haja vállát betakarja,
 Tejszínű az arca, hófehér a karja,
 Búzavirág szeme férfiak romlása,
 Talán a világon sincsen ennek mása.

A lovak elé vág a svalizsér hadnagy:
 „Hej, állj meg te kocsis, akárki fia vagy,
 Te pedig szépséges tündér leány, beszélj,
 Ki vagy s mire hordoz itt minálunk a szél,

Asszony-e, leány-e vagy égi jelenség,
 Nekünk jó barátunk, vagy pedig ellenség?
 Felel erre a nő, s könnybe lábad szeme,
 A hangja lágy csengő, édes, mint a zene:
 „Se asszony nem vagyok, sem leány nem vagyok,
 Rózsa volnék, kit már kézben tart a gazda,
 De aki még azért a tövén van hagyva.
 Születtem a ködös, hideg Angliában,
 Márború hercegnek vagyok a leánya,
 Eszterházy herceg nyert meg fogadáson,
 Ő az én jövőm férjem, hitestársam.
 Francia sereg a hazáját megszállta,
 Legott elutazott, kardját felajánlta.
 Nekem otthon gyászos pártában ezalatt
 Könnyektől lett az ott minden áldott falat.
 Nem állhattam többé, hosszú útra keltem,
 Ott az én helyem is, hol ő van, a lelkem,
 Utazom kincsem, míg meg nem találom,
 Velem ül a gond és messze úzi álmom.”

Ráncokba verődött a hadnagy homloka:
 „Kisasszony – így szólott – én nem vagyok oka,
 Hogyha csak tőlem függ, én szabadon hagyom,
 De nem függ, azért hát magácska most rabom.”
 Felsikoltott erre a megjedt Edit:
 „Oh, istenem, miért?” – ajka ezt rebegi.
 „Miért? – mond a hadnagy – azért, mert tudjuk már,
 Hogy Eszterházyja milyen járatban jár:
 Ferenc császár titkos leveleit hozza,
 Ha kezünkbe kerül, tudom, megátkozta!”
 És a csapatának intett most a hadnagy,
 Mire a vitézek hozzája szaladnak:
 „Vegyétek a hintót közre, kettős sorba’,
 Te pedig, kocsis, hajts, menjünk a táborba!”
 Gondolta magában; ma ez elég zsákmány,
 Elég jó nyílás ez a szerencse zsákján;
 Egy az, Eszterházy hozzátartozója,
 Más az, hogy gyönyörű, mint a fehér rózsza.
 Lamotte mulathat vele, úgy is ráért,
 Biz isten, nem adja kilenc bevett várért.

Hatodik fejezet.*Mi történik továbbra a szép Edittel?*

Úgy is volt, rendkívül megörült a vezér,
 Meg is dicsérte ám a hadnagyot ezért,
 S amint megértette, hogy Edit kicsoda:
 „No, ez az enyim lesz, ezt nem adom oda.”
 Hírből ösmerte már Márború herceget,
 A legkülönb család a családok felett
 (Mert a hiúságnak az ilyen is abrak),
 Pödré is bajuszát kacskaringósabbra,
 Roppant szerelemre gyulladék meg hamar,
 S Edit hercegnőnek ily szavakat hadar:
 „Szépséges kisasszony, gyémántos virágszál,
 Mínta a virágra mérges bogár rászáll,
 Galanta urával a te frigyed olyan,
 Ne vedd azt, angyalkám, valami komolyan –
 Nem méltó ő hozzád; tékozló, pazarló,
 Jóra nem alkalmas, mindenképpen gyarló.
 De már úgysem látod soha többé élve,
 Okvetlen idejut mieink kezébe.
 Vesd ki hát eszedből, bizony rá se gondolj...”
 Így beszélt Lamotte, a lelketlen, fondor,
 Sírásra fakasztva a szép kék szemeket,
 Szegény Edit szíve majdhogy meg nem repedt.
 „Sohasem felejtem, benne van szívemben,
 Elégek iránta való szerelmemben.
 Itt tarthattok rabnak örökön örökké,
 De nem leszek, tudom, soha másé többé!”
 Lamotte azonban csak nevetett erre,
 Még a kis galamb nem lesz szelíd egyszerre.
 Majd megpuhul lassan, észre tér szegényke,
 Új fészket rak, ha rossz már a régi fészke!
 S elrendelé nyomban, hallja egész tábor,
 Hogy a kisasszonynak emeljenek sátort,
 Újdonatúj sátrat, kényelmeset, tágat,
 Vigyenek be neki csipkés bársony ágyat,
 Aranyos korsóban tiszta forrásvizet
 (S be is vittek mindent, mi rangjához illett).
 Huszonnégy katona éj-nappal strázsálja,
 Meg ne görbüljön ott, de egy hajaszála,
 Ha rab is, legyen a kalitkája arany,

Hiányt ne szenvedjen. De bizony hasztalan.
Volt bár bőven mindaz, királynál se jobban,
Malac a bográcsban, meggy a garabolyban,
Sült csirke a nyárson, szakács és őrtálló –
Valami hiányzott: egy *asszony-szolgáló*,
Ki a hercegnővel éjjel együtt háljon,
Aki társalogjon vele és szolgáljon,
Bizalmasa legyen s mégis megbecsülje,
Selyem szőke haját bontsa, meg fésülje,
Nappal az unalmát meséivel úzze
Reggel a derekát vállfűzőbe fűzze.
Minden volt, mint mondom, csupán nőcseléd nem,
Ennek van rendesen a tábor szűkében;
Meg is parancsolta Lamotte iziben,
Hogyha nincs, holnapra okvetlenül legyen,
Mert az itt kurtán megy. Veszik, ahol kapják.
Be nem várják cselédszerző Mindszent-napját.

Hát bezzeg volt öröm, amint épp kapóra
Kocogott aztán be reggel virradóra
Jancsi, vagy mit mondok, itt most a gyolcs-áros.
Egyszerre ezren is körülveszik Jánost,
Azaz hogy nem is őt, de a feleségét,
Főköttője alól ki hamisan néz szét,
S míg férje kiáltja: „*Itt az olcsó János,*
Egy hatosért adom, ami tízkerajcáros”,
Addig is csókot hány köztük jobbra-balra.
Kackiás nézése vérpirosra marja
A katonák arcát, mert a francia vér
Tüzesebb százszorta, forr a szép asszonyért;
Kurjongatnak, majd a bőrükből kibújnak,
Nem is jut szívükben helye a gyanúnak.
Nosza, vásárolják, gyorsan Jancsi vásznát,
Dicsérik őt magát, lovát, kanavaszát.
„Hogy ide jött közénk, ejnye, de jól tette,
De csinos egy asszony lelkem teremtette!
Kár volna az, komám, utazni magának,
Itt fogjuk egy tündér kisasszony frajjának!”

Jancsi sápadva mond: „Való, ami való,
Szívesen odadnám, de nem arra való,
Mert bár okos, dolgos, termetre is erős,
Egy nagy hibája van, hogy nyavalyatörős.”
Hanem a menyecske esze gyorsabban járt,

Kérdezgetni kezdett a szolgálat iránt:
 „Miféle tündérlány? Kinek mije, kije?”
 A' biz Eszterházy jövendőbelije!

Majd szétlökte ökle a kocsi-oldalát
 Férfiszív dobbant meg a kék pruszlik alatt.
 Leugrott hirtelen... Hát mégis jól hitte,
 A tegnapi hintó az ő kincsét vitte!
 Hahotázni kezdett, majd rögtön így szólott,
 Bosszúsan oldalba döfve a szatócsot:
 „Ejh, elment az esze kendnek, drága férjem,
 Hogy annyi nép előtt így lebecsméreljen.
 Nincs én bennem hiba, annyi mint a mákszem,
 A féltékenysége mondatja azt, más nem!
 Kiszolgálom biz én a hercegnőt, mért ne?”
 Különben sem sokat adtak itt a férjre,
 Aki tette magát, mintha haragudnék,
 Bár örült titokban, de ellenkezett még.

Hetedik fejezet

A két szerelmes összekerül.

Persze nem ért semmit az ellenkezése,
 Kísérte katonák gúnyos nevetése:
 „No, te szuszimuszi, te mihaszna trüty-troty!
 Ne siránkozz rajta, hogy a portéka fogy,
 Hidd meg, most adtál túl a legrosszabb vásznon,
 Amit az ördög szó pokoli szátvákön.
 S azzal a szépasszonyt, kinek neve Netti,
 Lamotte uramhoz két hadnagy vezeti.
 A vezér megnézi, futva, mert még álmos.
 Mondja: „Fogjon mindjárt a szolgálatához!”
 Siet is az oda, dobogó kebelével,
 Csordultig van szíve vágyó szerelemmel;
 Jáj, jaj, füle van itt, hova néz, mindennek,
 Szuronyok mozognak, sisakok fénylenek,
 Csak el ne árulja egy kiröppenő szó,
 Jáj, csak Edit lenne óvatos, vigyázó;
 Mert elég egy mondat, elég egy tekintet,
 Szerelem nagy könnyen halált odainthet.
 ... Pedig nem jó volna, ha már elpatkolna,
 Mert sok még őneki idefent a dolga.
 Egy hadnagy vezette Edit sátorába.

A sátomál megállt s belefűjt sípjába,
 Mintegy híradásul, mintha kopogtatna,
 Hogy aztán benyisson egy nyájas „szabadra”.
 Mert belépni nem mert, hátha Edit álmos,
 Tisztelettel járult szűzi hajlékához;
 Lehet, levetkőzve hever a dívánon,
 Vagy éppen ringatja puhakezű álmom.
 De Edit nem aludt, halványan kilépett;
 Álmatlanul tölté el az egész éjét:
 „Mit kívánnak tőlem?” – kérdé parancsolón,
 Mintha nem is fogoly, de parancsoló vón’.

A tiszt alázattal hajolt egész porig,
 S szájából ilyforma előadás folyik:
 „Bocsánat, kegyelmes herceg-kisasszonyom!
 Ha háborgatnám tán... ezt az asszonyt hozom
 Felsőbb rendeletből, ez a szobalánya,
 Bár itt minden ember ügyis a szolgálja.”

Szóra sem méltatta Edit e beszédet,
 Pedig vegyített az bele bőven mézet;
 Kezével intett a hadnagynak: „elmehet!”
 S csak most vetett az új szolgálóra szemet.
 Oly ismerős s mégis furcsa, visszatetsző,
 Nézése se női, hanem éles, metsző;
 A ruha bár női, állása, gyűrése
 Oly különös, az már nem asszonyos mégse –
 Legott felismerte ezt gyanakvó nőszem...
 Netti szólni akart – de ott járt az őrszem,
 Csak mikor vártatvást a sátorba léptek,
 Netti főköötőjét egyszerre letépte:
 „Aranyos Editem, meg ne ijedj, drága,
 Én vagyok itt, Miklós, ebbe a ruhába!”

Oh, csakugyan Miklós, a hangja, nézése,
 Össze is fonódtak néma ölelésbe.
 „Hogy jöttél galambom? Hogy tudtad ittlétem?”
 „Sehogy. Jó csillagunk hozott össze szépen.”
 Száz meg ezer kérdés s csók minden kérdéshez,
 Mindenik semmiség, de mégis oly édes.
 Rózsaszínű bent a sátor minden része,
 Azzá teszi szemek mámoros nézése,
 A találkozásnak első, édes láza...
 Míg ott künn egyhangún lépeget a strázsa.

Nyolcadik fejezet.*Napóleon császár rendelete, vagy miképpen csinál a gonoszság fölösleges kelepçét?*

Így jött össze Miklós a menyasszonyával,
 Nem is cserélt volna most egy kiskirályal.
 Pompás rabság volt ez! Olyan, mintha méhe
 Be lenne zárva a virágnak kelyhébe.
 Hanem ez titok volt, nem tudta egy lélek,
 Kivévé a Jancsi, kit ha megsütnének,
 Még akkor sem szólná el valahogy magát,
 Mert (miképp gúnyolva mondják az emberek)
 Örökké a sátor kőmyékén ténfereg,
 Ami mulatságnak biz egy kicsit meddő,
 De hát mit csináljon szegény kereskedő?

Így folytak a napok, egy a másik után,
 De hadd beszéljem el, mi történt azután.
 Lamotte Editbe egyre szerelmesebb,
 Szívén mind nagyobbra harapózik a seb,
 Minden délutánját tölti Edit mellett,
 Szerelmes szavakkal ígér földet-mennyet;
 Ostromolja néha szelíd könyörgéssel,
 Fenyegeti máskor és sokat merészel.
 ...Képzeltetni Miklóst ilyenkor szoknyában,
 Hogy csikorgatja a fogát haragjában;
 Nem egyszer kitörne a szörnyű düh benne,
 De váltig lohasztja Edit kérő szeme.

Ebben a dologban egy csak a szerencse,
 Hogy már Lamotténak kozmás lett a lencse,
 Mert rég házas ember – s hogy annak ne lássék,
 Az *idegenben* jár, mert hát jobb a másé.
 ...Isten, csak akadna valami jó lélek,
 Aki megüzenné haza a nejének!

Nagy szerencse, mondom, hogy ő már nem nőtlen,
 Nőül venné másképp Editet, nem kétlem,
 Ha akamá, ha nem – erő törvény lévén,
 Hanem így nem győzhet, csak szerelem révén.
 Szitja hát Editben a szerelmi lángot,
 Ígér neki fényt így, úgy örök fogságot.
 Jobb biz, ha valami okosabbat űzne,
 Minthogy élesztésül jeget rak a tűzre.
 Míg Lamotte urat majd a hideg lelte,
 Edit napról-napra jobban meggyűlölte.

Miklós se örült úgy később helyzetének,
 A sok édesség közt mert sok már a méreg;
 Editjének sorsát bár aggódva féli,
 De a kötelesség nagyban ösztökéli.
 Császár üzenete nem megy el magától,
 Hogy vehetne búcsút a kapufélfától?
 Azon törí fejét. Hej, ha már künn volna,
 Edit sorsának is lenne fordulója,
 Mert végre is addig még mindig nem övé,
 Míg nem vezetheti szegényt oltár elé:
 Míg oltámál nem lesz, addig csak oltárkép.
 Felsóhajt szomorún: „Hej, mikor lesz az még!”

Történt ezen közben, igaz-e, nem tudom,
 Ha nekem hazudták, hát én is hazudom.
 Napóleon császár, talán hallván eztet,
 Lamottéhoz egy gyors stafétát menesztett:
 „Lamotte vezérem, ezennel rendelem
 (Halálfia ki vét e rendelet ellen),
 Hogy ahány foglyot lel a rendelethez,
 Vagy olyat, ki *önként nem odatartható*,
 Azonnal eresztess mindet szabadlábra:
 Ki-ki odamenjen, hova viszi vágya;
 Kivételt azonban mégis teszek egyre:
 Eszterházy herceg ne számítson kegyre.
 Ha ő volna fogva, löved rögtön föbe,
 Jobb szeretem én őt a fekete földbe.”

Megijedt Lamotte, elsötétült arca,
 Rettentőn bántotta a császár parancsa;
 Mint Edittől, inkább életétől válik,
 Egész lázban volt már, nem hagyja halálig.
 Hívatja is gyorsan a belső tanácsot:
 „Kedves jó barátim, adjatok tanácsot,
 Mít tegyek, mit tegyek, hogy másszam ki ebből?
 E parancssal szemben minden tervem eldől.”

Tanács egy álló nap koptatja az esztét,
 Folyik a szájukból sok mihaszna beszéd,
 Míg végre kisüti köztük a legvénebb,
 Hogy legokosabban úgy cselekednének,
 Ha a szép Editet rögtön férjhez adnák,
 Császár parancsának élet lefaragnák:
 „Edit rab nem lenne, szabad mégse lenne
 S mi vón’, mint hozzánk tartozónak neje.”

Aki kigondolta, bólingattak annak:
 Több esze van, mint a váci káptalannak!
 Csak Lamotte uram nem kiáltott „helyest”,
 Nagy feje ennél is jobb megoldást keres.
 Micsoda beszéd az? Kihez adjam férjhez,
 Hisz akkor meg épen az a baj, hogy férjes!
 Így töpreng magában, sötét kétség marja.
 Isten ments a férjtől! Nem, azt nem akarja
 Hanem... hohó... nini! Ötlik egy jó terve.
 Ezer kartács, meg van ez a játék nyerve;
 S nemcsak hogy kijátssza vele Napóleont,
 Hanem a táborban, amennyi a bolond,
 Cselszövő, besúgó – oly vigyázva játszhat:
 Elhiszik *valónak*, mi nem lesz csak *látzat*.

„Te markos, erős vagy, egész férfiformán,
 Pompásan illenek a katona-dolmány,
 Azért hát öltözz át szép tiszti ruhába!
 Ne ellenkezz Netti! ... No, ne légy hát kábal
 Nagy jutalmat adok s az egész csak tréfa;
 Győrbe papért megy be rögtön egy staféta.
 Hogy minek jön a pap? Elmondom mi végett;
 Te esküszöl a szép Editnek hűséget,
 S úgy lesztek itt aztán, mint férj és feleség,
 De a titoktartás terhe kötelesség!”

Miklós szíve nagyot dobbant örömében,
 Hiszen őneki is hogy csak ez kell éppen –
 De tette magát, habozik, nem érti,
 S kellenül áll rá: „Jó, leszek hát férfi,
 De jutalom gyanánt a pej lovat kérem,
 Kapja ajándékba az én jámbor férjem;
 Mindig bolondja volt a jól futó ménnek,
 Hadd legyen neki is öröme szegénynek!”
 Lamotte ráállt az ajándékadásra.
 Nevetett: „Miképpen üli meg ő, lássa.
 Mert mondhatom, húgom, átkozott mokány ló,
 Legyen övé, ámbár nem szatócsnak való.”

Jancsít felkeresték; ott kódorgott közel,
 Megkapta a lovat és a gondot ezzel,
 Mert addig töprengett, miért jutott hozzá,
 Hogy a sok fejtörés lassankint meghozá
 A helyes tanácsot: *mire* lesz jó a pej?
 „Uram esze jár itt, nem hogy más bolond fej!”

Azonban készültek nagy ünnepi nászra.
 ...Rossz nap környékbeli juhászra, kanászra,
 Mert onnan szerzék be az asztalra valót
 (Okos nép lévén a francia), ahol volt,
 S ha nem ment a birka tanyájukra önként,
 Bekísérték biz azt tábori fogolyként.
 Mondani sem kell, a nászt Edit se bánta,
 Úgyis alkalmatlan volt már az a párta!
 Délre megjött a pap aranyos talárban,
 Násznép is akadott – ez leghamarjában.
 Egy lélek sem ismert Netti szolgálóra,
 Úgy játszta a férfit, mintha az lett volna.
 Úgy ám, megtörtént az – ha elhiszik, ha nem,
 Megesküdtek. A pap rámondta, hogy „ámen”.
 „Holtomig-holtodig” felhangzott az égre,
 Pap, násznép azt hitte, komoly frigy megy végbe.
 Csak Lamotte uram gondolta s nevette,
 Hogy most még magát az Istent is rászedte;
 Pedig most hagyta el az ő jó csillaga,
 Nem csalódott itt más – csak éppen ő maga.

Kilencedik fejezet.

A menekülést beszél el a krónikairó, és hogy miképp bűnhődik a gonoszság!

„Gázsinak” hívták a katona-paripát,
 Mellyel Netti asszony ügyesen lepipált
 Egy olyan furfangos embert, mint Lamotte.
 Jancsi alatt sem volt még ilyen ló sohse.
 Gyönyörködött benne déltől egész estig,
 Tartotta abrakkal s vakargatta testit;
 Pihenje ki magát az aranyos állat,
 Mert hátha lesz sorja, hogy villámmá válhat.
 Mikor a világ a fátyolát felvette,
 S ezer színű arca lett puztán fekete,
 Edit sátoránál éppen éjfél tájba’
 Megcsattant a híres Gázsi patkós lába.
 Sátor körül örök, amint ébredtek
 „ – Mít keres itten kend? Mért nem marad veszteg
 A tábor legvégén, ott a helye kendnek!” –
 Jancsi egy aranyat ad minden embernek,
 S ki aranyat tapint, nem ér rá morogni.
 Megnyugodtak benne, mert tudták már hogy mi:
 „Boldogtalan szatócs! Csoda megy itt végbe,

Szerelmes a bolond, a saját nejébe,
S ím, lopózik hozzá egy édes órára.
Hadd mulasson, nem árt vele, szegény pára!”

Amint elvetették ennek minden gondját,
Tündérek az őrk álmat tovább fonják.
...Háromszoros lénung, kapitányi mundér,
Álom útján ki-ki hamar céljához ér...

Ezalatt a sátor mozdul, s hogy szétválnék
Halkan kilép onnan két fekete árnyék,
A nagyobbik árnyék a kicsit fölkapja,
S a nyeregbe pattan, kicsi hajlik nagyra;
A paripa horkan, szárny lesz a két lába,
Barna köd előtte, barna köd utána.
Lovas vakon menne, de a ló vigyáz ám,
Jól keresztülugrik vagy négy alvó strázsán,
Nem is veszi észre, csakis az ötödik,
De ez oszt megriad, nagy zaj kerekedik;
Zsibong, kavarodik, talpon van a tábor,
Lóra ugrik vagy száz, a többi is háborg.
Lamotte a haját tépi, kiabálva:
„Szöktetik a két nőt! Fiaim utána!
Hamar én magam is... Egy megye egy lóért!
Egy az én Gázsinnál derekabb futóért!”
Lovat hamar hoznak; tüzes, könnyű pelyhet.
„Elég lesz a kantár, – hagyjátok a nyeret!
Csak gyorsan, hej gyorsan!” ... Ott ül már a hátán,
Szélsebesen viszi, mint lelkét a sátán.

A többi üldözők mind elfogyatkoznak,
Szóródván egyenkint, éppen mint a rossz szag;
Kit megbénít árok, kit megakaszt erdő,
Szederinda olyan kuszán, sűrűn megnőtt,
Hogy botlik benne ló, lovasa lefordul,
Hegyszakadék elnyel vagy kilencet orvul,
Tó kiadja magát országútnak éjjel,
Abba is sok bent vesz. Maradoznak széjjel.
Csak Lamotte bírja, ereszti a féket,
Jaj, utol is éri szegény Editéket.

„Állj meg, akárki vagy, ki Editet lopod!”
(A Gázsí már alig bírja a galoppot.)
Edit odasimul lovagja szívéhez;
Oda a lovuk már, három sebből vérez.

„Állj meg – hangzik újra – úgys utolérek.”
 Miklós most megállott. Összemérkőzének.
 De előbb kis nejét letette a gyepre,
 Aztán felkiáltott: „No hát, most csülökre!”
 Lamotte elbámul, majdnem hanyatt esik,
 Hangjáról amikor felösmeri Nettit:
 „Ejnye, cudar asszony, no nézze az ember,
 Azt hittem, valami becsületes ember!
 Jössz te rögtön vissza... no de ilyet tenni!”
 S kezdte már a dolgot féltréfára venni,
 Amikor kirántván Miklós éles kardját,
 Következőképp szól, s ugyancsak hozzálát:
 „Nem vagyok én Netti, hát csak vívjunk, hékám!
 Minthogy Eszterházy Miklós én volnék ám.”

Lamotte e szóra, mint a vad, felbódül,
 Óriás szablyája kiszáll hüvelyébül –
 Egyszerre issza ki a méregpoharat.
 Szikrázik a két kard a csapások alatt.
 Kibukkan a hold is, mintha kíváncsi vón?
 Dübörög a két ló s vérzik irtóztatón,
 Csattog, peng a két kard; ütés az ütésre...
 Ingadozik Miklós. Most leesik. Mégse.
 ...Edit ott a gyepen imát rebeg érte...
 Nem talált a vágás, hova Lamott mérte.
 ...Egy ima, megint egy... Mind csorbít a kardon:
 Megint összetűznek, újra kifáradnak,
 Lovak és lovasok inai lankadnak.
 De mielőtt Miklós Gázsija lerogyna,
 No még egy utolsót, két marokra fogja
 Kardját s úgy sújt... ez az utolsó ereje...
 Nyisszan a nehéz vas s lehullt Lamott feje.

*

A fej messze gurult, de a vaskos teste
 Ott vonaglik még a lovon, nincs leesve.
 A nyakból fölfelé nagy vérsugár szökken,
 Miklósunknak nincsen nagy öröme ebben,
 S amint nézi, nézi, szinte megsajnálja;
 Nehogy temetetlen legyen itt hullája,
 Odaköti testét, vigye vissza a ló,
 Legyen temetése otthon úrhoz való

*

Tereli a lovat vissza a táborba,
 Várja is a sereg egész hadisorba',
 S mikor feltűnék a fekete ló távol,
 Nagy üdvrivalgásba tört ki a frank tábor
 „Íme jön a vezér! Ott az a porfelleg...
 Hatalmas alakja messze feketellett,
 De amint közel ér, minden ember rémül:
 Jön a vezér, hanem – szent Isten! – fej nélkül;
 Nosza, vesd el magad, aki merre látott,
 Futásában nem néz se bokrot, se árkot.

Tizedik fejezet

Galanta urának hazatérése, hogyan fogadják, mit beszél, és mit végez.

Miklós pedig beért reggel Galantára;
 Lobogó tűztek fel a kastély omára,
 Zászlóröpködéstől fürge lett a kömyék,
 Senki sem rágta most odahaza kömmét;
 Főurak, nemesek Galantára gyűltek,
 Miklós érkeztenek nagyon megörltek.
 Hát még mikor aztán nejét bevezette:
 Pompásan néz ki a lelkem teremtette!
 Bársony ruhaderék csipkébe veszejtve,
 Panyókára vetett brokát-selyem mente.
 Hát még a főköttő... a magyar mamáé,
 Legott reá adta itthon a kulcsárné...
 Ahogy az az Edit ezekben kinézett,
 Nem lehet leírni, több az, mint ígézet.
 Vidám poharazás közt telt ma a nap itt;
 Miklós elbeszélte számos kalandjait.
 Csodálva hallgatják és a beszédjében
 Sokszor szakítja meg a kitörő „éljen”.
 „Kedves jó szomszédim, rokonok, barátok! –
 Monda Eszterházy – Csak hármat sajnálok
 Egész életemből, csak három dolog bánt,
 De ebből mindenik mélyen és egyaránt:
 Az egyik, hogy édesapám-uram nem él,
 A másik bajom sem sokkal kisebb ennél!
 Hú Jancsi cselédem a táborban maradt;
 Ki tudja, ővele, mi esik ezalatt?
 A harmadik teher az az én lelkemen,
 Takarékosabbnak kellett volna lennem:
 Míg itthon szegény az ország meg népe,

Arra sincsen pénze, hogy életét védje,
 Én ott künn tömérdek aranyat elszórtam,
 Nem teszem ezután. De bolond is voltam!”

Majd oszt hozzátette, ide-oda szólva,
 Amint tékozlása került megint szóba:
 „Mert akinek van is fölösleg vagyona,
 Haszontalanságra az se hányja soha;
 Ha több az elégnél, amit ez a föld ad,
 Csak övé az mégis, térítsük vissza hát.
 A fa is, amint a levelét hullatja,
 Ott rothad meg az a sok levél alatta,
 S ami a gallyain fölösleges vala,
 Attól lesz kövérebb gyökének talaja.”
 S míg így szólt ő mézet csurgató ajakkal,
 Hallgatták az urak megpuhított nyakkal.
 Hideg kőből szikrát csal csattogó patkó –
 Feltűzelte őket e néhány okos szó.
 Most lett oszt ideje előhozakodni,
 Jó lenne immár a háborúhoz fogni,
 Elmondta e kapcson király megbízását:
 „Jó ember az bizony, nem lelnétek mását,
 Eltesse az Isten, mert irántunk érez;
 Közel jártam nagyon atyai szívéhez,
 Urak gondolkozzunk! Nekünk lenne szégyen,
 Tőlünk függ, ha ül-e még a királyi széken.
 Ha őt védjük – védjük magunkat, mert mégis,
 Ha betörik a fej, fáj abba a kéz is.
 Azért hát ne hagyjuk a szegény öreget,
 Menjen ki-ki haza – s hozzon egy sereget!”
 Szót fogadott Miklós hercegnek mindenki:
 „Birodalmát szabja Nagy Lajos ollója,
 Fegyvereit ülje a Mátyás hollója!”
 Urak lelkesülten szétszéledtek ebbe’,
 Visszajöttek ugyan – hanem már nyeregbe’.

*

Alig hogy utánok a kaput becsukta,
 Jelenti a vámagy (s ijedez a kukta):
 „Kegyelmes hercegem, egy furcsa vendég jó,
 Valami istentől rúgott kereskedő.
 Ott künn fenyeget a felvonóhíd előtt,
 Megnyúz, azzal biztat. Beeresszem-e őt?
 „Ha beeressed-e?” Kiált fel örömmel

S fut elébe Miklós, fut hajadon fejfel.
 „Jancsi! a' biz Jancsi, szeretett barátom,
 Testestől, lelkestől, te vagy, amint látom;
 Gyere a szívemre, aztán a házamba:
 Ebben már benne vagy, gyere mostan abba!
 Minden úgy a tied, hogy enyim se másképp,
 Te meg, kukta, szaladj pecsenyéért, nyársért,
 Süssetek, főzzetek, legyen minden bőven,
 Egyszer esik ily nap ezer esztendőben.”

Bementek azután a festett szobába,
 Volt ott még maradék elég a kupákba.
 A hegy leve mellett jobban foly a beszéd:
 Hogyan szabadult ki... mint veszté el eszét
 A fejetlen testtől a babonás sereg,
 S felbomlott sorokban futásnak hogy' eredt...?
 „Menekülésemnek ez az egész sodra,
 Ők balra futottak, én pediglen jobbra.”

Felkurjantott Miklós: „Hej, ki hitte volna!
 No, ilyet nem látott még Baranya, Tolna,
 Nagy öröm ez Jancsi! szívem csak úgy dobban!
 De tudom, Bécsben a királyé jobban.
 Egy megnyert csata ez! No, Jancsi ez már sok!
 Ezt már el sem hiszik majd a krónikások!”

Tizenegyedik fejezet.

Mi történt ismerőseinkkel ezek után? Elmondatik életük további folyamatából az, ami még szükséges.

Eközben kész lett a hercegi uzsonna,
 Ezüst asztalon nagy aranytálak sora.
 „No, most már valamit falatoznánk János,
 Hanem hát találd el, mi még a hiányos?”
 Mosolygós lett erre a hercegnek arca,
 Kitárul az ajtó s belépett a Marcsa,
 Talpig hófehérben, piros csak a csizma,
 Tündöklük arcának minden egyes izma,
 Fején koszorú van s menyasszonyi fátyol.
 Özönlik a vendég s köztük ott tubákol
 A pap is, Galanta derék plébánosa.
 Mí lesz itt ma János? Találd már ki. Nosza!
 No bizony! nem nehéz a kitalálása,
 Lagzi lesz itt olyan, hogy sohse volt mása.

Elkezdődött hétfőn, szombaton lett vége,
 Csak leves volt itt vagy huszonháromféle;
 Hát még a sok minden, pecsenye meg rétes,
 Amikben az egész Galanta volt részes
 A bírótól kezdve az utolsó csőszig.
 Jó dolga lesz itt a felcsernek úgy őszig,
 Mert minden embernek megromlott a gyomra,
 Sok meg nem is megy már lakodalomra.

*

De hogy tökéletes legyen e történet,
 Senki rám ne fogja Eszterházy végett,
 Mintha elhallgatnám azt, amit még tudok,
 Vagy hogy – kikémém azt – valamit hazudok.
 Inkább elbeszélem egészen apróra,
 Amit még morzsánkint összeszedtem róla.
 Király őfelsége megköszönte szépen,
 S vette az ő dolgát nagy vitézséggel,
 Mikor az ellenség végképp elotródott,
 Alig egy pár hétre talált reá módot,
 Megjutalmazni a Miklósunk hűségét,
 Hadi vitézségét, komoly bölcsességét.

Csaptak akkor Bécsben egy fényes áldomást,
 Mint a csirke, volt ott annyi nagyúr, mágnás,
 Miklós is köztük volt az asztalnál felül,
 Ő hozzá került a tál mindenek elül.
 Kínálta a király folyvást: „Öcsém egyék”,
 Királyné nyájasan mondá: „Nem lesz egyéb”.
 A lakoma után végre a király mond:
 „Uraim, leráztuk a nagy Napóleont,
 De akié ebből a legnagyobb érdem,
 Annak még tartozom valamivel, érzem;
 Megígértem neki, három dolgot kérhet,
 Nem üres levegő, királyi ígérget;
 Kedvelt hívünk Miklós! Szavam hozzád szállott!
 Add kegyes tudunkra három kívánságod!”
 Miklós nagy szerényen felkelt a székéről,
 Hogy ő az, nem látszik az öltözékéről:
 Se arany, se gyémánt, se nem selyem-kelme,
 Mint egy kurta nemes, úgy néz ki őkelme.
 Egészen letett a csillogási kedvről,
 Csak a szeme fénylik, és a hangja csendül:
 „Az én kívánságom, Felség, igénytelen.

Első az: szeresd a magyar fajt szüntelen.
Más az, hogy őrizd meg nyelvét, durvaságát,
„Nehezebb eltörni a faragatlan fát”,
Harmadik kérésem már nem a hazáé,
Teszem azt egy derék, hűséges szolgálért,
Akit udvaromban Jancsinak neveznek,
Tegye meg királyi Felsőged nemesnek.”

Király beleütött a Miklós markába:
„Meglesz a szívednek minden kívánsága.”
S nyomban meg is tette Nagy Jancsit nemesnek,
Kinek maradéki „Győri-Nagyok” lesznek,
Udvari piktort is gyorsan hí egy szolgál.
A piktor uramnak az vala a dolga:
Hogy egy címert fessen nagy hirtelenében,
Egy lovat (a Gázsit) aranyos mezőben.

*

Örült Jancsi – vagy mit beszélék – Nagy uram,
Hisz, most már őneki nagy titulusa van.
Mert a címeréhez még ráadás is volt,
Egy Győr vármegyei falu, vagy ezer hold.
Így éltek azután boldogan, békével,
Jancsi Marcsájával, Miklós Editjével.
Nagyokat kicsinyek fel-felváltogatták,
Ezekben hát ma is élnek még az apák.

– Vége. –

VARGA MÁRIA

A mikszáthi értékek átértelmezése

A 170 éve (1847. január 16-án) született Mikszáth Kálmán befogadás-történetének egyik legfőbb sajátossága, hogy műveit időről időre más irányzat, világkép, paradigma befolyása alá sorolják. Természetesen az adott kor látásmódjának, tudományos („tudományos”) elveinek megfelelően. Mikszáth kora még nagyrészt hitt a ráció mindenhatóságában, a valóság megismerhetőségében, a történetek elbeszélhetőségében, az emberi jellemek ábrázolhatóságában. Hitték, hogy megfelelő fogalmakkal, képletekkel a jelenségek leírhatók. A kortárs kritika ezért hiányolta írásaiból az árnyalt jellemábrázolást, a hiteles társadalomrajzot, az elméleti háttérrel, a modern eszmék ismeretét. A modernitás értelmezési keretében a Nagy Palóc sokáig nem számított elég korszerűnek (haladónak).

Köztudottan vonzódott bizonyos populáris műfajok: a detektívtörténetek, az operett, a népszínmű, a ponyva iránt. Szívesen használt fel műveiben anekdotákat, mindenfajta, a nép száján forgó vagy éppen újságban publikált történetet. Különösképpen kedvelte a kísértethistóriákat. Bizonyára ez a körülmény is közrejátszott abban, hogy akadtak kritikusai, akik őt fajsúlytalan mulattatónak, munkáit léhának és komolyság nélkülinek bélyegezték. Szerb Antal népszerű magyar irodalomtörténetében például azzal vádolja őt, hogy első elbeszéléseit követően túl sokat írt, és úri, dzsentrí módon sokszor a könnyebbik végét fogta meg a munkának. Az olvasók azonban mit sem törődtek a kritikákkal és a helyenként lesajnáló véleményekkel, Mikszáth könyveit folyamatosan olvasták, sőt az elméletírók is újra és újra elővették. Minden kor megtalálta, megtalálja benne sajátos megvitandó szempontjait.

A sokféle értelmezés-átértelmezés után napjainkban – Esterházy Péter, Mészöly Miklós és mások színre lépése után – az anekdotizáló, kissé ódivatú, a „megkésett magyar fejlődést” reprezentáló író immár mint posztmodern előfutár (is) szerepel irodalomtörténetünk legújabb lapjain. Írásainak jellemző vonásai – az erőteljes önreflexió, a sokszólamúság, a műfaji korlátok átlépése, a populáris műfajok beemelése az irodalmi kánonba – az ezredforduló, a huszonegyedik század irodalomelmélete számára is újfajta értelmezési lehetőségeket tartogatnak.

Egyik legsikerültebb és legkülönlegesebb műve *A gavallérok* című kisregény is rendkívül sokféle megközelítési lehetőséget nyújt. Az első ítések természetesen a dzsenti réteg kritikáját, éles szatírát látták benne. Azét a rétegét, amelyiknek életmódját és jellemét Mikszáth igen jól ismerte és sok művében ábrázolta. Az ötvenes évek sematikus, osztályharcos, a múltat eltörölni akaró világképének jegyében egy kötet utószavában a következő sorokat olvashatjuk: „A sárosmegyei urak a megkopott címerekkel, a hazug illúziókkal akarják leplezni, hogy milyen mélyre sülyedtek. Mikszáth itt már nem a régi szeretettel néz a vármegye uraira, jól látja, hogy a hajdan a hatalommal is dacoló kisorak helyén gyűrött gallérú hivatalnokok ülnek. Noha a történet szerint Mikszáth az esetről személyesen is jelen van, mégis a kívülálló fölényével és biztonságával ítéli meg az esetet” – írja egy beazonosíthatatlan szerző, gyaníthatóan a könyv egyik szerkesztője. Ugyancsak itt olvashatjuk a következő mondatokat Király István tollából: „Az elbeszélés gúnyos hangját nem egyszer tompította ugyan, hogy az író maga is gyönyörködött hőseinek színes hazugságaiban, de nem a felszín kedélyes, joviális humora, hanem a mögötte bujkáló, s a befejezésben lepleződő hűvösen gúnyos mosoly jelentette a gavallérok hangulatát.”¹

Egy három évtizeddel későbbi, 1985-ben megjelent tanulmányban ez áll: „A minden értékek, a minden igazságok átértékelésének tézisét, még ha soha nem olvasta is kimondójának egyetlen szavát sem, lehetetlen, hogy ne hallotta, hogy ne érzékelt volna. A filozófiától a fizikáig, a szociológiától a biológiáig, a történetírástól az etikáig mindenütt ott volt, ott harsogott.”²

Arról nem tudni, hogy Mikszáth olvasott-e valaha Nietzschét (1844–1900) – valószínűleg nem –, az viszont egészen bizonyos, hogy eszméinek hatását jól érzékelt. Témaválasztásai, elbeszélő módszerei ezt tükrözik. A posztmodern atyjának tekintett Nietzsche mondja ki a varázsszót: perspektivizmus. Mikszáth látásmódja köztudottan perspektivikus, művei világot nem lehet egy központi nézőpontból áttekinteni. A világnak sokféle arca van, attól függ, melyiket fordítja feléd – mondja egy helyen. Ezt a sokféle arcot próbálja minden művében *egyidejűleg* megmutatni. Több írása lehetőséget ad például arra, hogy racionálisan és misztikus/vallásos nézőpontból vagy éppen a népi hitvilág felől is értelmezhető legyen, és mind-egyik interpretáció egyenlő súllyal működhessen. Jó példa erre a *Szent Péter esernyője* című regény vagy a *Kísértet Lublón* című kisregény.

¹ Mikszáth Kálmán válogatott művei 2. kötet. Szépirodalmi Kiadó, 1955. 513–514.

² Németh G. Béla 1985. *Századutórol-századelőről*. Magvető Kiadó, Bp., 116.

Eisemann György Mikszáth-monográfiájában a korábbiaktól markánsan eltérő értelmezési keretben, a posztmodern paradigma jegyében ír a Nagy Palóc munkásságáról és *A gavallérokról*. Egyebek mellett a bahtyini karnevalizáció, a karneváli nevetés felől olvassa, amely nem engedi, hogy a nézőpontok abszolutizálódjanak, a formák megmerevedjenek. „S ezek a ’máslétbe-mint-önmagukba’ imagináló extatikus gesztusok egyszerre tartalmazzák a szertartások törvényét (játékszabályait) és a karneváli szabadságot. A szerepjátékosok képzeletükben és játékaikban egyaránt kilépnek önjükből, hogy az így teremtett imaginárius szférában leljenek újra önmagukra.” E sorokat egy kártyaparti kapcsán írja, de az egész nagy menyegzői játékra vonatkozatható. Később így folytatja: „Mikszáth művei folyvást aláásnak minden egyirányú értelmezési stratégiát, hogy annak az ellenkezőjét is lehetővé tegyék. (...) Sőt, az ironia maga is átfordítható a játék komolyságába, a ’szép ősi formák’ tiszteletébe, stb.”³

T. Szabó Levente *Mikszáth, a kételkedő modern* című könyvében egy különleges, itthon kevésbé ismert nézőpontból, a dandyzmus felől közelíti meg *A gavallérokat*. A dandyzmus a 19–20. század fordulóján állt össze viszonylag koherens világképpé. Mindegyik formája a személyiség önelvűségére, különlegességére, lenyűgöző és figyelemfelkeltő erejére (s ennek heroikus, tragikus, akár groteszk, de sohasem nevetséges vagy kisszerű következményeire) helyezte a hangsúlyt. A dandyzmus mint világkép és irodalmi jelenség megjelenése sokféleképpen magyarázható. A személyiség elsekélyesedése és/vagy árucikké válása elleni tiltakozásként, a társadalmi nagyság, heroizmus elsikkadására adott válaszként az egyéniségkultusz, az „emberfeletti ember”, a kivételesség megteremtéseként, a romantikus egyéniségkultusz meghosszabbításaként egyaránt értelmezhető.

A személyiség megformáltsága, gondosan megszerkesztett volta, a külvilág reakciójára való figyelés jellemző a dandyre, az a cél vezérli, hogy művészi gonddal vigye színre a személyiségét. Ez a mesterségesség szeretetéhez, a mesterségesnek igazi, érvényes identitásként való feltüntetéséhez vezet, és gyakran eredményez provokatív megnyilvánulásokat.

„A regény szereplői termékeny kétértelműséget teremtenek mindazt illetően, amit tettek. Többek közt ez távolítja el a regényt attól, hogy egyszerű mimetikus (és ráadásul társadalombíró) szöveggént olvassuk, mint ahogyan a regényről alkotott álláspontok némelyike tette, de többek közt ugyanez viszi közel a dandység reprezentatív szövegeihez is. A gavallérok nemcsak a státusz újratemtésének, illuzórikus újraélésének szándékával teszik, amit tesznek, hanem két más okból: az öncélúvá vált formában

³ Eisemann György 1998. *Mikszáth Kálmán*. Korona Kiadó, Bp., 115–116.

gyönyörködnek egyrészt, másrészt meg az idegenre tett hatásban. Nem is magukat és másokat szeretnének átverni, fel sem merül például, hogy bíz-nának abban, hogy nem derül ki annak a természete, amit tesznek. Sőt azt gondolják, hogy az elbeszélő maga is felismeri a játékot, ismeri annak szabályait, ő is gyönyörködik benne velük együtt. Ezért lepődik meg Bogozy és nevezi zöldnek, a játék szabályaiba még nem bevezetettnek az elbeszélőt. (...) Ráadásul nem is a színre vitt személyiségben önmagában gyönyörködnek a gavallérok, hanem a folyamatban, az én színrevitelének örömét élik meg, ez az igazi tét számukra. Az ideiglenes identitásváltást művészettel formálják meg, s a jól sikerült identitásban, annak a létrehozási folyamatában, az elért sikerben gyönyörködnek – ebben az értelemben dandy hősök a gavallérok, és játszik rá a dandy-élettörténetek és -történetek mintájára a regény.”⁴

A gavallérokat egyfajta filozófiai felvetésként is olvashatjuk: Mikszáth azt ábrázolja itt, hogyan válhat a forma tartalommal. A szereplők által megformált, színre vitt játék adja ugyanis énjük, életük igazi lényegét, esetükben a forma lesz maga a lelki tartalom, az identitás. Nem arról van szó, hogy eljátsszanak egy bizonyos szerepet a sok közül, hanem arról, hogy a szerep, a forma egyet jelent életük tartalmával.

A színhely, Sáros vármegye, beszélő név. A földhöz ragadt, lehúzó viszonyok között kell megformálni, átlényegíteni, felemelni az életet. A kisregény elején – viszonyításképpen – az író összehasonlít két helyszínt, ahol ellentétes módon élnek az emberek. Nincs központi nézőpont, vélemény, ítélet. Két életforma olvassa egymást a bevezető részben. Az író megmutat két szélsőséges helyzetet, a többit az olvasóra bízta. „Éppen megfordítva van ez az Alföldön, hol egy csomó rüppőkkel köthetni ismeretséget, kik egy hatosért hajbakapnak, és csak másnap hallja az ember felőlük, hogy a legszegényebbnek is ezer lánc földje van. Hiszen talán hasznosabb, életrevalóbb nép ez az utóbbi, de mennyivel szebb az élet oda-fönn a szeretetreméltó urak között, kik előkelően mozognak és beszélnek! A „flanc” második természetüké vált, attól nem tágítanak rogyásig, a csillogás, pompaszeretet ételszükségük, mely lelkeiket betölti és szellemüket frissen tartja.

Az, hogy ők szegények, végre is csak egy rossz álom, melyből föl-fölráz-zák magukat, a francia pezsgő szürcsölése közben, mint ahogy az alföldi gazdagok jó módja és urasága csak egy száraz, élettelen tény, mely a telek-

⁴ T. Szabó Levente 2007. *Mikszáth, a kételkedő modern*. L'Harmattan Kiadó, Bp., 112–113.

könyv lapjain terjeszkedik el, egymás mellé rakott számokban és betűkben”. Már-már arra utal itt az író, hogy az élet maga csak egy nyersanyag, amelyet kedvükre formáznak meg vagy éppen hagynak parlagon azok, akik élnek. A megformálás mikéntjét tárja elénk a továbbiakban a felvidéki urak esetében.

Legyen azonban bármennyire filozofikus is a téma felvetése, a mű Mikszáth esetében soha nem elvont, mindig képek, anekdoták, életszerű párbeszéd, élőbeszédhez közelítő elbeszélői hang, tehát szintisztán művészi eszközök révén valósul meg. *A gavallérok* központi képe, a menyegző rendkívül gazdag szimbolikával bír. Elsősorban az ellentétek egyesülését, a vágyak beteljesülését jelenti. A történetben azonban szinte semmit nem tudunk meg a konkrét menyasszony és a vőlegény vágyairól, itt sokkal inkább az egész násznép, a társulat vágyai válnak valóra. Azok, akik szokásosan főszereplői az eseménynek, most csak az apropót szolgáltatják a mágikus aktushoz. A szereplők összehordják a különböző birtokokról a színes kellékeket, és legjobb tudásuk szerint eljuttatják a szerepüket, hogy egy varázslatos éjszaka alatt létrejöjjön a csoda: egyesül a forma és a tartalom, az élet és az álom.

Van még egy kép a novellában, ami nagyon lényeges a mű egésze szempontjából. A násznép az esküvőre tart, amikor a templomtól nem messze egy sáros szakaszhoz érnek, amit nem lehet kikerülni. A menyasszony nehéz helyzetben van, hiszen ha belelép, besározódik a fehér atlasztopánkája. Nem beszélhetnénk azonban gavallérokról, ha ezt a helyzetet nem tudnák áthidalni. „Hát, Domoróczy lekapcsolta a meggyzín bársony mentéjét, és végigterítette a sárfolton. A bájos menyasszony mosolyogva lépegett rajta. Ez volt talán első mosolya a koszorú alatt. Aztán, úgy tudom, ott hagyta a mentét mindaddig, míg mind át nem keltek a dámák. (Képzelem, hogy benyomta a nagy Szlimóczkyné és a száz kilóra becsült Csabó Lászlóné.)” Ez a szimbolikus aktus magában foglalja az életforma esszenciáját. Így lehet gavalléros módon felülemelkedni a lehúzó, földhözragadt valóságon. Ugyanakkor az elegancia, a lovagiasság felvillantása után nyomban mutat egy ironikus-parodisztikus képet is.

A már idézett Németh G. Béla a következő módon összegzi a századforduló Mikszáthját: „Delelőjétől lefelé azonban egyre sűrűbben érintette meg és szorongatta őt is az átértékelések kényszere. Gondolati poggyász azonban – valljuk meg – nem volt valami terjedelmes és súlyos. Nem egy Kemény vagy egy Eötvös, de legtöbb századvégi ifjabb pályatársánál is szűkösebb és súlytalanabb.”⁵

---

⁵ Németh G. Béla i. m. 127.

Németh G. Béla véleményét több kritikus osztotta: hiányolták az intellektuális mélységet Mikszáth műveiből. Ezt láthatjuk a fentebb kiragadott példákban is. Természetesen joggal vetődik fel a kérdés, hogy ha valóban ilyen könnyű gondolati poggyással rendelkezett Nagy Palócunk, akkor miként adhat feladatot több mint egy évszázada a súlyos gondolatokkal és korszerű elméletekkel felvértezett kritikusoknak? Egyik kedves szerzője, Edgar Allan Poe írt esszét arról, hogyan alkotta meg a világirodalom egyik legmisztikusabb, legművészebb költeményét, *A hollót*. Az írásból az derül ki, hogy Poe hihetetlenül precízen és racionálisan gondolt át minden szót és sort, ezek elhelyezését, egymáshoz való viszonyát és várható hatását. Rendkívül kemény intellektuális munkát végzett azért, hogy az érzelmi-művészi hatás tökéletes legyen. Valószínűleg ezt tette Mikszáth is. A közhiedelemmel ellentétben nem ösztönösen, esetlegesen, itt-ott logikátlanul írta a szövegeit, hanem nagyon is tudatosan és erős intellektussal szerkesztette azokat. A korábban idézett T. Szabó Levente állapítja meg, hogy „tudatos, saját munkájára élesen rálátó, reflexív és megfontolt alkotó Mikszáth.”⁶

Köztudott róla, hogy az elméletekkel szemben sokkal inkább a megfigyelést, a gyakorlati tapasztalatokat részesítette előnyben. Tudta, hogy az absztrakciók, az elvont fogalmak nem alkalmasak arra, hogy befogják azt a totalitást, ami az élet, a Mindenség. Szépiróként maga is képes volt olyan valóságot teremteni (a valóság olyan sok arcát megmutatni), ami nem fért bele semmilyen magyarázó képletbe, egyetlen kor elméletírói sem tudták maradéktalanul egyetlen irányzathoz sem besorolni.

Ha visszatekintünk az elmúlt hosszú időre, egyre biztosabban állíthatjuk, hogy a „tudományosság” és a művek párbeszédében határozottan Mikszáth szolgáltatja a meggyőzőbb érveket.

---

⁶ T. Szabó Levente i. m. 309.

BALÁS RÓBERT

Szent Koronát is formázott a „fajátékos”

Igen, jó hely ez az Újlak – félúton Pálfalva és Kisterenye között –, elvégre mely faluban látni ilyen modernkori autósztrádát és aluljárót? Messziről látszik, hol lakik Dancsó István, a neves kézműves, akinek az udvarán, a műhely – ahogy ő mondja: a „Sufni” – előtt testes faszobrok üdvözlik a közleledőt. Ezek is a MÁRTA-díjas alkotó művei, és (én mondom!) túltesznek az amerikai országutak mentén integető mókás totemoszlopokon! Hogy honnan jött számára az ötlet? Valahol a tévében látta, hogy valamely alpesi faluban egy ilyen alak orrából folyik a forrásvíz. Így születtek meg ezek a – saját elnevezésében – „misztikus manók”. Azért misztikusak – mint mondja –, mert az erdő, ahonnan származnak, mindig tele van rejtélyekkel.

Ugyanilyen rejtélyeket tartogat a „Sufni” is, ahová belépve különleges világ fogadja az érkezőt. A kis műhelyben serényen zajlik a munka, bár ennek látványos, monumentális jeleit nem mindig láthatja a szemlélődő. A szerény mester apró fadarabokkal babrál, sokszor napokon keresztül. Ám ha elkészül a darab, a nagyvilág is csodálhatja. Dancsó István ötletes egyedi fajátékokat készít, így a polcon is apró, de boszorkányos ügyességgel összerakott vonatszerelvények, repülők, vadászgépek, helikopterek, versenyautók, mo-

torok – közöttük Harley Davidsonok –, kamionok, tartálykocsik, marcológépek sorakoznak, de a kollekció ennél is gazdagabb. Vajon mikor szállta meg az ihlet...?

„Először 1995-ben indultam velük egy pályázaton, ám a játéksaládot azóta is végigkíséri a balszerencse” – említi. Pedig ki hinné ezt, ha tudjuk, hogy a „mester” a Budapesti Nemzetközi Vásáron az ipari minisztérium standján állította ki a játékait, amelyek ipari formatervezési nívódíjat, miniszteri dicséretet kaptak...

*

Dancsó István a rönkmanóval

Ne szaladjunk azonban előre! Először ismerkedjünk meg Dancsó Istvánal, a varázslatos ügyességű kézművessel, aki az elmúlt évtizedekben a fajtátékok és a „misztikus manók” mellett még több érdekes művével hívta fel magára a figyelmet! Nos, hogyan is kezdődött...?

„A történelmi Pusztamárkházán nőttem fel, ahol egykor idősebb Szabó István Kossuth-díjas szobrászművész is alkotott, vagyis úgy tűnik, a kis falu jó termőtalaja volt az ügyes kezű embereknek. Közéjük tartozott édesapám is, akinek a fafaragásaira csodálattal tekintettek, és gyerekként én is elbűvölten bámultam a munkáit. Sípokat és pásztorbotokat faragott, de múzeumoknak is készített tárgyakat. Engem is megajándékozott kis hajókkal, repülőkkel, én pedig, már gyerekként kezembe vettem az első fadarabokat, az éles kést, s próbáltam ügyeskedni. Ebben ő is segített, mutatta, hogy a hajókat az akácfa kérgéből kell kifaragni: így könnyűek lesznek és gyorsan siklanak. Én pedig lelkesen faragtam a pici hajókat. Ez volt az első indíttatás, amely végigkíséri az életemet” – eleveníti fel a több mint félévszázados történetet. Az ügyes kislány azonban nem elégedett meg az egyszerű fatárgyak, -játékok kifaragásával: mind bonyolultabb darabokkal próbálkozott: légszaváros repülőgépeket készített, amelyek kinn a pusztán a nagy tavaszi szelek közepette beindultak, forogtak, a tízéves gyermek pedig örömmel csodálta saját keze munkáit. A fiú később esztergályosnak tanult, és a műhelyfoglalásoknak helyet adó kisterenyei gépüzemben kemény zsírból sutytyomban kifaragta a mestere fejét. Amikor ez kitudódott, az öreg szakai büszkén csődítette oda az egész üzemet, járjanak csodájára tehetséges tanítványa „élethű” művének.

*

Időközben Dancsó Istvánt már nagyon fiatalon izgatták a világűr titkai, szinte „falta” a sci-fi regényeket, de az ismeretterjesztő műsorok, előadások is érdekelték. Még ipari iskolásként ismerkedett meg egy idős baglyasaljai emberrel, aki megkérte, hogy készítsen alkatrészeket a csillagászati távcsövéhez...

„Így lépett az életembe a csillagászat, s közben Kubus Gyula barátom is közölte, hogy ő is szeretne távcsöveket készíteni, segítsék neki. A TIT égisze alatt akkoriban járt le Salgótarjánba előadásokat tartani Kulin György, az Uránia Csillagvizsgáló híres vezetője, akit rendszeresen meghallgattunk.

Nagyon egyszerű emberként vonattal járt, mi pedig Újlakig, Kisterenyéig kísértük, s akkor szövődött vele az ismeretség. Elmondta, neki is szüksége lenne olcsó, de jó távcsövekre, hogy ellássa az iskolákat egy-egy ilyen „égbelátóval”, hadd lássák a gyerekek, mi vesz körül minket. Meg is bízott bennünket apróbb távcsőalkatrészek kivitelezésével” – folytatja Dancsó

PORTRÉ

István. Kulin György később felvetette: nem tudnának-e az addigi 20–40-szeres nagyítású távcsöveknél erősebbeket is készíteni? A 80–100-szoros nagyítású „égbelátó” már nagyon prima lenne – biztatta őket a legendás tudós... „Mi pedig hozzáláttunk, speciális gépeket hoztunk létre. Kubus Gyula fél életét az üvegmegmunkálásra tette fel, és most belevetette magát a munkába: az optikát készítette, a tükröket csiszolta. Jőmagam a távcső alkatrészeit gyártottam, és bevettük még Vass Zoltánt, aki az összeszerelést és a festést végezte. Hárman 1984-ben, a TIT égisze alatt alakítottuk meg a DaVaKu alkotóközösséget, amely oktatási és amatőr célokra készített távcsöveket. Ez több évig tartott, a tükrös látcsöveink az ország minden részére eljutottak, de az Urániának is dolgoztunk komoly, nagyméretű távcsöveken. Ők is elámultak, mert állami cég nem tudott ilyeneket gyártani” – említi.

Távcsövek

El is nyerték távcsöveikkel a BNV nagydíját. Az pedig szinte „természetes”, hogy a salgótarjáni Gedőcz-tetőn megnyílt Uránia-csillagvizsgálóba is DaVaKu-távcső került.

Az „űrkorszak” fénykora Kulin György 1989-ben bekövetkezett haláláig tartott, mert utána rajtuk kívül senki sem tartotta fontosnak a folytatást. A nyolcvanas évek végén Dancsó István egyébként is kényszervállalkozó lett. Am néhány távcsövet még el tudtak adni, és továbblépésen is törték a fejüket. „Egy újabb találmányom volt a TeMiskóp, amely látcsőként és mikroszkópként is használható, és az üveglencséken kívül minden „porcikája” a legfinomabb fából van. Szintén fából faragott, művészi kivitelezésű távcsöveket is készítettünk, amelyekből Svédországba és Madeira szigetére is kerültek példányok, ám itthon nem volt fizetőképes kereslet ezekre az igényes munkákra” – említi csalódottan. Ezért új dolgokba vágott bele: üvegasztalokat, tévéállványokat, fa kisbútorokat készített. „Ilyen asztalkészítés közepette tért be hozzám egy kereskedő ember. Megkérdezte, tudnék-e neki kis kezeket gyártani a játék faautóihoz, amelyeket óvodáknak készít. Mondtam: persze, tudok, de hozzon a játékokból, hadd lássam őket. Kezdetleges

állatfigurákat mutatott, autókat pozdorjából. Azt mondtam: csinállok én ennél különbet. Mire két hét múlva jött a hatszáz fakerékért, addigra el is készítettem az első fajátéksorozatomat. Láttukra a férfi összecsapta a kezét, és felkiáltott: jaj, ezeket nagyon jó pénzért el lehet adni. De végül nem tudtunk megegyezni, mert csak nyereszkeskedni akart rajtam” – említi.

Ő pedig 1995-ben hirtelen ott állt a fajátékaival, s nem tudta, mit kezdjen velük. Ekkor régi rajztanára, Radics István találta meg a környezetvédelmi minisztérium fajátékokra szóló pályázatát. A Budapesti Tanítóképző Főiskolán tartott kiállításon emberünk a teherautóval, helikopterrel, tankkal és Forma–1-es versenykocsijával nagy tetszést aratott, de a lelkes vállveregetéseken kívül nem kapott semmit. A következő évben a Hadtörténeti Múzeumban kupákat, gyertyatartókat, faragott serlegeket állított ki – de ott is „csak” mosolyt és tapsot kapott.

1996 tavaszán, a balassagyarmati Ipoly Vásáron a mester a nagyközönség előtt személyesen mutatta be játékait. Nagy sikert aratott! Pomezansky György, az emlékezetes Felkínálom című tévéműsor atyja is hihetetlennek tartotta, hogy ezek a játékok kézi munkával készültek.

A sikerek gyümölcse azonban csak-csak nem érett be. Dancsó hiába kért segítséget a játékok piacra juttatására, a sorozatgyártásra, süket füleket talált. Ma sem érti, miért. Sőt: gyanítja, hogy valakik a háta mögött kihasználták. Bizonyíték hiányában senkit nem tud nyíltan megvádolni, de sötét titkokat sejt. Említ egy esetet.

Mint mondja: 1996 novemberében jelzést kapott arról, hogy játécai bejutottak a Néprajzi Múzeum kiállítására. De hivatalos értesítést, meghívót nem kapott, így az ünnepélyes megnyitó napját otthon töltötte. Egyszer csak csörgött a telefon. A vonal túlvégén a megyei lap újságírója volt, aki meglepett hangon kérdezte: „István, ön otthon van? Magának most nem a Néprajzi Múzeumban kellene lennie? Nincsenek ott a dolgai kiállítva?”

„Igen, úgy tudom, ott vannak, de nem kaptam sem meghívót, sem értesítést, és így nem tudom, mi van, hányadán állunk” – felelte a mester. „De tudja, hogy díjazták az ön dolgait?” – kérdezett tovább az újságíró. „Semmit sem tudok, most hallom öntől” – felelte meglepetten Dancsó, aki az eset után nyomozni kezdett, szaladt fűhöz-fához, hogy keresse és megtalálja az igazát – de ma sem tudja, ki lehetett az „ál-Dancsó”, aki a díjátadón a nevében átvette a jutalmát.

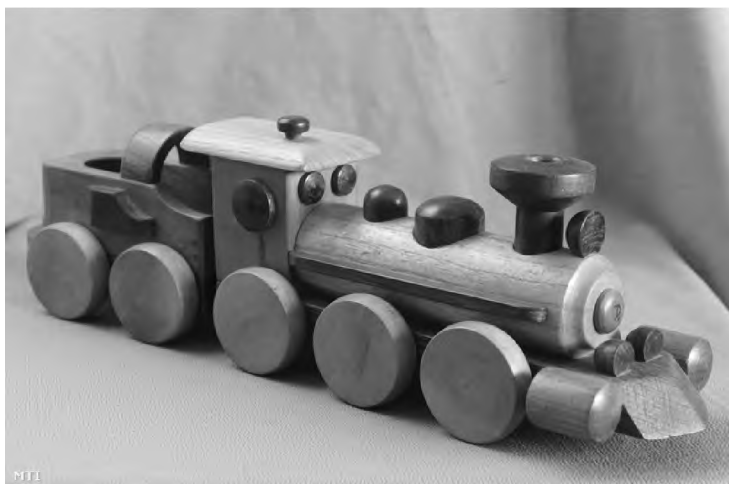
A „fajátékos” azonban ekkor sem adta fel az álmait, hogy valaha nagyobb tételben gyárthatja remekeit. Hitte, hogy a kemény munka elnyeri méltó jutalmát – a sikorsorozat pedig folytatódott. Játéksorozata 1997-ben, a Magyar Termék Nagydíj pályázatán ipari miniszteri oklevelet, az

PORTRÉ

Országos Kézműves Kisipari Tanács kiállításán különdíjat, az Ipari Formatervezési Nívódíj pályázaton pedig nívódíjat kapott. A következő évben a Magyar Árukat Támogató Alapítvány (MÁRTA) nagydíját, míg 1999-ben a Magyar Szabadalmi Hivatal különdíját kapta meg. 2000-ben műveit bemutatták a Mexikói Nemzetközi Játékkiállításán, 2003-ban pedig Magyar Kézműves Remek címet kapott.

A közel harminc típusból álló játékcsalád elemeit a Képző- és Iparművészeti Lektorátus minősítette, így azok művészeti termékként hozhatók forgalomba. A jelentős szakmai sikerek ellenére miért nem tud befutni?

Fából készült mozdony

„Magam sem értem ezt! Már az égvilágon mindent megtettem játékaim piacra juttatása érdekében. Ezért indulok el a különféle pályázatokon, ezért fektetem az ügybe jelentősebb összegeket. Sokan mondták: István, mindig el kell kezdeni valahol és lépkedni felfelé. S ha már vannak referenciaanyagaid, azokkal bárhol fel tudsz lépni. Nos, nekem ezek az alapok megvoltak, mégsem jutottam egyről a kettőre. Mire elértem a csúcsmínőséget, minden kapu sorra bezárult előttem” – kesereg. Hiába szeretett volna egy kisebb alkotóműhelyt létrehozni szuper célgépekkal, nem támogatták. Ez azért is siralmas, mert például Svédországból is kapott ajánlatot a fajtékok gyártására, de kapacitás híján nem vállalkozhatott a nagyobb sorozatgyártásra. Pedig egy ízben – mint mondja – személyesen az ipari miniszter látogatta meg a standján, s ötmillió forint vissza nem térítendő támogatással kecsegtette, de „azóta is jön az ötmillió forint” – említi. A ku-

darcok hatására aztán emberünk is kénytelen volt magáévá tenni Katona József nagy nemzeti drámaírónk keserű szavait: „Ha a madár látja, hogy hasztalan esik fütyörészése, élelméről gondoskodik és elhallgat.” Így a csodált fajtátekak a „Sufni” polcára kerültek, Dancsó pedig – jobb híján – visszatért a fémtömegcikkéhez és a kisbútorokhoz, amelyek mégiscsak hoznak némi péterfillért a konyhára...

*

...Vagy beesik néhanap egy-egy gyertyatartó, esetleg más apróság valamely környékbeli templomnak. Így történt, hogy egyik reggel váratlanul betoppant hozzá Zahar Béla pásztói plébános. Az esperes úr kiterített egy papírmásét, és előadta, hogy szeretné, ha Pista barátja elkészítené számára fából – igen! – a Szent Korona másolatát. Dancsó kissé meglepődött, de nem rettent vissza a feladattól. Igaz, a munkához nem állt a rendelkezésére pontos tervrajz, csak leírások, fényképek alapján készíthette el az erelye hasonmását. A „születés” körülményeiről a mester elmondta: „Az atyával arról beszélgettünk, hogy nagyon sok olyan szerény körülmények közt élő ember van a környéken, akik egész életükben egyszer sem jutnak el az Országházba, hogy saját szemükkel lássák a Szent Koronát. Ezért kell elkészíteni egy magas iparművészeti színvonalú másolatot, amely a templomban kiállítva eljut az egyszerű emberekhez. Örömmel láttam hozzá az izgalmas munkához.”

Nem akármilyen alkotófolyamat indult a mester kis műhelyében, de mint elmondta, a korona szerkezetének elkészítése szakmailag nem okozott számára gondot. Az egyedi kézműves munkára kétszáz órát szentelt. A korona mérete az eredetivel szinte azonos: a magassága 127, a belső mérete 200 milliméter. „Nem tudok róla, hogy előttem valaha ilyen kézi munkával elkészítették volna a Szent Korona másolatát. A fa meghajlításához szakmai jártasság kell, de ez nekem nem volt probléma. Előbb elkészítettem a korona vázát, majd ráhelyeztem a kiegészítő díszítéseket. A kicsi kis egyedi gyöngyöket, díszeket is nekem kellett kitalálnom, elkészítenem. Kétszáz gyöngy öleli körül a koronát, mindet fából készítettem, fémből csak a gyöngyöket, díszeket tartó láncok vannak. A bélése bíborszínű, gyönyörű franciabársony” – magyarázza a szakember. A korona festéséhez találni kellett egy jó kézi festőt. A nehéz, finom munkával Urbánné Manyasz Beátát bízták meg, aki mintaszerűen oldotta meg a feladatot. Így lett teljes, látványos és lenyűgöző a Szent Korona másolata. Az ügyes kezű mester a koronázási ékszereket is fából készítette el. A jogar

PORTRÉ

---

festése Losonczy Ildikó művészetét dicséri, míg az országalmát aranyszínnel futtatták be.

Az így elkészült kézműves remekeket Pásztón 2016 augusztusában, a Szent Jobb fogadási miséjén mutatták be. „Részt vettem a szertartáson, a hely szelleme és az esemény jelentősége megragadott. Boldog voltam, hogy a Szent Jobb közelében az én munkám is helyet kapott. Nagyobb megtiszteltetésben nem is részesülhettem volna” – említi lelkesen, hozzátéve: a fából készült Szent Korona-másolat azóta a pásztói templom nevezetessége, az ország minden részéből csodájára járnak. Ez egy kis vigasz és kárpótlás számára az elvesztegetett évekért és az elszalasztott lehetőségekért. Mint említi, megjósolta az atyának: a korona körül csodák fognak történni. És most íme, Dancsó azt várja, mikor kopog be hozzá az atya, hiszen az utóbbi hetekben a fél ország a pásztói templom rejtélyéről, a síró Mária-szobrokról beszél. Tényleg csak ez kellett a csodához...?

A fából készült Szent Korona másolat

SZABÓ ENDRE

„Édesanyám nádfedeles háza...”

Osztroluczki Mihály 56-os emlékei

Hogy, hogy nem történt, de összebarátkoztam Osztroluczki Mihállal, aki ha tchete, bejárt hozzám a *Nógrád* gyarmati szerkesztőségébe megbeszélni a kisgazdapárt helyi és megyei dolgait. Abban az időben forrongott a párt és a barátom sokszor tanács-talan volt, hogyan tovább. Valahogy bizalma volt hozzám és meghánytuk-vetettük a dolgokat. Volt miről beszélgetni, közte helyi ügyekről is, mert önkormányzati képviselő lett Mihály. Képviselte a pártot a különböző

fórumokon, cseményeken, koszorúzásokon és mondta is nekem: – *Én ezért már 56-ban megszenvedtem.*

***

Akkoriban húszévesen Bokoron élt a saját földükön gazdálkodó szülcivel és három testvérével. *Már a katonai behívót vártam, mikor október 23-án értesültünk a rádióból a budapesti eseményekről. Egy házat építettünk kalákában és pihenés közben hallottuk a rádióban Gerő Ernő beszédét a beszolgáltatásokról, mikor hirtelen megváltozott az adás és a himnuszot játszották be, majd puskaropogás is hallatszott. Magam sem tudom, de hirtelen azt találtam mondani, hogy fiúk, Pesten forradalom van! Erre fölálltunk és elmentünk a falu boltjába. Jött egy ember velünk szemben és azt mondta, meghalt a nyolcvanéves Krátkei Nagy Mihály, aki nagygazdaként sokat szenvedett Rákosiéktól. Mondtam az embereknek, hogy várhatott volna egy órát a halál, hogy az ember megtudhassa, vége van már a kommunizmusnak. A bolt tele lett emberekkel. Elkezdtem énekelni, hogy „Édesanyám nádfedeles háza, kiskapuja régen be van zárva...” és velem énekelt mindenki. Nagy volt az öröm a faluban, de az aggodás is, hogy sikerül-e, amit Pesten elkezdtek. A helyi kommunisták csak figyeltek, nem szóltak egy szót sem.*

Másnap átmentünk Kutasóra, ahol volt egy bódés busz, úgy neveztük, hogy „fakarusz” – azszal bejártuk a környéket. A zászlóból mi is kivágtuk a címert és egészen biztos voltam abban, hogy győz a forradalom – emlékezett fényesedő szemmel Mi-

hály. Aztán a történetet ott folytatta, hogy Bokoron is falugyűlést tartottak, ahol Kőrösi tanító úr és Dudás János arról beszélt, hogy vigyázni kell a rendre, az értékekre, mert végre a magyarság maga rendezheti az ügyeit. Megalakították a Nemzeti Tanácsot, amelynek Kőrösi József tanító lett az elnöke és a húszéves Mihályt a helyettesének választották. A faluban a forradalmi napok mindenese lett. Kisdobosként dobolta végig az utcákon a híreket és azt, hogy gyűjteni kell a Pesten harcolóknak. A helyi tévész elnöke a nagygazdaként közösbe kényszerített Kalocsi János volt, aki nem tett ellene, hogy a Csepel teherautójukat erre a célra igénybe vegyék. Szegényen, a tűzhelygárban végezte kubikusként, pedig szódagyára is volt. Adakoztak is az emberek, amit csak tudtak és pár fuvar élelmet föl is juttattak Pestre.

***

Bokor kis falu volt, valamikor a bujági csendőrséghez tartozott, a Nemzetőrség is ott alakult meg, amelybe Mihály is belépett. Kapott egy 48-as mintájú kispuskát és a faluban vigyázta a rendet. *Mikor november 4-én bejöttek az oroszok és mindenféle hírek jártak, aggodalommal hallgattuk a Szabad Európa Rádió híreit, és azt, hogy nem jön segítség. Nem is jött. A maradék reményeinket még táplálták, a MUK, „a márciusban újra kezdjük” feliratok, de az 1957 januárjában Bokoron is megjelenő pufajkások a megtorlás kezdetét jelezték.*

Keresték őt is, a „Mihály legényt”, ahogy őt nevezték, de egypárszor sikeresen meglógott előlük a kamrából, ahol hált és neki a rejtőzködésre alkalmas temetőnek. Azonban május közeledtével már föladta a bujkálást. Húsvét vasárnap hajnalán fél egy körül bezörgettek a pufajkások. Halálra vált szüleit félrelökve végigkutatták a házat a „Miska legényért”. A kamra ajtaját berúgta a pásztói Durucz rendőr és rászólt, hogy öltözzön. Közben felszólították, ha ellenszegül, fegyverrel válaszolnak. *Édesanyám kétségbe esve kiáltozott: „Miért viszik el? Ne bántsák!” és az apám is mondta a magáét, de vittek. Még a kiskapuból visszanezve azt láttam, hogy az anyámat a Durucz rendőr a géppisztoly csövével visszalökte... és ez nagyon fáj nekem – mondta fátyolos tekintettel az akkor 64 éves barátom.*

***

Az út Pásztóra hosszúra sikeredett. A pufajkások Cserhátszentivánban felkutatták Balázs Ferencet és egy Csemői nevű embert. Aztán Ecsegről Veres István került a teherautóra. Csécséről Határ Ferenc, Szirákról Török Árpád lett felrakva és így érkeztek a pásztói rendőrségre. *Az összeszedett emberek nem tudták, mi vár rájuk, de a pufajkások igen, mert már jó ideje így csinálták ezeket a fuvarokat. Tele voltak a rendőrség fogdái – emlékezik komoran. Aztán kiabálták, hogy a legény jöjjön fel. Ez én voltam. Ahogy beléptem a kihallga-*

tőszobába, azzal fogadtak, hogy ütöttek, ahogy rám fért. Ádám István, a jó mázsányi rendőr volt a kihallgatóm. Kérdezték, hol van a puskám és kinek van fegyvere. Mondtam, nincs puskám és senki nem dicsekszik el, hogy van fegyvere. Összeverték, alig tudtam visszabotorkálni a zárkába. Én még megvoltam, de a társaim közül akadt, akiket véresen hurcoltak vissza. A Balázs Feri már idősebb ember volt és a kihallgatás után sírva jött vissza, vér folyt a füleiből. A mindenki által tisztelt és udvarias, művelt Kőrösi tanítót nagyon összeverték, teljesen megalázták és évekkel később ebbe is halt bele. Ez így ment fél hónapig, mikor május közepén kiengedtek azzal az utasítással, hogy REF-es vagyok és ahol két ember van, ott nem állhatok meg beszélgetni.

Még a kocsmába se tehettem be a lábam, csak a templomba, mert elbeszélgetnek velem. A jogosítványomat is elvették. Gyalog botorkáltam haza, ahol a család nagy örömmel fogadott, de úgy kellett vetkőznöm, hogy ne láthassák feketére vert testem és talpam. Egy ideig az apámnak segítettem a 25 hold föld munkáiban. Volt hat tehenünk, két igavonó ökör, anyadisznók, birkák, volt munka elég. De kellett a pénz és novemberben elmentem a salgótarjáni tűzhelygyárba dolgozni. Amikor csak hazajutottam a falumba, egyedül járkáltam, mert figyeltek. Volt olyan, hogy a bijáki táncmulatságon kitért a verekedés és a rendőrök engem vettek elő, hogy teremtsék rendet, mert ha nem, nekem lesz bajom. Nem volt mit tenni, bementem a verekedők közé és mikor megszólaltam, úgy pofon vágta, hogy szikrázott a szemem. Nem ütöttem vissza, hanem azt mondtam: „Gyere ki velem és hallgass meg!” Így is történt, és mikor kimentünk, elmondtam, mi a helyzet és abbahagyták a legények a verekedést. De voltak még különbe is... – nézett rám kérdő szemmel, hogy értem-e a történeteket, azokat az időket.

***

Még 1958 tavaszán behívták a helyi pártirodára és följánlották neki, hogy beléphet a pártba, ami tanulási lehetőséggel is jár. – Udvariasan megköszöntem, elhárítottam az invitálást. Azt mondtam, megtiszteltetésnek érzem a hívást. Aztán Dudás Márton bácsi, aki a tanácson dolgozott, fogalmazott egy kérvényt, hogy a „Miska gyerek” jogosítványát adják vissza. Nem sok remény volt, de csodák csodájára a salgótarjáni közlekedésrendészet visszaadta a jogosítványt. Így került aztán a tűzhelygyár teherautójára és egy kicsit könnyebb lett a világ. Azután 27 évesen megnősült, elvette a nagylóci Kozma Erzsébetet, aki minden dolgában hűséges párja lett és két gyermekkel ajándékozta meg. A gyarmati VOLÁN üzemegységébe 1966-ban vették fel. A Pásztó–Bokor–Balassagyarmat járatot vezette nyugdíjazásáig. Keresete mindig a legkevesebb volt és soha nem kérdezte meg, miért. Nyugdíjba 8010 forinttal ment el.

Mikor jöttek a változások, elkezdte szervezni a kisgazdapártot. Egyike volt annak a 18 balassagyarmati polgárnak, akikkel 1989. november 18-án

1956 NÓGRÁDBAN

---

közös akarattal megalakították a helyi kisgazdaszervezetet, amelynek elnökévé az ipolyszögi Huttyán Pált választották, ő lett a megyei elnök is. A pártközpontból Bereczki Vilmos jött le. Nem tudták, hogy mi lesz, de nagyon akarták a változást. Osztroluczki Mihály a lányával, Mártával és Huttyán Pali bácsival járta a vidéket, a falvakat és szervezték a kisgazdapártot. Mikor Fenes László lett a megyei elnök, Salgótarjánba került a mindig is Gyarmaton volt megyei központ, amely sértette az ittenieket. A párt nevében minden városi ünnepségen koszorúzott és a lakók bizalmából bekerült az önkormányzatba is. Áldozatos munkáját ismerték el Kovács Béla-díjjal, amelyet a vidékfejlesztési miniszter adományozott részére. Mikor elment közülünk, a temetésén az özvegye kérésére én búcsúztattam a barátok nevében. Isten veled, kedves barátom, Osztroluczki Mihály!

Kun Péter: Objektum

KEREKES ENDRE LÁSZLÓ

A rapszodiáról

A Palócföld előző, 2017/3. számában megjelent tanulmányomból kiderült, hogy az európai romantika nemzeti vonalában egy zenei téma (jelen esetben a *Rákóczi-nóta* és a *Rákóczi-induló*) is elég volt ahhoz, hogy feldolgozásaival befolyásolja egy nemzet identitását, növelje nemzeti érzését. A 19. század volt a kora a nagy nemzeti zeneszerzőknek, *rapszodoszoknak*, akik „megénekelték” műveikben nemzetük dicsőségét, nagyságát a nép zenéjét felhasználva. Magyar vonatkozásban ez nem kisebb emberre volt igaz, mint Liszt Ferencre. 1846-ban írta: „*Magyarországi tartózkodásom alatt sok töredéket gyűjtöttem, amelyek segítségével újra össze lehetne állítani a zenei eposzát ennek a különös országnak, amelynek énekese, rapszodosa akarok lenni.*”¹ De kik is voltak azok a rapszodoszok? Hogyan kapcsolódott ez össze a romantika rapszodiáival és rapszodiaszerzőivel? Milyen „formái” vannak a rapszodiának?

A nagy zenei lexikonok, mint például Brockhaus és Riemann műve, illetve a Grove Zenei Lexikon megegyeznek abban, hogy a műfaj gyökerét az antik hagyományokban kell keresni. A *rapszódia* szó a görög *ράπτω* (’varr’, ’foltoz’) és *ὠδή* (’ének’) szavak összekapcsolódásából jött létre, jelentése ’összevarrt ének’. A Homérosz utáni évszázadokban az antik hősokeket megéneklő eposzok előadását nevezték így, melyet a *rapszodoszok* adtak elő hangszeres, khitara-kísérettel. A rapszodiák előadásának hagyománya egészen a kései ókorig kimutatható. Legtöbbször ünnepi alkalmakkor, ünnepi összejöveteleken hangzottak el ezek a hősi énekek. Az antik világ legismertebb énekmondója minden bizonnyal az imént említett Homérosz névvel illetett énekmondó, kinek kiléte a múlt homályába vész, illetve az irodalomtörténet az *Iliász* és *Odiüsszeia* címekkel ellátott eposzait tartja számon.

A *rapszódia* mint zenei műfaj a 18. század végén alakult ki. Érdekes módon nem a nemzeti „történeténeklés” hívta életre ezt az antik műfajt. Természetesen volt kapcsolódási pontja az antik énekmondókhöz, de ezt csupán a *rapszodoszok* mintájára elképzelt, epikus, rögtönzészertű, néha töredékes előadásban ragadhatjuk meg. Hogy ki volt az első, aki a zenei kompozícióját *rapszódia* névvel illetve, arról a zenei lexikonok és tanulmányok más-más véleménnyel vannak. Annyi bizonyos, hogy a német Chris-

¹ DOBSZAY László: *Magyar zenei történet*. Gondolat, Budapest, 1984, 235.

tian Friedrich Daniel Schubart *Musikalische Rhapsodien* címmel adta ki kompozícióit három kötetbe sorolva 1786-ban. Az első igazi rapszódiaíak szerzői sem jobban ismertek hazánkban, olykor még a zenetörténészek is megfélekednek a két cseh illetőségű zeneszerzőről, Václav Tomášeokról² és Jan Václav Voříšekről.³ Tomášek több sorozatban jelentette meg rapszódiait 1810 és 1840 között, Voříšek pedig 1818 előtt jelentette meg 12 kompozícióját Op. 1-es jegyzékszámával, melyeket rapszódiaíknak nevezett el. A két cseh komponistának köszönhetően alakult ki a *rapszódia* mint zenei műfaj, mely címmel karakterdarabokat neveztek meg.

A 19. századi Európa nemzeti (főként azok a nemzetek, amelyek elnyomás alatt éltek) rájöttek arra, hogy identitásukat, nemzeti érzésüket nemcsak szóban, hanem a muzsikában is kifejezésre juttathatják. Ekkor indult el az a hullám a klasszikus zenében, amelyben a híres nemzeti témákat felvonultató rapszódiaíak megszülettek. A magyar zenetörténet, mint ahogyan azt a bevezető gondolatokban is írtam, első nagy *rapszódosztát* Liszt Ferencben látja. Liszt két alkalommal látogatott el Magyarországra az 1830-as és 40-es években: 1838–39 telén volt az első hosszabb időszak, majd később 1846 folyamán tett nagyobb utazást hazánkban.⁴ A későbbi *Magyar rapszódiaíak* szempontjából ezen két út fontos jelentőséggel bírt, hiszen ezen két út alatt gyűjtötte össze azt a zenei anyagot, amelyből később a *rapszódiaíak* korábbi, majd 1851 és 53 között készült végleges változatok alapanyagát adta. Liszt a *rapszódia* címet nem az ekkoriban már divatos rapszodikus, szabad stílusú karakterdarabok után vette. Ő maga fogal-

² Václav Jan Křtitel Tomášek (1774–1850) a 18–19. század fordulójának nagy cseh zeneszerzője és zenepedagógusa volt. Autodidakta módon tanult meg zongorázni és az egyik legnagyobb cseh iskolát hozta létre. Olyan neves muzsikusok tanultak a Tomášek által létrehozott intézményben, mint Alexander Dreyschock és Eduard Hanslick. Kapcsolatban állt a kor neves zeneszerzőivel, például Maria Szymanowskával. Művei mind a klasszikus és a romantikus zene jegyeit magán hordozzák, számos nagyzenekari, kamarazenei kompozíciót, illetve zongoraművet alkotott.

³ Jan Václav Hugo Voříšek (1791–1825) Tomášekekkel együtt a klasszika és a romantika határán alkotó kiváló cseh zeneszerző, zongoraművész volt. Csodagyerekként számos cseh városban szerepelt, majd Bécsbe került. Kapcsolatba került többek között Beethovennel, Schuberttel, Louis Spohrral és Ignaz Moschelesszel. 34 éves korában bekövetkezett halálát követően számos szóló zongoraművet, illetve egy szimfóniát, kamarazenei művet hagyott maga után.

⁴ Liszt ezen két időszakban tett magyarországi hangversenyeiről részletesen értekeznek: DÖMÖTÖR Zsuzsa–KOVÁCS Mária–MONA Ilona–SZIKLAVÁRI Károly: *Liszt Ferenc utazásai a reformkori Magyarországon*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2015.

mazta meg, hogy elsősorban „nemzete rapszodosza kíván lenni”, illetve ahogy Festetics Leónak írja 1846. augusztus 5-én „...s Te tudod, hogy ami a Frisset és a Lassant illeti, nem vagyok igénytelen, tekintve, hogy nem kisebbre vágyom, mint hogy isteni jogon én legyek Magyarország királyságának első cigánya, mint ahogy Latour d’Auvergne Franciaország első gránátosa akart lenni.”⁵ Hamburger Klára leszögezi Liszt műveiről írott kötetében⁶, hogy Liszt rapszódiaiban se nem ősi, se nem cigány, se nem egységes zenei anyagból alkotta meg műveit.

Az 1853-ig írt rapszódiaik mindegyike idegen zenei témákra épül, melyek között csárdások, verbunkosok, népies műdalok szerepelnek. Elvétve akadnak olyan zenei témák, melyeknek eredetét nem sikerült kideríteni, viszont jószerivel vannak zenei alapanyagok, melyeket Kossovits Józseftől, Rózsavölgyi Márktól, Csermák Antaltól, Szerdahelyi Józseftől, illetve Egressy Bénitől kölcsönzött. A *rapszódia* első változatában (*Magyar Dalkok* (sic!) és *Magyar Rhapsodiák*, kiadták 1839 és 47 között, főként a bécsi Haslinger Kiadónál) Liszt még törekedett az eredeti melódiák minél hitelesebb visszaadására, azonban a későbbi változatokban már a dallamok köré önálló bevezető, átkötő, majd lezáró zenei szakaszokat szerkesztett. Liszt törekedett arra, hogy az előadók visszaadják az általa elvárt, cigányzenekarok által prezentált előadási stílust. A *VII. magyar rapszódia* elé odaírta előadói utasításként, hogy „Im trotzigen tiefsinnigen Zigeuner-Styl vorzutragen”, vagyis „*dacos, mélabús cigánystílusban kell előadni*”. Azonban találkozunk olyan, a szeszélyes, rögtönzésszerű előadásmódot elváró utasításokkal is, mint az *a capriccio*, illetve *Alla zingarese*. Ezekhez a rapszódiaikhoz még hozzátartozik a liszti operaparafrázisokhoz hasonló bravúros és csillogó zongoratechnika, amelyet a mű megkövetel előadójától. Liszt művei között találunk még négy további rapszodiát, amelyek 1881 és 1885 között készültek. Hamburger Klára ezeket „megkésett”, utolsó rapszodiáknak nevezi. Valamennyi Liszt utolsó korszakának stílusát hordozza magán, vagyis inkább siratók, haláltáncok, amelyeknek stílusa leegyszerűsödött és nem a közönség ízlését voltak hivatott kiszolgálni. Kivétel ez alól a *XIX. magyar rapszódia*, mely Ábrányi Kornél *Elegáns csárdás* című művére épül.

A magyar zenetörténet még számos, Lisztéhez hasonló rapszodiát tart számon: Mosonyi Mihálytól, Székely Imrétől, illetve Ábrányi Kornéltól. Ezek többségét az utókor elfeledte, belepte őket az idő jótékony pora és

⁵ Liszt Festetics Leónak írt levelét lásd *Liszt Ferenc válogatott levelei: ifjúság, virtuóz évek, Weimar, 1824–1861* (szerk. ECKHARDT Mária). Budapest, Zeneműkiadó, 1989. 102–103.

⁶ HAMBURGER Klára 2010. *Liszt Ferenc zenéje*. Balassi Kiadó, Bp.

arra várnak, hogy valaki valamikor ismét felfedezze őket és a nagyközönség elé tárja. A 20. század első éveiben készült egy újabb rapszódia magyar földön. Bartók Béla már zeneakadémiai évei alatt foglalkozott Liszt kompozícióival, azonban amikor ő is, mint a fiatal Liszt, zongoraművészi és zeneszerzői munkába kezd, megtalálja önnön zenei hangját. 1904 folyamán megalkotja fiatalkorának egyik fontos kompozícióját, az Op. 1-es *Rapszódiát*. Ez volt az első munka, amelyet valódinak, egyéninek tartott, ezért látta el 1-es opusszámmal. Kroó György is kiemelte, hogy a *Rapszódiában* megmutatkozik a rapszódia-műfaj iránti vonzalma, illetve a verbunkos-népi dallam iránti érdeklődése, mely későbbi zenei nyelvezetét nagyban befolyásolta. Több változatban készítette el a kompozíciót, hiszen megírta szólózongorára, zenekari kísérettel ellátott zongoraszólós változatban, illetve zenekari változatban. A mű történetéhez hozzátartozik, hogy a zenekarra és zongorára írott változatot 1905-ben egy Párizsban folyó zeneszerzői versenyre nevezte be. A zsűri sem első, sem második díjat nem adott ki, Bartók pedig csupán oklevelet kapott a megmérettetésen. Bartókot bántotta a kudarc, azonban művéhez sosem lett hűtlen, sokáig repertoárján tartotta a *Rapszódiát*. Ez a zenei műfaj azonban még később is jelen volt Bartóknál, hiszen műjegyzékében találunk két zongorára és hegedűre írt *Rapszódiát* is.

A nemzeti témájú rapszódiák más európai népeknél is megjelentek. A csehek méltán híres zeneszerzője, Antonín Dvořák is alkotott rapszódákat. Szláv jellegű, főként cseh jegyeket magán hordozó dallamokat dolgozott fel *Szláv rapszódiák* című sorozatában (Op. 45.), melyet 1878 folyamán alkotott meg. Sajnos ezeket a zenekari műveket Csehországon kívül nem igazán tűzik műsorra, sokkal népszerűbbek a szerző két sorozatban megjelent *Szláv táncai*. Ugyancsak szláv népi témákat dolgoz fel Szergej Ljapunov⁷ orosz zeneszerző 1907-ben született *Rapszódia egy ukrán témára* című, zongorára és zenekarra írt kompozíciója. A mű ukrán népdalok átdolgozását foglalja magába virtuóz hangszereléssel és technikával ellátva, illetve tartalmaz még az ukrán kozák táncokra jellemző életteli zenei részeket is. Sajnos Ljapunov kompozíciója sem hangzik el gyakran a

⁷ Szergej Ljapunov (1859–1924) a 19. század végi orosz zenei életnek kimagasló személyisége volt. Kapcsolatban állt korának kiváló zeneszerzőivel és muzikusaisal, például Csajkovszkijjal, Tanyeevvel, Balakirevvel és Ljadovval. Virtuóz zongoratechnikát kívánó kompozíciói manapság kevésbé ismertek (*Transzcendens etűdök*, *f-moll szonáta* stb.), valamint zenekari művei is viszonylag ritkán hangzanak el a hangversenytermekben (*Zelazowa Wola* – szimfonikus szvit Chopin műveiből –, *Hashish* – keleties szimfonikus költemény –, szimfóniák stb.)

hangversenytermekben, pedig dedikációja nem kisebb személynek szólt, mint a 20. század első fele egyik legkiválóbb zongoraművészenek, Ferruccio Busoninak. A 20. század során még számos, népi témájú rapszódia született, például George Enescu *Román rapszódái*, Maurice Ravel *Spanyol rapszódái*, Ralph Vaughan-Williams *Norfolki rapszódái*, illetve Hugo Alfvén *Svéd rapszódái*.

A rapszódia mint zenei műfaj azonban nem csak népi vonatkozásban jelenik meg. A rapszódia mint *karakterdarab* olyan szempontból kötődik az antik hagyományokhoz, hogy jellemző rá a recitáló, rögtönző karakter, illetve a szabados előadásmód. Ezek a jellemzők igazak már a Tomásek és Voříšek által írt kompozíciókra is. A 19. századi „karakterrapszódia” egyik legnagyobb mestere Johannes Brahms volt. Életművében több *rapszódia* címmel ellátott kompozíciót találunk. Valamennyire jellemző a zaklatott, dacos főtéma, majd a nyugodt, szinte már-már idilli mellék téma. Ennek a jellemzésnek kiváló példái az Op. 79-es jegyzékszám alatt megjelent *2 rapszódia*, illetve az Op. 118-as sorozat *g-moll*, valamint az Op. 119-es sorozatot lezáró *Esz-dúr rapszódia*k. Érdekesség még Brahms életművében az Op. 53-as számmal ellátott *Altrapszódia*, melyet 1869-ben Robert és Clara Schumann lányának, Julie-nak írt esküvői ajándék gyanánt. Az alt szólóra, férfikarra és zenekarra írott kompozíció szövegét Johann Wolfgang von Goethe *Harzreise im Winter* című művéből vette. Brahms életművének kutatói régóta úgy vélik, hogy az *Altrapszódia* a Julie iránti érzelmek lenyomata, mementója. A művet közönség előtt 1870. március 3-án adták elő Jénában, Pauline Viardot szólójával. Azóta a mű az alt énekesnők egyik népszerű repertoárdarabjává vált.

Eme műfaj a 20. századra sem tűnt el a zenéből, hiszen a század első felében két kiváló, zenekarra és zongorára írott rapszódia született George Gershwin és Szergej Rachmaninov által. Gershwin 1924-ben alkotta meg *Rhapsody in blue*⁸ című művét. A szerző eredetileg *szimfonikus blues*ra gondolt a mű megalkotásakor, mint műfaji megnevezés azonban végül a *rapszódia* mellett döntött. Ebben a kompozícióban a komolyzene és a jazz stílusjegyei keverednek mesteri módon. A mű a bemutatón hatalmas sikert aratott. A közönség soraiban ott volt Rachmaninov, Leopold Stokowski, Igor Stravinsky és sokan mások. A közönség ujjongva fogadta Gershwin művét, amelyben az amerikai nemzettudat kifejezését látták

⁸ Érdemes megjegyezni azonban, hogy a magyar terminusban használt „kék” megnevezés téves. Jóllehet, a „blue” szó angol direkt jelentése ’kék’, azonban a szó a szlengben levertséget, szomorúságot, rosszkedvűséget jelent. Ezt a jelentést ismerve jobban megérthetjük a mű hangulatát, mondanivalóját.

megvalósulni. A kritika is kedvezően számolt be erről a műről, mely azóta is töretlen népszerűségű.

A rapszódia műfajának másik 20. századi képviselője Rachmaninov *Rapszódia egy Paganini-témára* című zenekari zongoraműve. A mű 1934-ben született, az amerikai emigráció éve alatt. Rachmaninov egy népszerű témához nyúlt, Paganini *24. capricciójához*. A témát előtte jó néhányan (Liszt, Brahms stb.) feldolgozták, így merész ötlet volt a szerzőtől egy ilyen témához nyúlni. Mindazonáltal olyan művel van dolgunk, ahol a témát több változatban mutatja be, a 7. variációban a *Dies Irae* témával párosítva. Ezt összegezve megállapíthatjuk, hogy Rachmaninov nem a liszti gyors-lassú-gyors tempót váltakoztató rapszódia mintáját követte, hanem a variációs szerkesztési módot használta fel, azonban műve a rapszódia műfajának egyik ékkövévé vált.

A fenti példák alapján kijelenthetjük, hogy az antik gyökerekkel rendelkező *rapszódia* mint zenei műfaj az egyik legszínesebb, legváltozatosabb zenei formává vált a 19. századra, hiszen nemcsak a népek „nagyságát” mutatták be a tőlük vett zenei forrásokkal, hanem egyúttal a művészi kiválóságot, szabadságot voltak hivatottak szolgálni, zengeni.

FELLINGER KÁROLY

Vasgolyó

A pont mozgékony kisgyerek,
aki nem képes egy helyben maradni,
a lába tele horzsolásokkal,
a nemes cél érdekében persze tökéletes,
akár az Isten tenyerén a vonalak,
amiből a cigányasszony jövőt
jósol a született ateistának,
vagyis feldobott kő a pont,
bárhova szaladunk, mindig
a fejünkre esik vissza, így a legjobb,
ha félretesszük magunkat,
s mozdulatlanul áttetszővé osztódunk,
közben meg azt mondjuk,
elszalasztottuk az igazságot,
s a látványnak semmi köze
a szemünkhöz, amivel álmodunk,
amit érezni akarunk.

Névsorolvasás

A gondolatok gondolkodás nélkül
elhagyják a fejemet, összegyűjti,
megszelídíti őket a felejtés,
aki aztán sorra felkeresi a
hozzátartozóimat, hogy még az est
leszállta előtt szállást kapjon, ebben
a pelenkára kész világunkban, de
illúzióját végleg félredobva,
azért, hogy megfogalmazhassam felé
a kérdést, a felejtés is a fejből
indul ki, tolatva, mint az autó
az alattvaló, vaksötét garázsból.

Újrajátszom

Elveszítettél
magadnak,
kedves.

A keret maga
a csupasz test,
a tükör meg
a szem lyukas zsebe.

Anyajegy

Amikor nagyanyám az anyut
hordta, a bal lábát
megharapta egy kóbor kutya,
mire nagyapám vasorrú,
több számmal nagyobb bakancsával
rátaposott a kutya két elülső mancsára,
aki egy életre
megtanulta a leckét.
Amikor megszületett anyu,
senki sem csodálkozott,
hogy a bal lábán, a térde alatt,
ott volt a kutya lihegő nyelve,
egy jókora sötétbarna folt.
Amikor azonban nagyanyám
észrevette, hogy lánya tenyerének
mindkét kisujja görbe,
nem tudja kiegyenesíteni,
sími kezdett,
szeretett volna haragudni nagyapámra,
aki évekig hiába kereste a kutyát,
hogyan hozza a lányának.

PALLAI KÁROLY SÁNDOR

Énfogalom és személyes lét körvonalazódása a másik tekintetén keresztül

Közelítő olvasatok Fellingner Károly *Köti a sötétséget* című kötetéhez

Fellingner Károly *Köti a sötétséget* című kötetében az identitás bár nem célként, költői feladatként tételződik, mégis kétségtelenül központi jelentőséggel bír. Az új kötet verseiben, csakúgy, mint a korábbi írások esetében, ez az egyik központi, mindent átható, minden körvonalazódást vezérlő létmotívum. „A vers a csend szűrőpróbája”: a szövegek világának feltárulása és folyamatos kibomlása során az önazonosság alakulásának és átalakulásának fázisait követhetjük nyomon.

Ahogy a szerző többi műve, úgy a *Köti a sötétséget* is egy rendkívül komplex és sokszínű szellemi-univerzum lenyomata, ahol a metaforagazdag, gyakran játékos szövegek valójában pszicho-narrációként adnak számot a befogadás, elfogadás, a gyász és önkutatás fellingeri lélektanáról: „A felejtés szabadságát örököltem / apámtól, minden nap erre alszom el, / s magamra ébredek”. A gondolatok és költői képek általános struktúráját, alapirányultságát leginkább azzal az alkotói céllal jellemezhetnénk, hogy az érzelmi és jelenségvilág alakzatait azok teljességében szemlélhessük, lefejtve róluk a megértést és átérzést megnehezítő rétegeket, hiszen „a mennyországot az igazság / letakarta a valósággal”.

A lelki, a szubjektív mindent átítat. Az érzelmi és élményanyag, valamint a világ szöveggé válását a történetmondó, önmagát metaforákból, költői tömörítésből felépítő, önkeresésében minden külső rezdülésre érzékeny és figyelmet fordító én vezérli. A versek erejét, drámaiságát sokszor fokozza és teszi még inkább közvetlen érzelmi élményként átélhető olvasói tapasztalattá a kézzel fogható és absztrakt jelentési szintek egy képbe tömörítése, összerántása, ami hitelesen látszik szemléltetni a szerzőben dúló belső viharokat és az irodalom révén elérni vágyott megigazulás, le- és megtisztulás állandóan jelenlévő célját: „Apám szeméből csomókban /

hull ki a villanykörte fénye / a tüszentésétől született csillagon / már tudják, hogyan jött létre / a világegyetem”, „apám amíg élt, nem bánt meg / semmit, most ott, két méterrel / a föld alatt mi lett / vadonatúj / reményekkel teli postaláda”, „Apám meghalt, az idő elment utána, / csuklóján óra volt, de nem járt pontosan, / félelmemnek így sárgája és fehérje van, / mint a tojásnak, ha leüti omlettnek anyám”.

A kötet gravitációs középpontja az édesapa. Ő az énfogalom körvonalázódásához nélkülözhetetlen alteritás, a másik állandóan jelenlévő tekintete – melynek fényében magunk számára is láthatóvá válva minden visszatükröződik –, akinek referenciális jelenléte a kötet egészén végigkísér szerzőt és olvasót a formai szempontból minimalista és a hosszabb, alakilag is komplexebb, klasszikus versekben egyaránt. Feledhetetlen, mindent átható jelenléte, elvesztésének érzelm- és gondolattörténete elemi drámaisággal világlik át a verseken, melyekben a letisztult egyszerűség és áttetszőség tovább fokozza az érzelmi töltetet: „Apám, a türelmetlen rózsabokor, / tuskéi a belőle lógó csövek, / állok fölötte, nem merem magára / hagyni, hozzánőtt a nyikorgó vén vas- / ágyhoz”, „amikor a látogatás végét be- / jelenttem a nővérkének, sírni / kezdtem / ... / távozásban / átvágott a látvány, a steril penge, / az orrom vére statisztált hozzá, el- / eredt az is, mint odakint az eső.”

Az önmagát szelíden az irodalmi és filozófiai kutatás középpontjába állító, a létet önmagán átszűrő alkotó a költői szerep változékonyságát és sokféleségét vizsgálva, kérdezve, kutatva szövi egybe sorait. A szövegeket egyértelműen inspirálta az édesapa elvesztésének sajgó, lüktető fájdalma és az általa hagyott léthiány, amit a szeretet mellett csak a versalkotás, az irodalmi szövegben kiteljesedő gondolat tölthet be. Csak ez nyújt menedéket a kötetben vezérmotívumként végigvonuló felejtéssel szemben, csak ennek révén lehet „tanulni az emlékezést”, és csak így, alkotva lehet elérni, hogy az élet és megannyi érzés, tapasztalat ne mosódjon bele „a felejtés egyhangú óceánjába”, hanem megőrződjön, irodalmi lenyomatként tovább éljen, segítsen széppé tenni a létet, és amikor ez nem lehetséges, megélhetővé és elviselhetővé, hiszen gyakran a költészet ereje is kevésnek bizonyul, és jelentősége inkább abban rejlik, hogy emléknymatot képezzen, melyre később visszatekinthetünk, s szerepe ilyenkor inkább megőrző, átmentő, palliatív: „apa háromnegyed hatkor eltávozott közülünk / s én úgy éreztem magam, mint az idős / varázsló, akinek egy csettintésre / világgá szaladt a megrémült nyula”.

A kötetben előre haladva egyre határozottabban ölt alakot a költői szándék és törekvés az énvizsgálat és létértelmezés alapkérdéseinek, az identi-

tás alapproblémáinak személyes élményeken, megélt szubjektív tapasztalatokon való átszűrésére és leképezésére. „Fakult régi családi képek”, régi naptár a kamra falán és „a képek alatt a falon apám bejegyzései, / néhány aláírással megspékelve, / olyan ez, mint az ősember / barlangrajza”

A képek, hasonlatok, metaforák todulása, a gondolatszövedék felfejtése fokozatos, akár a címben megjelenő sötétség beállta, ami makacsul köti magát az éjszakához, nem engedve teret az új napnak, új kezdetnek, újjáteremtésnek. Fel-felsejlik ugyanakkor a gondolatnyi szünetben az átvilágító fény, a pillanatnyi megpihenés, melyre két közbeékelt fejezet is utal, melyek címe – *Post 1, Post 2* – a többi fejezet sorában betöltött helyükre, tematikus rákövetkezésükre reflektál, lehetőséget adva ezzel az értékelésre, kitekintésre, átgondolásra.

Állandó ludikus motívum a távoli jelentésrétegeket a többértelműsége alaposzva összerántó szóképek sora, a nyelvi kreativitás: „akinek nem kellett a jövőbe látnia, / anélkül is elvakította szemét a nap”, „Anyai nagyapám öccse vékony, / tűbe lehetne öltetni, / s most bevarrni vele a számat”, „... egy szürke / eminenciásnak kinéző alak / el akarja rabolni, de ő ügyes / ember hírében áll, hát rázárta az / ajtót a betolakodóra / ... / ahogy Károly bácsi felkapcsolta a / villanyt, szörnyethalt szegény feje, nem is / sejtette, hogy egyenesen a halált / zárta ki nyomorult életéből”, „kis híján elgázoltam egy biciklistát, / aki lehordott a sárga földig, / akinek igaza volt, mint ahogy / nekem sírhelyem apám mellett”.

Különleges színezetet, jellegzetes mintázatot ad a fellingeri verseknek a szövegek végén megjelenő kilendítő, átfordító dinamika, ami a verset már-már lezártnak tekintő, gyanútlan olvasót intően emlékezteti a lét rétegzettségére, vélt igazságaink többdimenziós voltára, arra, hogy az élet és a költészet mindig tartogat valamilyen váratlan fordulatot: „Apám bemegegy a terembe, / mielőtt kijönne / becsukom előtte az ajtót, / ... / amikor érzem, hogy győztem, / belülről elfordítja a zárat”, „Egy celofánba csomagolt angyalka / van a temető szemetes konténerében, / ... / ki sem bontotta azóta senki, / így akarta megvédeni az időjárás / viszontagságaitól, aki valamikor a hozzátartozója / sírjára tette. / Maga a celofán természetesen csupa por, / Isten ilyenből teremthette Ádámot.”

Fellinger Károly költészetének egyik legeredetibb vonása, hogy a rendkívül képz gazdag szövegekben az ember és az általa megélt érzelmi és jelenségvilág szövegivé, a szövegek világa pedig dologivá lényegül, a versekben pedig, melyekben a nyelvi és értelmi játék költői célja e dologszerűségből való kitörés, annak lehetünk tanúi, ahogy a szerző különleges érzékkel teszi vizsgálatát tárgyává az adottat és magától értetődőt, hogy fel-

SZEMLE

---

fejtse és hatályon kívül helyezze a bevett értelemrögzítést. Az alkotó célja mindezzel, hogy tudatunkat aktiválja, gondolkodásra készítse és rádöbentsen minket automatizmusainkra. A konvencionális jelentés és a hagyományos értelemről való kiforgatottság szélső pólusai közötti oszcilláció adja a fellingeri versekre olyannyira jellemző nyelvi-tartalmi feszültséget, ugyanakkor a játékosságot is, melynek köszönhetően a szerző írásában, csakúgy mint jelen kötetében, kiváló érzékkel kerül el sok olyan rendkívül problematikus kérdést, melybe a kortárs magyar költészet számos nagy alakja is belebukik: az öncélú nyelvi bravúrokat; a funkció nélküli, egész szöveget elnehezítő trágárságot; a túlzottan filozofikus, a költészet kereteit messze meghaladó eszmefuttatásokat; a költészet létjogosultságának öngazoló fejtegetését. Mindezek helyett a lét- és identitás-keresés letisztult, őszinte formájával találkozunk, mely a fenomenológiai dimenzió mellett jelentős figyelmet szentel a metafizikai kérdéseknek is.

A kötet szép és szeretettelgi tisztelgés az édesapa előtt, verssé lett gyász és emlékezet. Megannyi költészen átszűrt tapasztalat, emlék és érzelmi emlékezés után a záró ciklusban a szerzői ars poetica központi jelentőségű elemeként jelenik meg a búcsúzó felhívásként olvasható vallomás, mely tömören, egyszerűen, mégis rendkívül világosan és erőteljesen jelzi a költő által helyesnek vélt hozzáállást, melyet a költészettel, és általában véve az élettal szemben követendőnek tart: „Nem fejtem meg az Isten titkait / cukorborsót fejtek, meg lóbabot, / teszem a dolgom, próba, szerencse, / Isten úgyis felülmúlhatatlan / ... / minek előhozni a versben az / anyagiakat, ha úgyis azzá / leszünk, amiből teremtettünk, ha / a pont a vers végén, akárcsak a / lírai Én, megkerülhetetlen”.

(MEDIA NOVA M, Dumaszerdahely, 2017)

PÁROS RECENZIO

Zentai László: *Mikor jön az öreg?*

MADÁR JÁNOS

Látomások testamentuma

Zentai László *Mikor jön az öreg?* című kötetéről és erkölcsi intelmeiről

Az *ARS* című országos költői antológia (1982) pályakezdő, fiatal lírikusok írásaiból válogatott. Ez a gyűjtemény elsősorban a *Magyar Ifjúság* hasábjain megjelenő szerzőket mutatta be néhány vers kíséretében. Itt találkoztam először Zentai László nevével, alkotásaival. Mint pályatársak – ennek a közös antológiának köszönhetően – aztán megkülönböztetett tisztelettel figyeltük egymás további lépéseit, irodalmi sikereit. Tekintetem egyre inkább a *Soproni Füzetek* sorozat felé irányult, ahol gyakran megjelentek versei és prózai írásai. Nem véletlen, hogy ez a táj – a szülőföld, a szűkebb haza – ihlette elsősorban pályája elején. Így természetes volt az is, hogy a *Soproni Füzetek* – mint gyakorlatilag az egyetlen fórum a közvetlen közelségben – adott teret és lehetőséget Zentai László verseinek, prózai írásainak. A rajban repülés szándékával 1962-ben megalakult Soproni Fiatalok Művészeti Kollégiuma által teremtett fórum nagyon rövid időn

belül egy szellemi közösségbe terelte az ottani pályakezdő fiatalokat és az idősebb alkotókat. Már a hatvanas évek közepétől-végétől Bócsa Balázs kitűnő költő és szervező vezetésével rendszeresen megszólaltak az itt csoportosuló írók, költők, képzőművészek, zenészek.

Aztán Zentai László verseit és prózai írásait egyre gyakrabban lehetett olvasni egyetemi, megyei lapokban, illetve folyóiratokban, mint a *Dumatáj*, a *Somogy*, a *Napjaink*, a *Műhely*, az *Életünk* stb. Az igazi áttörést, bemutatkozást a *Kökényhasú ég alatt* című első önálló verseskötete hozta meg, amely a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában jelent meg 1989-ben. Cs. Varga István a következőket írta erről a könyvről: „Zentai a kötött versforma tradícióit programszerűen vállalja. Ez a jellegadó ismérv szinte az egész kortárs magyar költészetben is differentia specifica-t jelent, annyira ritka, szinte egyedülálló, különösen Zentai nemzedékében. (...) Zentai konkrétságra, tiszta képalkotásra, a gondolat plasztikus megfogalmazására törekszik. Mélyen tiszteli a versformát, jó az arányérzéke” (*Soproni ének*).” Ha most újra kézbe vesszük Zentai László első önálló kötetét, azonnal észrevesszük és igazoljuk Cs. Varga István pontos megfigyeléseit. A formai, nyelvi, versszerkezeti építkezésen túl – azonban – rögtön megvillan előttünk az az éles, valóságközelí és erőteljesen szociális érzékenység, amely Zentai László emberi és alkotói minőségének legfontosabb elemei. Nem véletlen, hogy már nagyon fiatalon a társadalmi problémák felé fordult és közéleti szerepeket vállalt.

A köz ügyeinek és állapotának folyamatos figyelőjeként, elemzőjeként aztán versei és prózai írásai megteltek erőteljesen szociografikus hangvételűekkel. Kórkép az emberi kiszolgáltatottságról, a szegénységről, a vidékiség kétségbeejtő állapotairól. Egyre sürgetőbb, leleplezőbb és kíméletlenül perlekedőbb verseket, esszéket, tanulmányokat kezdett írni. Az igazságra, az igazságosság fontosságára próbálta felhívni a figyelmet. A már-már elviselhetetlen problémahalmazt egy hatalmas hegyhez, toronyhoz hasonlítottta esszéiben. Problémafeltárásait mindig – tényekkel, statisztikai adatokkal is alátámasztva – jobbító szándékkal tette közzé. Reménykedve, hogy az átlagos magyar családok és – különösen – a szegénységben élő kisemberek családjának sorsa jobbra fordulhat. Nem véletlen, hogy rövid idő alatt – ebben a témában – hatalmas mennyiségű írás gyűlt össze Zentai László tollából. *A csúcsok megközelítése* címmel adta ki esszékötetét (Xénia Kiadó, 1995). A fönt és lent, az igaz és hazug, a szegény és gazdag, a tisztesség és tisztességtelen – folyamatos ütköztetéseit hordozzák ezek az írások, amelyekből joggal érezhetjük ki az élet-halál feloldhatatlan ellentmondásait. Már itt – ezekben az esszéikben – megfogalmazódik az a kérdés Zentai Lászlóban, hogy: *Mikor jön az öreg?* Ez a kérdés – kérdéskör –

azonban még a *Kökönyhasú ég alatt* című verseskötetben és *A csúcsok megközelítése* című esszékötet darabjaiban kimondatlanul van jelen, amit az elviselhetetlen élet megaláztatásaiban; a szegények, idősek, betegek tér-idő dimenzióiban láthatunk, érezhetünk.

Meddig élhet így az ember? – fogalmazta meg számtalan munkájában Zentai László, amelyekről Adonyi Sztancs János újságíró a következőket írta: „Sokan szóvá teszik, hogy a magyar sajtó az elmúlt évtizedben nem végzett el egy nagyon fontos feladatot. Nem tárta fel, hogy valójában mi is történt az országban. Ha és amennyiben az újságírásnak az a feladata, hogy tükröt tartson a társadalomnak, akkor túlnyomórészt homályos és töredezett tükör az, amit a zsurnaliszta szakma állított az emberek elé az eltelt időszakban. Zentai Lászlónak sikerült kifényesítenie egy kis darabkát a tükörből. Szorgalmasan írta lényeglátó, tényszerű cikkeit. Nem egyszer elsőként publikált a magyar sajtóban olyan elemzéseket, amelyek a legfrissebb adatokkal voltak alátámasztva. Következtetései máig megállják a helyüket.” Adonyi Sztancs János – aki nemrég hunyt el – maga is költő, író, újságíró volt; nagyon pontosan érezte Zentai László indíttatását és perlekedéseit. Az előbbieken idézett méltatás – tulajdonképpen – átvezetés Zentai László első két könyvének diagnózisai és a *Rendszerváltó gazda(g)ságunk* (Grafit Kiadó, 2000) között.

Ez a könyv – amely Zentai László harmadik önálló kötete – erőteljesen a publicisztika felé hajlik. Már az egyes írások pusztán címei is a hétköznapi élet problémáinak kérdéskörét jelzik: *Lakni pedig kell, Cinkeos összekacsintások; A mezőgazdaság gyengélkedik; Csökken az állattartási kedv; Kevesebb kalászneggett 1993-ban; Hatékonyabb vagyonvédelem kellene; Négy év a szociális piacgazdaság felé; Árhullám van, árhullám lesz; A bérlakásokban is élni kell; Magyarország 2010-ben; A középosztály lejjebb csúszik; Robogó árak, infláció; Drámai népességfogyás, öregedő társadalom; Elszegényedni, ahogy az árak kúsznak...; Károkozás a lelkekben; Fantomok, vállalkozók; Szétszakadó társadalom; Isten veled gyed, gyed, családi pótlék!; Elvonás, elvonás, elvonás; Az elérhetetlen léthátár; Létfelmentés békeperspektívából; Milyen (nem) lesz az új nyugellátás?; Nyugdíj-reform – kérdőjelekkel; Közteherviselés – magyar szemmel; Harmadik utas privatizáció; Életviszonyokhoz igazított adóreform?; Családok szigorfóliázva; Nyugdíj: számolva jó; Egy bankkonszolidáció anatómiája; Elkótyavetyélt gazda(g)ságunk. A társadalmi problémák labirintusa, a már-már megoldhatatlan feladatok halmaza hihetetlen türelmetlenséget és lázadást jelentett (jelent) Zentai László számára. Mint köztisztviselő, a Szociális és Családügyi Minisztérium főosztályvezetője, társadalomstatisztikus közvetlenül belelátott (belelát) a túlkapasokba. Ahogyan Adonyi Sztancs János írta a *Rendszerváltó gazda(g)ságunk**

ságunk című könyv fűlszövegében: „Amint a könyvben található munkák is bizonyítják, főként gazdasági témákkal foglalkozott. A ténszerűségből nem engedve, megpróbált mindent emberi oldalról megközelíteni. Például: Hogyan érinti a költségvetés, az adótörvény módosítása, a korrupció az átlagos magyar családot, a kisembert? (...) Szociális érzékenysége terelte a társadalmi-gazdasági publicisztika irányába. Igazából egyetlen kérdés izgatta: Mi lesz azokkal, akik nem lettek nyertesek a rendszerváltozásnak?” Zentai László – mint jogász, közgazdász, író, költő, szociográfus, szociológus, társadalomkutató – rendkívül összetetten, árnyaltan látja azokat a problémákat, amelyek veszélyeztetik a magyar embert, a magyar családokat. Ezen belül az öreg, beteg, elesett és kiszolgáltatott embereket. És a gyerekeket... Mert számtalan versében és prózai írásában a gyereket jelöli meg mint a jövő egyetlen reményét. Zentai Lászlónak is van családja, vannak gyermekei. Mint költő és alkotó ember ő is naponta átéli a létezés örömeit és bánatait. Nagyon jól tudja – és hirdeti – hogy az életet védeni kell, mert az élet elveszithető.

Erről a félelemtől, féltésről és felelősségről tudósít bennünket – olvasókat – Zentai László a *Porban aranyrögök* című, válogatott és új verseket tartalmazó kötetében (Gyöngyharmat Kiadó, 2007). Itt újra a költő szólal meg. A korábbi verseiből való válogatással és az új versek közzétételével élénk tárja azokat az „aranyrögöket”, amelyek – a metaforák áttételeivel – egyszerre jelenthetik a szeretetet, a reményt, a békés életet, a megmaradást. A szavak evidenciája és a bűvópatakként jelenlévő sejtelmesség olyan társadalmi mondanivalókat mozgósít, amelyek szociális pátoosszal és látomásos eredetiséggel párosulnak. Nem túlzás, ha – Zentai László verseit és prózai írásait olvasva – Babits Mihály félelmetes víziója, látomása is megjelenik előttünk. Az ember halála, a nemzethalál...

Mikor jön az öreg? (Grafit Public Kiadó, 2017) – rejtelmes, titokzatos, mégis pontosan kiérezhető ebből a kérdésből, hogy ki is ez az öreg. „Mindenképp időben el fogok jönni! Egészen biztos, hogy senkit sem fogok itt felejteni, egyetlen élőlény sem maradhat örökké ezen a földön, mert ez a dolgok természetéből következik. Ha megszülettetek, meg is fogtok halni! Ez alól nincs felmentés, nincs lehetőség fellebbezésre!” – hallotta álmában, s mintha a tálalószekrény üvegvitrinjéből jött volna a jeges, kísérteties hang. Látta Leonardo da Vinci öregkori arcát, ahogy a szentenciát lassan, tagolva mondja, a szája nyugodt, a tekintete beletörődő, megfontolt, több mint atyáskodó, hullámos ezüsthaját félelmetesen fújja a szél. A könyv hátsó borítóján is olvasható látomás minden bizonnyal az író látomása, hiszen a terjedelmes gyűjteményben olyan novellák sorjáznak, ame-

lyek az élethez való görcsös ragaszkodás felfokozott állapotát, tébolyát is hordozzák. Az álmából felriadó ember, Jenő – aki maga az író is lehet – már régóta érzi az egyén és a közösség kiszolgáltatottságát, folyamatos veszélyeztetettségét. Ebben az őrlődésben, riadt állapotban az író nagyon pontosan megteremti azt a színteret, amely elégséges feltételt szolgáltat az ember, a család, az ország állandó veszélyeztettségének fölmutatására. Valós félelmeket fogalmaz meg Zentai László, amelyek – visszatérve a címadó novellára – az élet–halál kérdéskörét állítja középpontba olyan módon, hogy egy családi környezetre szűkíti le az állandó veszélyt, az elmúlás kegyetlen pillanatait. Megrázó ebben a novellában az is, hogy Jenőtől kölcsönkérte a felesége a kocsit és Irma frontális ütközés áldozata lett. Ez az a tragédia – jelképes tragédia –, amely a legkisebb közösséget, a családot teszi tönkre, aztán egyre nagyobb közösségeket, végül egy országot, nemzetet... Döbbenetes, megrázó erejű írás, amely áthatja a teljes könyv anyagát. A többi novella – *Abortusz meg egy üveg konyak*; *A gombos keresztapa*; *Kovács és a gyerekek*; *A Hivatal – az kérem*, *Hivatal*, valamint az „*Akkor inkább gumit sütök*” szintén veszélyekhez, tragédiákhoz kötött írások. Mindmind életrajzi vonatkozású, amelyekben ugyancsak az író élete, életrajza húzódik meg. A történelem, a történések alakulása és alakítása középpontjában mindig az erkölcsi értékek őrzése kap nagy hangsúlyt. Nem mondhat le az ember arról a kincsről, arról a tisztességes örökségről, amelyet őseitől kapott – vallja az író. Ez a vallomás az *Abortusz meg egy üveg konyak* című novellában a végzetes és jóvátehetetlen tettek könyörtelenségében, örökös büntudatában; *A gombos keresztapa* megélhetési kényszerében; valamint a *Kovács és a gyerekek* kórházi szenvedéseiben és az örökbe fogadásban fejeződik ki. A *Hivatal – az kérem*, *Hivatal* című novella a bürokrácia útvesztőiről és hatalmáról; míg az „*Akkor inkább gumit sütök*” két tehetséges fiatalember – Szandaváry és Bornemissza – költői indulásáról és tragédiájáról tudósít bennünket.

Mikor jön az öreg? Immár sokkal jobban érezzük a kérdőjelbe zárt veszélyt, tragédiát is, mert a címadó novellán túl látjuk a könyvben szereplő többi írás filozófiai átlényegülését, egyneműségét. Valamennyinek közös indíttatása, szervező ereje a történések kiszámíthatatlansága, tragédiája, de a túlélés, a felülemelkedés lehetőségének keresése is. Az élet és a halál állandó szembenállása, amelyben az idő – mint kérdőjel – folyamatosan jelen van. Mikor? Mindez – mint az életünket minden viszonyulásában meghatározó dimenzió – nyomasztóan hathat ránk, ha nem tudjuk ellensúlyozni. De mivel?! Erre is ad útmutatást az író. Zentai László – verseiben és prózai írásaiban egyaránt – a természet és az ember romlatlan álla-

SZEMLE

---

potára, az erkölcsiség törvényeinek tiszteletére irányítja figyelmünket. Sarkady Sándor soproni költő hetvenötödik születésnapján – néhány évvel ezelőtt – Zentai László így összegezte legfontosabb intelmeit: „Sarkady Sándor embersége és költészete azt a tanítást hordozza, hogy embernek, emberségesnek kell maradni minden körülmények között. Az emberszeretet mellett a hazaszeretetre is nevel Sarkady Sándor. Költészete és élete annak követendő példája, hogy az értékek megőrzése és az emberség, a mások szolgálata a legkegyetlenebb időkben is lehetséges, mi több, kötelező...”. Igencsak megfontolandó figyelmeztetések.

Zentai László *Mikor jön az öreg?* című kötete és erkölcsi intelmei rendkívüli tanulságokat jelenthet számunkra. Elbeszélései és eddigi írói, költői, emberi tapasztalatai olyan irányokat jelölhetnek ki valamennyiünknek, amelyek segítenek nekünk a közvetlen és tágabb környezet értékeinek megőrzése érdekében. Az időbe zárt élet legfontosabb értékeinek megőrzéséért: mint a szerelem, a család, haza... Egyik versének indító soraiban így összegzi mindezt:

ODA A VÉGTELENBE

– Egy fénykép hátlapjára –

Mondhatsz elhagyottként elevennek
szívem egyetlen menedéke.
Mondhatsz szertelen villanásnak
szívem egyetlen rikkánása,
és mondhatsz mindennek
aminek gondolsz, aminek vélsz –
csak hagyjál magadban nekem
egy picike messzeséget,
egy fájdalmas menedéket.
Vagy dobj már végleg el!
Igen, adj a jeges feledésnek,
ahol Véled tán örökre
megpihenhetek.

A vers nyelvén megfogalmazott hűség és szeretet az elmúlással viaskodik. Ugyanakkor egy békés belenyugvás is kiérződik a sorok közül. Ez a csendes rezignáltság magában hordozza azt az emberi, költői, írói tapasztalatot és reményt, amely a teljes élet megélésének lehetőségét is feltételezi. Csak így van értelme az életnek, a halálnak...

DRESCHER J. ATTILA

A széppróza esélyeiről és az olvasás öröméről

Zentai László *Mikor jön az öreg?* című új kötete kapcsán

Az apropó

Amikor kezünkbe vesszük az immár ötkötetes szerző eleddig utolsó könyvét, megtapogatva a jóféle kemény kötést és a ma extrának minősülő, azonos tipográfiájú papírborítót, felötlük bennünk a klasszikus könyvi világ jóféle öröme, immár e-könyvtárak hőskorában, ahol az „el- és hozzáférés” a lényeg, csak éppen a könyv és a vele való rituális (nem virtuális!) találkozás élménye veszik el. Mindez vonzó tisztaságú fehérbe csomagolva, s az irodalmi komilfó érzetét a kellemes, zsebkönyv felé tartó, tehát praktikus könyvméret csak fokozza, hogy a pompás, szemnek jólesően elegáns Bookman Old Style betűtípust már ne is emlegessük. De hát mindez még a külsőn mezejeje, az alkotó mindezen túl és felül leledzik, mert itt ő az ’isten’, a könyvi világ alkotója, el- és kibeszélője (nota bene a kötet alcíme *El- és kibeszélések*, ami igazán szellemes megjelölés, akár a kötetbe felvett kispórák ’szüzéseje’ alapján is), vissza- és megemlékezője, ama kellemes olvasói tapasztalattal, hogy ez az – ötvenes – generáció nagyon tud/ott írni...

Néhány szó a prózáról és a műfajról

Ha kicsit eltűnődünk a prózáról – nevezzük most szimplán kötetlen verbális formának –, s nem is intő előzmények és közeg nélkül (gondoljunk csak az internetnek a 90-es évek elején történt felbuklására, majd rohamos elterjedésére s ezzel összefüggésben a printirodalmat fenyegető világvége-jóslatokra), emellett a valamiért mindig jobban becsült magyar lírához képest a (szép)próza mindenképp többes kihívásnak van kitéve s több olvasási-emésztési időt is vesz igénybe. Ráadásul a Thomas Mann-i regényvilágból jól ismert diszkrépancia külső és belső idő, azaz elbeszélési és valós idő időtechnikai kezelése között csak nehezíti sajátos helyzetét. Logikus következtetésnek tűnik, hogy ezt a nem csupán látszólag hátrányos helyzetet csakis színvonalas és figyelembéklyózó epika bírhatja le, prózát írni amúgy is nehezebb, mondja egy nagyon őszinte pillanatában a németek egykor

megfellebbezhetetlen szavú költőfejedelme, a mindent tudó Goethe. Miért ne hinnénk neki, aki mindhárom műnemben máig maradandót alkotott.

Nos, ha mindezek tudatában vizslatjuk a prózai-epikai, tehát elbeszélő irodalmat és adott szerzőjét, azt is azonnal látjuk, hogy aki epikus kalandra adja a fejét, a megítélés veszedelmes viszonyai közé kerülhet. Innen ered egyéb klasszikus dilemmák sorozata is. Mennyiségi megközelítésben novella, elbeszélés (ezek sem teljesen szinonim fogalmak, tudjuk), kisregény, regény és valamely alfaja lehet a vizsgált alkotás műfaja, de szerkezeti és mesefüzési szempontból is elkülöníthetők a besorolás lehetséges műfajai, pl. ugyanúgy elbeszélés vagy novella, esetleg kevertműfajúság szabaddabb keretei szegélyezik az elbeszélés menetét. Tartalmilag: mit akar elmondani s mit kihagyni a szerző a szabályozott történetből, s itt máris visszajutunk a már emlegetett man-i valós idő-elbeszélési idődilemmához. Szögezzük is le, hogy a novella kötöttebb, poentírozó jellege és a hagyományos elbeszélés között beltartalmi és szerkezeti különbségek is mutatkoznak, s ha ezt a szerző figyelmen kívül hagyja, óhatatlanul hiányérzetet kelt és hagy még az elméletileg felkészületlen olvasóban is.

Szerző és műve

Zentai László bizonytal tudatában van mindeme, zátonyban gazdag verbális közegnek és befogadói igénynek is. Ez a jó humorú, hatvanas éveit taposó, ős hajú fiatalember a számok szürkének vélt világából érkezett az irodalomba, magasnak tekinthető közszolgálati álláshelyek mellett művelt szépírói-költői tevékenységével. „Kiegészítő sport”? A lelki érzékenység elfedett rétegeinek lefejtése, visszamentése a hétköznapiokból és a múltból? Rejtőző író más kulisszák mögött? Bármelyik is, a többféle műfajban való bátor megmártózás: versek, esszék, „össznépi” publicisztika s most a par excellence epika is jelzik, hogy az írni tudásnak nincsenek műfaji határai vagy akadályai, ha közérdekű mondanivalóval rendelkezik az ember s nincs híján a mesterségbeli tudásnak sem.

Az íróvá érés-érlelődés 5–7 évente megjelenő kötetek ’igazolójának jelentésével’ jól jelzi az utat, ami persze olykor esetleges, több körülménytől befolyásolt ciklusú és témafüggő is. A pályát szemlélő hivatásos olvasó tükrében itt egy mind fajsúlyosabbá váló írói oeuvre bontakozik ki, s a hangütés egyszerre hagyományokra épülő, de újrafelfedező is, miközben az ábrázolt emberi minták jól körülhatárolható tartalmi s értékvilágot sugallnak.

A kötet címdali borítóján Csontváry Kosztka magányos cédrusára emlékeztető, szélfűtfa „vezeti fel” a hangulatot, ami az – alkotói – magány és csend szimbóluma is lehet, azaz a szükséges elmélyülésé, melyben az em-

ber, hangsúlyozottan a megfigyelő-ábrázoló művész, magára marad emlékeivel, ha reálisan akar visszamenteni a múltból fontosnak tartott élményeket. Ugyanakkor a kötet hátsó borítójára ugyanazon társművészethez tartozó szellem-óriás, a nagy reneszánsz piktor, Leonardo da Vinci szájába adott idézet került, a menthetetlenül bekövetkező halálról való elmélkedéssel, vélhetnénk: keretül. Nincs felmentés s nincs menekvés, hallik ama novella hősnének álmában, egyszerre kiábrándító és beláttató békítésül...

Csakhogy található egy másik „felvezető” idézet is – a könyv elején, még a belső címoldal előtt –, aminek nyilván így külön hangsúlyt kíván kölcsönözni a szerző, jelesül az ógörög Epiktétosz Kézikönyvecskéjéből, amellyel viszont – tartalmi-filozófiai okokból – halk vitája van az elemzőnek. Szabadság–kötöttség természetéről és példáiról esik szó, melyek idézetbeli indoklása – meglehet: az idő és kor meghatározottságában, ám mai szemmel mindenképp eltérően – zavarba hozó, s őszintén szólva nem is feltétlen találjuk műbeli motivációját, viszont az alkotó és múltbeli aláme-rülése bizonytalanságot megengedi azt a fajta tudattársítást is...

A kötet hat hosszabb – s hosszbeli mutatóik meg a szerzői megjelölés miatt is inkább elbeszélésnek tekinthető – epikai egységet tartalmaz, közülük a címadó az utolsó és nem a leghosszabb. Talán érdekes vizsgálati szempont lenne annak tüzetesebb elemzése, hogy mi a kötet címül kiemelt cím/ek szerzői indoka, miként az is, hogy különböző terjedelmű kisprózák (főként a közel 50 oldalas *A gombos keresztapa*, de két másik írás is 40 oldal körüli) hosszukkal arányos súlyúak-e mondanivalóban, gondolatfűzésben. Az elemző nem hallgathatja el azt a talán szubjektív megállapítást, hogy minden teoretikus és objektivitást előíró megfontolás mellett és ellenére a kötet sorrendben első írása tette rá a legmélyebb benyomást, noha bizonyos fenntartások maradtak benne, éppen a vállalt „kibeszélés” nyíltsága okán, s ezen most nem a szerző műből való lehetséges kibeszélését értjük, hanem emberi titkok, intimitás formális, bár a műegészben megrázó megsértését... *Az Abortusz meg egy üveg konyak* (alcímében is jelzetten – *második olvasatban és 40 évvel később* –) újabb lelki szűrő és visszaemlékezés terméke, ekként az emlegetett kibeszélés sejtelve végképp nem indokolatlan részünkről. Egy ifjúkori tétova, bár mély szerelem kegyetlen küzdelme a körülményekkel és a belső bizonytalansággal, melyet a mai érett férfi utólag is ambivalensen él meg: egyszerre vágyakozóan ellágyuló és csaknem cinikusan könnyörtelen. Igen, ahogy tárgyilagosan bele is írja az önmagát elmarasztaló jelzőket: végzetes, jóvátehetetlen és kegyetlen, amit tett: „*Mintha kitörölhetetlen nyomot hagytak volna az életemben, mintha újra meg újra szembesítenének akkori önmagam-mal... ...Talán ez a büntetés, talán ez a feloldozás. Nem tudhatom, s talán nem is*

akarom tudni...” Judit története egy szinte már mann-i értékű pszichológiai elemzés önfaggató-kínzó kiírása a megélt múltból, és ez az írás utóhangszerű betétével már a lélektani novella műfaja felé mutat.

A futólag már említett leghosszabb írás, *A gombos keresztapa* elsősorban arra példa, bár kevésbé izgalmas, mint a Judit-émlék, hogy mennyire pontos, milyen erős leíró Zentai, miközben kicsit túlírt talán az elbeszélés a pontosságra törekvés ódiума miatt, bár valamelyest ludas lehet ebben a tördelés bizonyos fokú monotonosága, nota bene hiánya is. Kétségtelen, hogy – nem is rejtett módon –, ebben az elbeszélésben is jelentős mértékű a saját életből merített-vett személyesség, történeti és szóalaki egybeesés, egyúttal a hitelesség-hitelesítés fokmérőjeként is. Nagyon elevenen élhetnek az emlékező lelki fotóiban a gyermekkori élmények, annyira pontos és intenzív a leírás-ábrázolás. Számos, az akkori történelmi korszakot megidéző, helyi értékű utalás vagy említés, aki nem saját életéből ismeri ezeket, a hiteles atmoszféra miatt eligazító benyomásokat szerezhet a szövegből. Pesti utcaképek és precíz topográfia mellett egy „orrügy” története is az örökharaggal végződő keresztszülős elbeszélés.

Kovács és a gyerekek címmel tárul elénk a kötet harmadik írása (újabb gyermek-tárgy és látásmód, ha úgy tetszik), melyben görög tengerparti emlékek sorjáznak elő, s nagy lelemény nem szükséges ahhoz, hogy beazonosíthatók legyenek a szerző saját mediterrán élményeivel. Pár utalás elárulja már, hogy mely kor- és életszakaszból datálható a történet, pl. ímél, hírportálok, krétai idő szerint... Mann olaszországi turista élményeire rímel itt Kovács Lóránt „köztisztületnek örvendő magas hivatalnok” és „kétdiplomás tintanyaló” hellászi élménysora és figyelmes leírása a rácsodálkozás apró örömeivel és bölcsességgel vegyes új tapasztalataival. Az önleírás vagy bizonyos életrajzi beszűrődések itt is könnyen felfedhetők, életkorban van csupán eltér(it)és, úgy két-három évtizednyi. És ugyanitt szökik be a történetbe a szülőváros, Sopron is, meg az elköltözés a nagyvárosba, a legnagyobbba, s nem egyetlen előfordulásként az aktuálpolitika a szerző-főhős elvi alapú elfogultságaival. Az emlékező alkotó idősíkváltásaival az olvasási élmény is moziszerűvé válik, idősnittek közvetítik a történet másik sávjában való folytatását, vagyis a kilépést a megelőző emlékezésből, miközben – írói aspektusból – ez kettős emlékezés, hiszen a keret maga is visszaemlékezés, múlt. Sajátos módon itt is találkozunk orvosi beavatkozással, csak ez nem a másik elbeszélés gyermekkori orrbeavatkozása, hanem az érett férfi ágyékcsigolya-műtétje, a részletek elképesztően precíz leírásával. A legjellemzőbb részlet viszont egyszerre vall az emlékező és szerkesztő író viszonyulásáról az időhöz: múltjához. „Kovács már alig

várta, hogy újra visszamenjen vagy harminc-harmincöt évet az időben.” Részletezőbb ismertetés helyett s tematikus összefoglalásul azt mondhatjuk: ez az elbeszélés egy középkorúnak tekinthető pár gyermektelenségének és a gyermekek utóbb szerencsétlen kimenetelű „pótlásának” párhuzamos szerkesztésű, hullámzásaival már-már izgalmassá varázsolt története, melyben nem könnyű és nem kötelező eldöntenünk, mi (ön)életrajzi, s mi nem. A kettős időszerkesztés viszont fölöttébb sajátos hangulatú befejezést kölcsönöz az elbeszélésnek, csaknem átvált értékörző novellába...

„A Hivatal – az kérem, Hivatal”, s egy magasabb pályát befutott főhivatalnok írónak igazi terep. Ki lehet élni az ironikus/abb írói vénát, és kicsit mikszáthos felütéssel indít, ismételve a gyermek-motívumot is: „A Radványiék gyermeke nem akart hivatalnok lenni, már csak azért sem, mert az ősei évszázadokon keresztül apai ágon mesteremberekből, anyai ágon pedig grófokból és grófkisasszonyokból álltak.” Ennek az elbeszélésnek olvasása során jövünk rá ama írói jellemzőre, hogy Zentai mennyire kedveli a történelmi kitérőket és az események színesítő-tanulmányhozó felhasználását, mely többi írására s az események bonyolítására is jellemző. Ekként nemcsak országos história, de szerzői világkép is összeáll, melyből szereplői világnézeti jellemzésénfejlődésén túl históriához való viszonyulására és attitűdjére is következtethetünk. Régi, bevált módszer ez: a szereplők beszéltetése, cselekedtetése útján kifejezni a magunk jól alátámasztott felfogását, világképét és értékítéletét. Ebben az elbeszélésben található az az apró lírai gyöngyszem, mely vagy belecsempészett verszene (mint a német Eichendorff mihaszna-regényében a gyakori műfaji-műnemi váltogatás), vagy ügyes átvétel, mindenképp megérdemli az idézést: „Anyám szemé / Páros büszke csillag, / Paraszában / Kék virágok nyílnak.” Ábel története (nem a Tamási Áron-féle) szintén a kronológiai fejlődést követi, s másik hősünk sorsához hasonlóan, vidéki hivatalnokként, a csodált fővárosba kerül, olyan erények révén, mint szorgalom, munkabírás, odaadó lelkesedés, kapcsolatteremtő képesség, munkaszeretet és hűség. A komoly/abb karrier lehetőségét pártos megfontolások csábítása miatt elutasító fiatalember a német közigazgatást tanulmányozhatja különböző tartományokban, előtte – jaj, be árulkodó – felsőfokú társadalomstatisztikusi szakképesítést szerezve, s innen már könnyű a beazonosítás a goethe-i „ezer alakba rejtőzhetsz” írói alteregója révén. A főhős szakmai és szellemi fejlődése innen már adekvát az íróéval, alig eltagadható személyes párhuzamokkal, így a szociális ágazatban tett kaland is, magas beosztásban. A mesemondás és az önéletrajziság állandó ütköztetése persze kívülállók számára talán fel sem tűnik, ám a szerzőt ismerő elemző nem tagadhatja el ráismeréseit... Számos lelkesítő példát találunk itt

SZEMLE

---

az értelmes hivatali munka területéről, miként elődei felelőtlen-gyalázatos hibáiról is értesülünk. *Az érdemeket nem a rang adja...*, hanem a tettek, sumázható a kicsengés, melynek jutalma büntető áthelyezésük volt...

A kötet utolsóelőtti darabja a különös *Akkor inkább gumit sütök* című írás, amelynek számos hangulatos eleméből megállapítható, hogy a szeretett Sopronban indul s zömmel ott is játszódik. A közel harminc oldalas elbeszélés a kisváros hajdani egyetemi életébe is bepillantást enged egy diákbarátság története révén s a Zentainál megszokott történelmi kulisszák támogatásával. Hőse Bornemissza Lajos, a tehetséges ifjú költő. A ma is működő, számos írástudót és képzőművészt útjára bocsátó művészeti kollégium mindennapjainak ábrázolása bizonyosan reveláció a valódi történetét is közelről ismerők számára, mely történetben az írói-költői tevékenység személyességet magába foglaló titkairól is értesülünk a hajdani ifjak s társak dialógusaiból. Társadalom, hatalom, művészet nagy kérdései állnak a viták középpontjában, hol elragadóan naiv, hol nagyon is tudatos szerepvállalással összekötve. Ez a vonulat a mai napig élhet az akkori szereplőkben, ószes fiatalokban... Direkt életrajzi megfeleltetésül álljon itt egyetlen egy idézet, ami mindkét költő útját (a történetbeli és a szerző élte kezdetét is) reprezentálja: „*A kultúrházyezetővé avanzsált és a helyi kocsmában felavatott költő a kollégiumban is megfelelt*”, utóbbin a hajdani-mai Soproni F fiatalok Művészeti Kollégiuma értendő... Egyetemi színpad, versgyártás- és leadás, zsúfolt nézőterek... a korszak nagy pillanatai..., s ez már nem csupán elbeszélés, személyes történet, hanem a kor hangulata is, melyből kinőtt a kultúra sok virága... A címlatolgatáskor feltett kérdés a mű végén kap választ, amikor az értelmetlennek tetsző-hatástalan „irodalmiaskodás” helyett inkább a jól fizető gumigyárbeli munka válhat dacos-valós megoldássá a szép remények helyett. A „zsoldosság” belesimuló árulása helyett. Ebben a prózai egységben még hangsúlyosabb szerepet kap a történetekben állandó szereplő s hangsúlyú feleség, az aktuális hősök társa és segítője, katalizátora, ami fontos tényezőnek tűnik az ouvre-ben is. S ebben az elbeszélésben – kivételesen – meg is halasztja hősét az író, az erőteljesebb kicsengés érdekében...

A kötetzáró és kötetcímadó elbeszélés, a *Mikor jön az öreg?* az egyik rövidebb írás ebben a csokorban, így felveti azt a kérdést is, hogy miért ez lett az összefoglaló és megjelölő felcím Zentai László könyvének címlapján... Talán mert ez indul a hátsó borítós Leonardo-idézettel, s ez tartalmazza azt a látomást, melyet Jenő nevű hőse átél egy izzadmányos éjszakán... Gyötrő apró bizonytalanságok között, s mégis a lélek erejével, meg imádtott asszonya segítségével (már motívumértékű szerepeltetése nem lehet feltűnőbb, s itt közvetlen magyarázatot is olvashatunk minderre), ismét

jól láthatóan életrajzi egybeesésekkel főhős és szerző között, a nyugdíj- és TB-ügyek világában, miközben egyre felrémlik az öreg Leonardo arca, álombeli mondatai... A kaszás üzenete? Vele vagy neki? „Mindenkéért időben el fogok jönni...”, koppannak a rideg és fenyegető szavak a dobhártyáján, s nem tud értelmes dolgot cselekedni. S mikor készen lesz végre a többször is elkezdett gépeléssel, leadandó tervvel, rendőrautó áll meg a ház előtt... Pár órája autójával elment asszonyáról hoznak – nagyon rossz – hírt. Leonardo éji jóslata? Másnak címezve...? Drámai fordulat ez, megrendültséggel, de fel sem fogott súlyával. S miközben valóban tömény dráma ez, éppen e kiemelt helyzetű írás kapcsán fogalmazunk meg apró kifogást, főként a lezárt-lezáratlan történet technikáját illetően, mely ezúttal talán az indokoltnál is szenvtelenebb, s kevésbé a választott főhős lelki tehetetlensége miatt, inkább a mű befejezésének kissé kidolgozatlan volta okán. Talán csak elvitte a figyelmet az ötlet, az álom jósolta végzetes fordulat. Talán a képzelt fájdalom... „*Adjátok vissza a feleségemet!*”

Lekerekítés

A nagy hagyományokkal rendelkező magyar prózának korunkban is szüksége van a Zentaihoz hasonló, kulturált előadásmóddal és értékes mondani-valóval rendelkező, jó tollú kismesterekre, akik nemcsak a prózai tüzet és tradíciót viszik tovább, hanem hidat képezve a klasszikus elődök és e mai középgenerációt követő ifjabb tehetséges nemzedék között, egyúttal egyéni szint is visznek korunk elbeszélő művészetébe. Last not least visszaállítják az olvasás iránti igényt és jogos nosztalgiát meg a hozzávaló kedvet.

Fordított benevolenciaként megjegyezzük még, hogy szerzőnk írói álarca mögött ott rejlik a „civil” tevékenység hasonlóképp humánus, érték-központú szándéka is: nem sokan tudhatják, hogy a közhivatalnok és főtanácsadó Zentai Lászlónak köszönhető a magyar nők 40 éves szolgálati viszony utáni kedvezményes nyugdíjazásának ideája, a magánpolgár és a tollforgató ember szimbiózisának lehetséges szép példajaként.

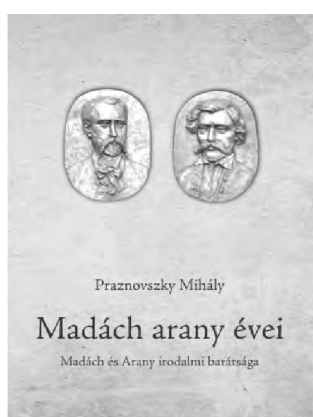
A kötet felelős szerkesztője a szintén kiváló tollú és nagy erudíciójú Zsiri László volt.

(*Grafit Public Kiadó, Budapest, 2017, 205 oldal*)

CSONGRÁDY BÉLA

Egy halhatatlan barátság tanújelei

Praznovszky Mihály: Madách arany évei

Amikor először olvasható volt a Palócföld 1991/2-es számában – majd még ugyanabban az évben a Kovács Sándor Ivánnal, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság akkori elnökével közös, „négykezes” formájú *Két költő egy székekén* címmel napvilágot látott könyvben – Praznovszky Mihály *Madách vendéget vár* című tanulmánya, biztosnak látszott, hogy a témának – Arany János és Madách Imre kapcsolata, irodalmi barátsága felidézésének – lesz folytatása. A 2006-os saját kötetben való közlés még nem volt annak tekinthető, mert gyakorlatilag megismétlődött az eredeti szöveg,

azonban a bő tíz évvel később, a közelmúltban megjelent *Madách arany éveiben* már egyértelműen beigazolódtott a feltevés, hiszen a szerző azon ismereteit publikálta, amelyekhez az utóbbi években tudatos, szisztematikus kutatásainak eredményeként hozzájutott, s amelynek egyik igencsak jelentős „összegző” hozadéka a 2015-ben megjelent *Madách Imre napjai a magyar irodalomban (1861–1864)* című kötet volt. Ráadásul az idej, a 2017-es esztendő – Arany János születésének kétszázadik évfordulója – kedvező háttérrel, ha úgy tetszik „hátszelet” – nyújtott ahhoz, hogy az emlékbizottság támogatásával, a Magyar Irodalmi Emlékházak Egyesülete kiadásában megjelenhessen e nemcsak tartalmában unikális, de külcsínében, tipográfiai megoldásaiban is figyelemre érdemes, a jubileumhoz és a két főszereplőhöz – *Az ember tragédiája* szerzőjéhez és pártfogójához – egyaránt méltó kiadvány. A Petőfi Irodalmi Múzeumban Arany-kiállítás látható, az országot – így Nógrád megyét is – úgynevezett Arany-busz járja be, hogy azok is megnézhessék a Toldi szerzőjének életét, kiemelkedő munkásságát szemléletesen, a mai kor igényeinek megfelelő színvonalon érzékeltető bemutatót.

Természetesen Praznovszky Mihály tisztában van Arany János pozitív személyiségjegyeivel, tekintélyével, a XIX. századi magyar irodalomban, egyáltalán az akadémiai tudományosság területén, a Kisfaludy Társaság-

ban betöltött kiemelkedő, mondhatni vezető szerepével, életművének jelentőségével, de számára mint Madách- (és persze ugyanilyen megszállott módon Mikszáth-) kutató számára nagyon fontos volt a kapcsolat másik oldalán álló, az irodalomba – s nemcsak a nemzetibe, hanem az egyetemesbe is – *Az ember tragédiájával* bebocsájtást kérő, eladdig kevésbé ismert költőre vonatkozó mondandó megfogalmazása is. Annál is inkább, mert – mint e kötet bevezetésében is, csakúgy, mint húsz év óta bármikor és bárhol, Budapesten és Veszprém megyében egyaránt – ezúttal is büszkén vállalja, hogy Salgótarjánban született, a helyi Madách gimnáziumba járt, s mikor nógrádi múzeumigazgató volt, a csesztvei Madách-kúria is felügyelete alá tartozott „... igazán nagy élmény volt abban a parkban sétálni, ahol annak idején a fiatal s boldog házaspár, vagy később, két évtized múlva Arany János járt. Közös a szülőföld, s ma már szülővárosomtól fél óra autózás után az Ipolyon átvezető Madách hídon ott lehetünk Sztregován. A kastélyban, a parkban, a síremléknél.”

Praznovszky Mihály új könyvét úgymond a végén kezdi: nevezetesen Madách Imre 1864. október 5-i halála alkalmával Arany János hetilapjában, a *Koszorúban* „U”-szignóval – amely minden bizonnyal Urházy György író, újságíró, politikust takarja – megjelent nekrológ rejtélyeinek elemzésével. A második – *Személyesen vagy postán?* című – fejezet már direkterben kapcsolódik Arany János és Madách Imre barátságához. Sokáig ugyanis az a nézet tartotta magát, hogy a Tragédiaköltő „csak” elküldte kéziratát a korabeli magyar irodalmi élet meghatározó személyiségének. Ezzel szemben Szontagh Pál – akinek Madách felolvasta a művét – ösztönzésére 1861 nyarán, amikor már országos hírnévű politikus lett, személyesen adta át a kéziratot Arany Jánosnak Budapesten, a Három pipa utcai lakásában. A nagy tekintélyű, elfoglalt költő, „irodalomvezér” az első betekintéskor dilettánsnak vélte az írást, de amikor újra kézbe vette, megtetszett neki és már az első színek láttán elragadtatással ír róla Tompa Mihálynak, majd magának Madáchnak írott levelében is dicsérettel szól róla, mondván „egy kevés külsimítással irodalmunk legjelesebb termékei között foglalhat helyet. Nem tudom, mi szándéka van Kegyednek a kiadásra nézve: én ohajtanám ezt a Kisfaludy-társaság útján eszközölni, a mi remélem sikerülne is. Ha ohajtom a Kegyed akaratjával találkozónék, akkor sorról sorra kijelölném a helyeket, hol – semmi esetre sem lényeges – változtatást gondolnék czélszerűnek, vagy belenyugvása esetén magam tennék rajta egyikét tollvonást, aztán bemutatnám a társaságnak... Becses válaszáat elvárom. Fogadja leghőbb üdvözlétemet a gyönyörért, melyet nekem műve által okozott, a fényért, melyet költészetünket deríteni hivatva van! Pest, sept. 12. 1861 rokonértelmű pályatársa Arany János.” El lehet képzelni, hogy mit érezhetett

Madách e sorok – „amelyek beemelik őt az írók közé...” olvastán – morfondírozik teljes joggal Praznovszky Mihály, s azt is megállapítja, hogy „ezzel megkezdődött az irodalomtörténeti jelentőségű levelezés Madách és Arany között. Ezek elemzése éppúgy fontos részét képezi a könyvnek, mint a Tragédia – mai fogalmazás szerint – „menedzselési” folyamatának érzékeltetése a társasági székfoglalóig – 1862. március 28-áig, és azután is már barátként, sőt munkatársként.

A következő, azaz harmadik személyes találkozásuk 1862. augusztus 7-éhez és Csesztvéhez köthető, de akkor több napot is – augusztus 12-éig – tölthettek együtt, tekintettel arra, hogy voltak Sztregován, illetve a nevezetes fürdőhelyen, Szliácson is. Madách – Praznovszky Mihály kutatásai szerint – pontosan megtervezett mindent. „Arany jöjjön Vácig vonattal, ott várja már őt a családi hintó...” Útközben a tudálékos inas, Pass András „kalauzolásával” megálltak Rétságon „villázni”, azaz reggelizni. Csesztvén az öcs, Károly és Szontagh Pál várta Aranyt, de hamarosan megérkezett Imre is. Sokat sétáltak, beszélgettek a kastély parkjában és ezt tették másnap Sztregován is, ahol természetesen Madách Imre édesanyja is a vendéglátók között volt, mint ahogyan három gyermeke – Aladár, Károly és Borbála – is. Érdekes azon feltevés, amely szerint Arany – a szalontai paraszt fiú – mintha zavarban lett volna a nagy múltú nemesi családdal való találkozás során. Miután a kocsi a tervezett indulás előtt sokat ivott, ezért egy nappal később, augusztus 10-én indultak Szliácsra, ahová Arany János egy kúrára érkezett. Különböző előjelű és hangulatú élményeiről Arany levélben számolt be barátjának. S itt kell megjegyezni – ahogyan a könyv szerzője is tette – hogy az egykori Pest fogadó falán 2006-ban a Mikszáth Kálmán Társaság kétnyelvű, Arany János és Madách Imre nagyméretű portréját tartalmazó emléktáblát helyezett el. A tábla szövege: „Szliácsfürdő vendége volt 1862 nyarán a két halhatatlan magyar költő.” Az emlékjelet ifj. Szabó István szobrászművész készítette. Egyébiránt a két bronzportré látható jelen kötet elegáns, Bucsy Balázs által tervezett címlapján is.

Praznovszky Mihály könyve *Az utolsó levél* című fejezettel zárul, s ebben már nyoma sincs a derűnek, hiszen Madách beteg, egyedül érzi magát Sztregován, a Tragédia sikere, valamint a különböző lapokban megjelent versei, egyéb publikációi – köztük az akadémiai értekezés – sem oszlatják el kétségeit. Arany nagyon elfoglalt s bár mindketten szeretnének találkozni, tervezték is, – legutóbb 1862. október 30-án, Budapesten, a Kisfaludy Társaság üléstermében látták egymást –, de erre Madách Imre 1864. október 5-i halála miatt már nem kerülhetett sor. „Nincs több szép, közös tavaszi nap. Marad a halhatatlanság s a halhatatlan barátság kettőjük számá-

ra.” Így fejezi be dolgozatát Praznovszky Mihály, de a *Melléklet* nem kevésbé fontos, értékes dokumentumokat tartalmaz. Ide került Madách, *Az Alföldön* című verse, amelyet Arany 1861 tavaszán visszautasított. Olvasható továbbá Arany 1861. szeptember 12-i levele, illetve beszéde, amellyel a Kisfaludy Társaságban 1862. március 27-én köszöntötte Madách Imrét. Kuriózumszerűek azok a levelek is, amelyeket Arany János a feleségének írt Szliácsról 1862 augusztusában. S az általános tudnivalók, jegyzetek elé mi más kerülhetett volna, mint az a nekrológ, amely 1864. október 16-án látott napvilágot Arany János lapjában, a *Koszorúban*. „Az ember meghalt, de a költő élni fog. Nagy műve örök emlék marad a sírján. Vajha barátai, kik oly közel állottak hozzá, mint Bérczy Károly és Szontagh Pál, hátrahagyott műveit mihamarább összeszednék és kiadnák. Hadd enyhítse vesztességünk fájalmát irodalmunk gazdagulása utolsó művével, (a *Tündéralommal*: Cs. B.), mely ha talán töredék is, bizonyosan méltó lesz *Az ember tragédiája* szerzőjéhez” – fejeződnek be a búcsúsorok.

A fentebb már elismerően említett Bucsy Balázs tipográfiája nemcsak a képmellékletek nagyvonalú beillesztését tette lehetővé, hanem azt is, hogy az oldalak széli széles margókat fontos információk közlésére jól kihasználhassa Praznovszky Mihály. Haloványan látható Madách kézírása, olvashatók Arany álnevei, de ide került a levélváltások pontos dátum szerint listája, valamint Arany javításainak – amelyeket a Tragédia kéziratán végzett – felsorolása is. A korrekciók 74,3 százaléka tekinthető helyesírási jobbitásnak, további 22,91 százaléka a technikai szerkesztést szolgálta. Ezekből következően a tartalmi módosítás az Arany-javításoknak mindössze 2,79 százaléka szűkül! A margószövegekből tudható meg a tiszteltdíj összege is. „Ezek szerint ez 327 forint 50 krajcárt ér. Madách nem tudta, tájékoztatja Arany, de a Kisfaludy Társaság alapítói díját felemelték 100 forintra. Az Akadémia tőkéjéhez 200 forintot fizetett be, s így nem-hogy nem kell Madáchnak pótolni az összeget, hanem még jön neki Arany 27 forint 50 krajcárral, amit tőle bármikor átvehet. (Ezért is jelent meg a lapokban a hír, hogy Madách, több társával egyetemben, alapító tag is a Társaságban.)” Ugyancsak figyelemre érdemes olvasnivalót kínál Greguss Ágost egyetemi tanár esztétának, az MTA tagjának, a Kisfaludy Társaság másodelnökének néhány mondata, amelyben a Társaság és a nemzet nevében „dicsekszik” Arany János és Madách Imre génuszával. Más értelembe és szempontból érdekes Madách egy „Azt üzeni neked jó Kazinczy apa, / Hogy kezedbe nem lant való, csak a kapa...” kezdetű rigmusának közzététele.

SZEMLE

A 2017-es Arany-évfordulóra, emlékévre megjelent Praznovszky-kötet maradandó ékköve a kollektív megemlékezésnek, a nemzeti önismeretnek. Hasonló felbecsülhetetlen értékű kiadványok remélhetően születnek majd 2023-ban is, amikor – Petőfi Sándor kétszázadik születésnapja mellett – Madách Imrét is éppen ebből a különleges alkalomból ünnepelhetjük majd országszerte, de itt Nógrádban, szülőhelyén, szellemi örökségéhez méltó kultuszának helyszínén egész biztos.

(Magyar Irodalmi Emlékházak Egyesülete, 2017)

SZERZŐINKRŐL

- BALÁS RÓBERT (1963, Salgótarján) újságíró. Felelős szerkesztője és munkatársa volt a Nógrád Megyei Hírlapnak, 1995-től a Nógrád Megyei Krónika szerkesztője, 1997-től a Nógrádi Hét főszerkesztője, 1999-től az American Hungarian Panorama felelős szerkesztője volt. Jelenleg az Amerikai–Kanadai Magyarság szerkesztője és a Tarjáni Városlakó magazin főszerkesztője. Tucatnyi kötete egyéni és társszerzője.
- CSONGRÁDY BÉLA, DR. (1941, Hatvan) Madách-díjas közíró, szerkesztő, középiskolai tanár. A Nógrád Megyei Hírlapnak 1996-tól 2002-ig volt a felelős szerkesztője. Évek óta szerkeszti a napilap Kultúra rovatát. A Madách-hagyomány Ápoló Egyesület elnöke, több ciklus óta tagja a TIT országos elnökségének.
- DRESCHER J. ATTILA (1950, Sopron) író, költő, nyelvész. 1975-től tudományos publikációi mellett számos szépirodalmi alkotása jelenik meg, kezdetben helyi, megyei, majd országos lapokban. Évekig a Dunatáj (Új Dunatáj) szerkesztőbizottságának tagja. 2003–2007 között a Márton Áron Szakkollégium főigazgatója, sok intézményi és a határon túli magyarsággal foglalkozó kiadvány szerkesztője, kiadója.
- FELLINGER KÁROLY (1963, Pozsony) felvidéki magyar költő, helytörténész. Jókán él. Tagja a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának és a Magyar Írószövetségnek. Több mint harminc önálló kötete jelent meg. Verseskötetei fordításban románul, oroszul, spanyolul, törökül, franciául, angolul, németül, szlovákul is napvilágot láttak. 2016-ban Madách-nívódíjat kapott.
- FILIP TAMÁS (1960, Budapest) költő, szerkesztő, a Dokk.hu művészeti vezetője, a Magyar Írószövetség választmányának tagja. Kilenc kötet szerzője. Ez évben József Attila-díjjal ismerték el munkásságát.
- JÓNA DÁVID (1968, Budapest) médiateanár, újságíró, operatőr, az Art'húr kulturális, művészeti lap alapítója, szerkesztője, a facebookon az Art'húr Irodalmi Kávéház főszerkesztője. 17 évig tanított a zsámbéki főiskolán. 2016-ban jelent meg *Az élet szíve* című könyve.
- KALÁSZ ISTVÁN (1959, Budapest) író, tanár, szerkesztő. Prózát, cikkeket, forgatókönyveket ír. Folyóiratokban publikál, több antológiában szerepelt. Több önálló kötete jelent meg. Dolgozott a televízióknak, közösségi rádiót vezetett. Stuttgartban, Budapesten él.
- KÁLLAY KOTÁSZ ZOLTÁN (1969, Budapest) szépíró, közíró, szerkesztő, műfordító. Éveken át emberi jogi aktivista, majd szociális segítő volt. A Napút Online folyóirat főszerkesztő-helyettese, a Műpártolók Egyesületének elnöke. Legutóbb megjelent kötete: *Egy buddhista csögdöngnök jegyzeteiből* (álhaikuk, Napkút Kiadó, 2017).
- KEREKES ENDRE LÁSZLÓ (1994, Miskolc) a Miskolci Egyetem BTK magyar-történelem szakos hallgatója. Jelenleg járványtörténeti kutatásokat folytat. Legutóbbi publikációja a magyarországi nemzetiségi törvények történetét foglalja össze. A miskolci megyei könyvtárban „Zenetörténeti előadások” címmel előadássorozatot tart.
- KOVÁCS KRISZTIÁN (1984, Balassagyarmat) történész. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának doktorandusza. Fő kutatási területei: Ráday család birtoklástörténete, a paraszti családok története, a 25-ös losonci gyalogezred története, Nógrád megye 16–18. századi története.
- MADÁR JÁNOS (1948, Balkány) író, szerkesztő. A Kelet Felől című folyóirat alapító főszerkesztője, a Muravidék, a Magyar Múzsza és az Új Tanú folyóiratok szerkesztője. A Rím Könyvkiadó vezetője, a Magyar Újságírók Közösségének alelnöke, a Magyar Írószövetség választmányi tagja. Eddig kilenc önálló könyve jelent meg.
- NAGY JUDIT ÁFONYA (1985, Ózd) költő. Egyetemi tanulmányait a Miskolci Egyetem magyar szakán végezte, de betekintő jelleggel volt történelem és egyiptológia szakos is Budapesten. 2006-tól a FISZ tagja, több folyóiratban és antológiában szerepelt már. Jelenleg Balassagyarmaton él.

- PÁLFI ÁGNES (1952, Budapest) költő, tanár, szerkesztő. Öt verseskötete és két tanulmánykötete jelent meg eddig. Szerkesztett lapot, tanított középiskolában és egyetemen. Jelenleg a Budapesti Nemzeti Színház Szenánium folyóiratának munkatársa. Első verseskötetért megkapta az Írószövetség Irat–Alapítványának nívó-jutalmát.
- PALLAI KÁROLY SÁNDOR, DR. (1986, Miskolc) oceanista, irodalomtörténész, műfordító, költő. Elsődleges kutatási területe a Csendes- és Indiai-óceán, valamint a Karib-tenger kortárs irodalma. Három francia nyelvű monográfia szerzője. Több nyelv első magyar műfordítója (szranan, szarnami, szarnakka, papiamento, aukon). Naaman- (Libanon) és Szabó Lőrinc-díjas (2016).
- PETRŐCZI ÉVA (1951, Pécs) József Attila-díjas költő, író, műfordító, irodalomtörténész, publicista. A Károli Gáspár Református Egyetem Puritanizmuskutató Intézetének vezetőjeként ment nyugdíjba. 16 verseskötete, 4 prózakötete, 2 gyermekkönyve, 12 tudományos kötete és 6 műfordításkötete jelent meg, ezen kívül számos bel- és külföldi antológia és folyóirat szereplője. Több külföldi egyetem vendégtanára volt. Főbb díjai: a Magyar Rádió Nívódíja (2005), a Protestáns Újságírók Szövetségének Rát Mátyás életműdíja (2014).
- SUHAI PÁL (1945, Bezenye) költő, tanár, tankönyvíró. Az ELTE BTK magyar–történelem szakán (Eötvös-kollégistaként) kitüntetéses tanári diplomát szerzett. Tankönyveiért az MTA Pedagógus Kutatói Pályadíjban részesítette. Részt vett a Mikszáth kritikai kiadás 78. és 80. kötetének sajtó alá rendezésében.
- SZABÓ ENDRE (1943, Lőrinci) közíró, újságíró, közéleti ember. 1980-tól jelennek meg írásai a Nógrád, a Nógrádi Krónika, az Ipoly Hírnök, az Ipoly, a Hevesi Hírlap, a Kanadai Magyarság és egyéb lapokban. Balassagyarmaton tagja volt az első szabadon választott önkormányzatnak. Könyve: *Határtalanul* (2014).
- SZENTJÁNOSI CSABA (1965, Budapest) költő. Verseskötetét a Fiatal Írók Szövetsége adta ki (*Vers a versben*, 2003). Folyóiratokban publikál. A Rákoskeresztúri Református Gyülekezet elhívott tagja, elhivatott szolgálója.
- TURCZI ISTVÁN (1957, Tata) József Attila-díjas, Babérkoszorú-díjas és Prima Primissima-díjas magyar költő, író, műfordító, szerkesztő, egyetemi doktor, irodalomszervező, a Parnasszus költészeti folyóirat és kiadó alapító főszerkesztője. A Magyar Írószövetség költői szakosztályának elnöke.
- VARGA MÁRIA, DR. (1959, Terény) magyar-angol szakos tanárként balassagyarmati középiskolákban tanított. 2004-ben doktori fokozatot szerzett, az egeri főiskolán oktatott. Dolgozott a médiában. Folyóiratokban publikál. Kötete: *Válság és hagyomány* (2016).
- ZSIBÓI GERGELY (1974, Kolozsvár) költő, író, tanár. 13 éves kora óta Magyarországon él. Jelenleg a Salgótarjáni Bolyai János Gimnázium magyartanára. Folyóiratok, antológiák közlik írásait. Tagja a Balassi Bálint Asztaltársaságnak. Két kötete a Palócföld Könyvek sorozatában jelent meg: *Csönd-szülánkok* (versek, 2007), *Napborulás* (kispróza, 2009).

Képzőművészek:

- KUN PÉTER (1986, Salgótarján) képzőművész, tanár. Rajz és vizuális kommunikáció tanári szakon végzett. Képzőművészként főként a hagyományos sokszorosító és egységi grafikai eljárásokkal dolgozik, főként linómetseteket és tusrajzokat készít, de szereti kihasználni az akvarelltechnika adta lehetőségeket. Számos művésztelepre kapott már meghívást, több mint 70 csoportos és egyéni kiállítása volt. Munkáit az országban és Nógrád megyében több díjjal is elismerték.
- LENCSES ZSOLT (1960, Balassagyarmat) freskófestő-művész. Külföldi egyetemeken tanult. Olaszországban Magnani gróf és a híres Medici család tagjai karolták fel. 20 évig élt Rómában, a Vatikán egyik befolyásos rendje, a Santa Lucia hivatalos festője. Külföldi, magyarországi, Nógrád megyei és felvidéki templomokat, épületeket díszítenek alkotásai.

Palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

Ára: 500 Ft

17004

9 770555 886008